Κατίνα

Τεύχος 5

Φεμινιστικό περιοδικό
Ιανουάριος 1990
Θεσσαλονίκη

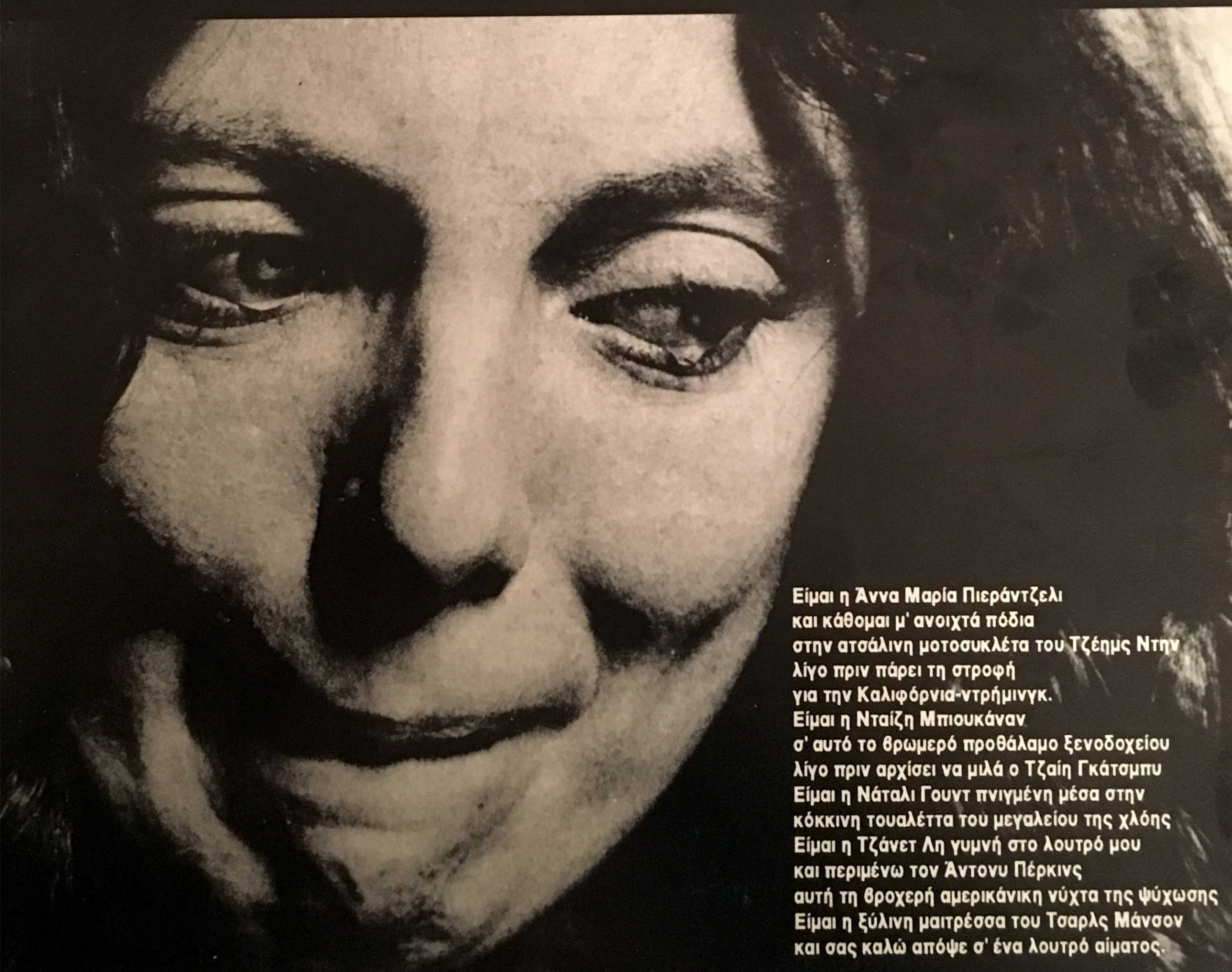

Είμαι η Άννα Μαρία Πιεράντζελι
και κάθομαι μ' ανοιχτά πόδια
στην ατσάλινη μοτοσυκλέτα του Τζέημς Ντην
λίγο πριν πάρει τη στροφή
για την Καλιφόρνια-ντρήμινγκ.
Είμαι η Νταίζη Μπιουκάναν
σ' αυτό το θρωμερό προθάλαμο ξενοδοχείου
λίγο πριν αρχίσει να μιλά ο Τζαίη Γκάτσμπυ
Είμαι η Νάταλι Γουντ πνιγμένη μέσα στην
κόκκινη τουαλέττα του μεγαλείου της χλόης
Είμαι η Τζάνετ Λη γυμνή στο λουτρό μου
και περιμένω τον Άντονυ Πέρκινς
αυτή τη θροχερή αμερικάνικη νύχτα της ψύχωσης
Είμαι η ξύλινη μαιτρέσσα του Τσαρλς Μάνσον
και σας καλώ απόψε σ' ένα λουτρό αίματος.

Φωτογραφια εξωφύλλου
Zeva Oelbaum
Αποσπασματα από το ποιημα
ΒΑΘΥ ΕΡΥΘΡΟ της *Νατασας Χατζιδάκι*

Το τευχος αυτό αφιερωνεται
στις 14 γυναίκες
θυματα της αντρικής τρομοκρατίας
που εκτελέστηκαν στον Καναδά
στις 8 Δεκεμβρίου 1989

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί για εισαγωγή 1
Ενα βήμα μπροστά ή δυο πίσω.....2
Δεν χαρίζουμε την πολιτική στους άντρες 4
Μια νέα πολιτική γεννιέται.....9
Καλή η συναίνεση; Σίγουρα όχι για τις γυναίκες.....1 1
Η γοητεία της εξουσίας.....1 2
Αξίες για ένα κόσμο καινούργιο.....1 3
Φαντάσου να είναι ο πατέρας σου.....1 9
Γυναίκες και αναλφαβητισμός.....22
Σεξισμός και επιστήμη 24
Το δένδρο της Λεμονιάς 26
Απροσπέλαστη πόλη 29
Τί μπορεί να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα.....30
Ραδιοφωνικό.....32
Φασόν: Η πιο μαύρη δουλειά.....36
Πανελλαδική συνδιάσκεψη γυναικών τραπεζοϋπαλλήλων.....38
ΕΡΕΣΣΟΣ: Μια άλλη τρομοκρατία 4 1
Σχόλια.....43
Χωρίς τίτλο 5 1

Εκδίδεται από την
Αυτόνομη Ομάδα Γυναικων Θεσ νικης
Βασ. Ηρακλειου 19
4ος Όροφος

Σταθερό ραντεβού:
Κάθε Τρίτη 8 το βράδυ
Τηλ. (τριων σπιτιών): 938.573. 937 703. 902.843

Φωτοστοιχειοθεσία - Εκτυπωση
Υιοι Α Υφαντη Ο Ε
Φραγκινη 9 Τηλ 273 483
Δακτυλογραφηση Θετις Ευστρατιαδου

Υπευθυνος συνομ
Ευγενιο Γραικου

αντί

για εισαγωγή

- Σεπτέμβρης, Οκτώβρης. Το φθινόπωρο που χάθηκε στο χειμώνα. Απότομες αλλαγές. Μπερδέψαμε μάλλον τις εποχές -ίσως και γι' αυτό να είμαστε φεμινίστριες.

- Η Κατίνα προσπαθεί να ξανασυνθέσει το παζλ του προσώπου της από όλες μας. Από την κάθε μία ξεχωριστά. Η πολυχρωμία αυτή υπόσχεται έντονη και πολυποίκιλη δραστηριότητα. Και όσο αντέξουμε. Και όσο μας αντέξουν.

- Έχουμε και τις πολιτικές εξελίξεις. Ραγδαίες, αστραπιαίες. Ικανές να μεταμορφώσουν αμέσως την πολιτική σκηνή. Λες και έχουμε να κάνουμε με φακίρηδες και όχι με πολιτικούς. Μόνο που δεν μας πείθουν.

- Όχι ότι εμείς έχουμε τις συνταγές, ούτε και τις γνώσεις για ταχυδακτυλουργικά κόλπα. Έχουμε

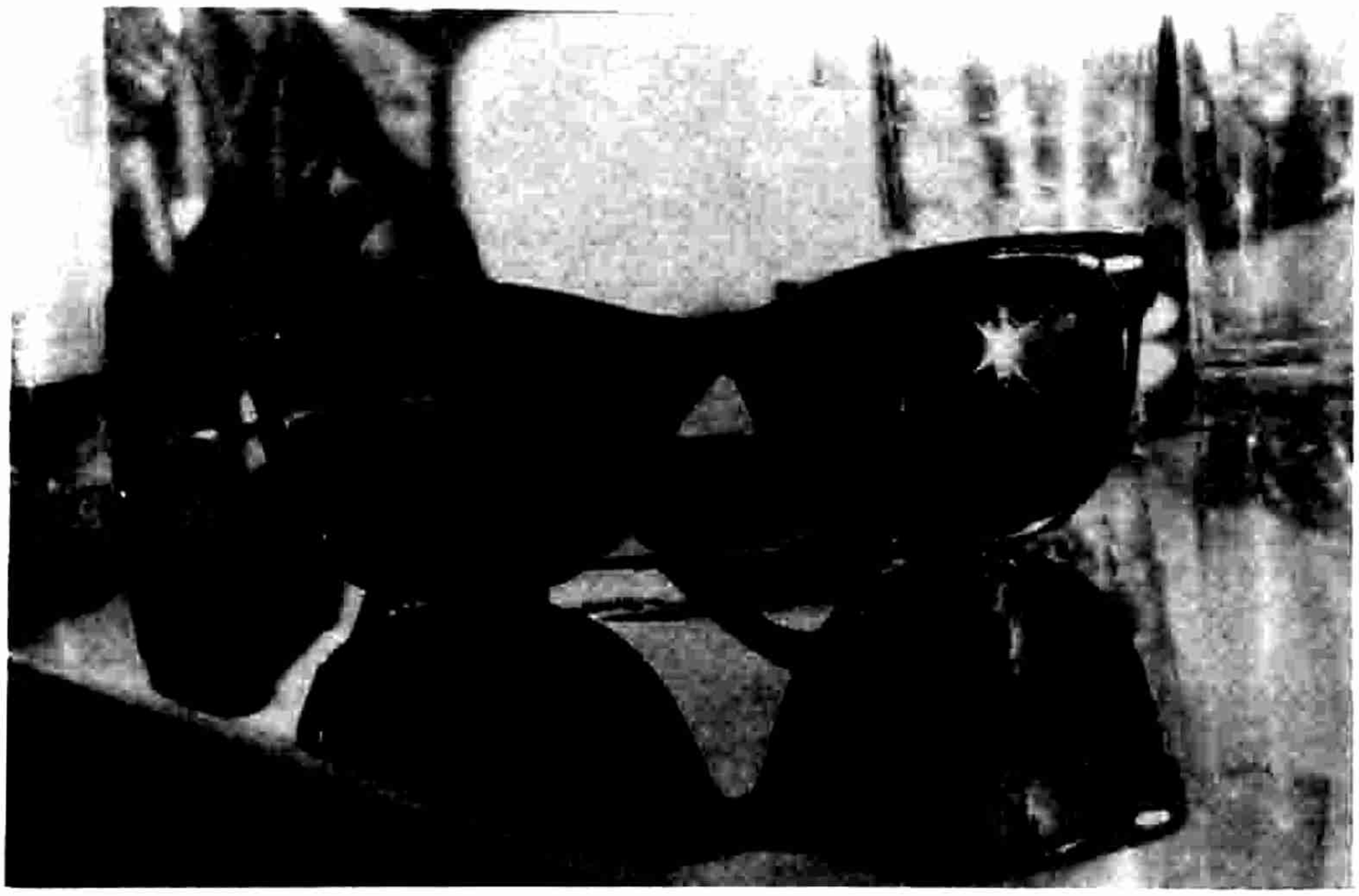

όμως τη διάθεση να ακούσουμε, να ακουστούμε, να προτείνουμε και κυρίως να αντισταθούμε. Να αντισταθούμε στο στερεότυπο πολιτικό λόγο που σαρώνει τα πάντα, εν ονόματι της κρίσης.

- Άσε που τελευταία και οι ανάγκες μας περισσεύουν και η έκφρασή τους γίνεται δυσκολότερη. Θέλουμε νά 'χουμε -και καλά κάνουμε- λόγο για όλα και μάλιστα άποψη τεκμηριωμένη. Σημάδι της εποχής κι αυτό: γίνεται πιστευτό, μονάχα οτιδήποτε αποδεικνύεται.

- Και να που ο έρωτας έχει πάλι το τελευταίο χαρτί. Γιατί καί δεν αποδεικνύεται καί γιατί κυρίως δεν χρειάζεται να αποδείξει τίποτα.

Επειδή όμως ο χειμώνας προβλέπεται βαρύς και για να μην κρυώσουμε, ας δυναμώσουμε λίγο την ένταση των ερωτικών ψιθύρων και ας μετακομίσουμε μόνιμα πια στις επιθυμίες μας. Με τους ίδιους ανθρώπους ή και μ' άλλους, μ' άλλες σχέσεις, σ' άλλα μέρη. Γιατί έχουμε ακόμα να πούμε πολλά.

Ένα βήμα μπροστά ή δύο βήματα πίσω;

Ομοσπονδία Οικολογικών και Εναλλακτικών ομάδων και η επιφυλακτική έως πλέον αρνητική άποψη (μιας μερίδας γυναικών της αυτόνομης ομάδας γυναικών Θεσσαλονίκης).

Το άλλο κείμενο που λένε ή η αθέατη πλευρά της σελήνης.

Κι ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Ζούμε σε μία κοινωνία που χαρακτηρίζεται από ένα πλήθος αντιθέσεων, διπολικών κατά κύριο λόγο, π.χ. Άνδρα-Γυναίκας, Ανθρώπου-Φύσης, Λευκών-Νέγρων, κ.λπ.

Κάθε αντίθεση αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα της αντίστοιχης πολιτικής ιδεολογίας.

Ο φεμινισμός έχοντας σαν κεντρικό άξονα της ιδεολογίας του, την αντίθεση άνδρα-γυναίκας, κατορθώνει να συμπεριλαμβάνει όλα τα ζεύγη αντιθέσεων, σαν αναπόσπαστο μέρος της πολιτικής οπτικής του. Κάτω από αυτό το πρίσμα καθίσταται αναμφισβήτητη η άποψη που θέλει την αντίθεση ανθρώπου-φύσης, να ήταν και να είναι ένα συστατικό στοιχείο της δομής της φεμινιστικής ιδεολογίας. Αν ερμηνεύσουμε λοιπόν, την πιο πάνω αντίθεση, σαν την μέχρι τώρα συνδυασμένη αρνητική επίδραση του ανθρώπου πάνω στη φύση, καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι το κυρίαρχο ανδρικό φύλο ήταν (και είναι) αυτό που έχει επιφέρει αυτή την καταστροφή, αφού κατεχόμενο από μία τάση να εξουσιάζει τα πάντα, κατόρθωσε να αναγάγει σε επίπεδα εξουσίας οποιαδήποτε κοινωνική δομή, σχέση, κατέχοντας φυσικά όλα τα σκήπτρα εξουσίας. Άρα η αντίθεση ανθρώπου-φύσης, βλέπε άνδρα-φύσης, υπήρξε ανέκαθεν αναπόσπαστο τμήμα της φεμινιστικής ιδεολογίας.

Η απόσπασή του λοιπόν από ένα μέρος "ευσυνείδητων" ανδρών και η αντιπαράθεσή του στους υπόλοιπους παραδοσιακούς και μη, πολιτικούς άνδρες, συνιστά αν όχι τι άλλο, ακόμη ένα επίπεδο ανταγωνισμού: Ένα επίπεδο ανταγωνισμού που αποτελεί έκφραση των σχέσεων έντονου ανταγωνισμού, που δημιουργούν και αναπτύσσουν οι άνδρες σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους, για χαρακτηριστικά και ασχολίες που θεωρούνται ανδρικά.

Το να εισχωρείς-συμμετέχεις σε μία ανδρική πολιτική ομάδα, σημαίνει ότι έρχεσαι αντιμέτωπη με το πιο στυγνό πρόσωπο του αντωνισμού, της εξουσίας και της ιεραρχίας. Σημαίνει αγώνας για να υπάρξεις σαν γυναικεία προσωπικότητα, με όλα τα στοιχεία που τη συνιστούν σαν τέτοια. Σημαίνει προσπάθεια για να αρθρώσεις ένα διαφορετικό πολιτικό λόγο, ένα γυναικείο πολιτικό λόγο. Κι αν αυτός ο γυναικείος πολιτικός λόγος είναι υπό αναζήτηση και κατάκτηση, αναρωτιέμαι πώς μπορεί να γεννηθεί και να καλλιεργηθεί μέσα σε ένα τόσο αρνητικό ανδρικό πολιτικό περιβάλλον. Μα πάνω απ' όλα σημαίνει καταβολή προσπάθειας για να αλλάξει η δομής της ομάδας -βλέπε μέλη ομάδας-άνδρες, τόσο ώστε να μας αποδέχονται σαν γυναίκες με πολιτική άποψη (παρακαλώ!), να γίνονται δεκτές και σεβαστές οι προτάσεις μας κ.λπ.

Η συνέχεια είναι γνωστή καθότι μετά από όλη αυτή την ψυχοφθόρα διαδικασία εμείς και οι μεταλλαγμένοι άνδρες θα προσπαθήσουμε να αλλάξουμε ό,τι μπορούμε: άνδρες, γυναίκες, περιβάλλον. Το γεγονός ότι πολλές γυναίκες που συμμετείχαν σε ανδρικές πολιτικές ομάδες και κόμματα έχουν φύγει (όλες ξέρουμε γιατί) δεν φαίνεται να αποτελεί παράδειγμα προς αποφυγή αλλά μάλλον το αντίθετο. Υπάρχει βέβαια και η αντίληψη-ερώτηση ως πότε θα αφήνουμε τόσο σημαντικά θέματα, όπως π.χ. η πολιτική (κουφό, ε;) η οικολογία στα χέρια των ανδρών.

Μα ποτέ δεν τα αφήσαμε τουλάχιστον από τότε που υπάρχει το γυναικείο κίνημα, εκτός αν η πολιτική ταυτίζεται με την εξουσία. Η ύπαρξη του αυτόνομου γυναικείου κινήματος πέταξε στην άκρη την πιο πάνω καραμέλα που συνηθιζόταν και συνηθίζεται να προσφέρεται σαν άλλοθι των Χ ατομικών επιδιώξεων.

Η ατομική συμμετοχή φεμινιστριών σε κάθε πτυχή της κοινωνικής δομής, είναι έκφραση προσωπικής επιλογής και ατομικής δράσης. Η συμμετοχή μιας αυτόνομης γυναικείας ομάδας, σε ένα ανδροκρατικό πολιτικό σχήμα σαν αυτό της ομοσπονδίας, είναι απόδειξη της αδυναμίας των γυναικείων ομάδων να βρουν ένα δρόμο πρόσβασης στο γυναικείο πληθυσμό, να παρέμβουν αποφασιστικά στη διαμόρφωση συνειδήσεων και στην αλλαγή του κοινωνικού στερεώματος. Αποπροσανατολίζει την κρίση που περνάει το γυναικείο κίνημα προσφέροντας μια διέξοδο οπορτουνιστικών βλέψεων. Μα πάνω από όλα αποδεικνύει και τεκμηριώνει την αντίληψη σε πεποίθηση, ότι η μόνη πολιτική που δύναται να παρέμβει και να αλλάξει αυτό τον κόσμο είναι η ανδρική πολιτική είτε είναι κοινοβουλευτική είτε εξωκοινοβουλευτική.

Συμπέρασμα; όσο έξω από αυτή είμαστε τόσο στο περιθώριο θα μένουμε. Είναι λοιπόν το ότι εμείς οι ίδιες θεωρούμε σημαντικό, αυτό που κάνουν οι άνδρες, ακόμα κι αν αυτό λέγεται πολιτική, γι' αυτό και το παραπάνω ψευτοδίλημμα.

Αναρωτιέμαι τί να έχει συμβεί στο ρου της σκέψης μας; Γιατί να είναι οι άνδρες αυτοί που εξακολουθούν να μας καθορίζουν μετά από χιλιάδες χρόνια έως σήμερα, ακόμη και το πιο συνειδητό τμήμα του γυναικείου πληθυσμού;

Αναρωτιέμαι αν η δοτή ετεροσεξουαλικότητά μας (που η αμφισβήτησή της εξακολουθεί να προκαλεί τρόμο σε γυναίκες, σε φεμινίστριες και μη), είναι αυτή που κατέχει ένα γερό μερίδιο ευθύνης στον τρόπο ζωής μας, στον τρόπο σκέψης μας, στην πολιτική μας ιδεολογία (όποια κι αν είναι αυτή), στις πολιτικές μας αποφάσεις, στις συλλογικές και στις ατομικές προτάσεις. Μια φεμινιστική ομάδα έχει μέσα της αρκετή θέ-

ληση, αρκετή γνώση και αρκετό δυναμισμό για να ασχοληθεί με όλα τα θέματα. Το να λέμε ότι δεν μπορεί, ή ότι ασχολείται με κάποια θέματα καθαρά γυναικεία (και ποιός ο ορισμός των γυναικείων θεμάτων;) σημαίνει υποτίμηση της κρίσης και της δυναμικής που έχουμε σαν γυναίκες. Είναι απογοητευτικό -και όχι μόνο- από τη μία να μην έχουμε προσπαθήσει και να μην έχουμε καταφέρει να πετύχουμε μέχρι στιγμής μια σύγκλιση μεταξύ των γυναικείων ομάδων για πολλά θέματα, αλλά προπαντός για το επίκαιρο (οικολογία) και από την άλλη, να προχωράμε σχεδόν άνευ όρων σε μία σύγκλιση με άλλες ανδρικές πολιτικές ομάδες.

Αυτή η φράση "άνευ όρων" βέβαια μπορεί να είναι λίγο υπερβολική, όμως όπως κάθε υπερβολή εμπεριέχει μέσα της την αλήθεια.

Μπορεί λοιπόν κατάλογο με φεμινιστικές αρχές να συντάξαμε και να τις βάλαμε στο καταστατικό (ξέρετε τί σημαίνει αυτό;) αλλά δυστυχώς μείναμε μόνο εκεί.

Γιατί δεν νοείται συμμετοχή μιας αυτόνομης φεμινιστικής ομάδας, σε ένα ανδροκρατικό πολιτικό σχήμα, η μονομερής μόνο ενασχόληση με το γυναικείο, σε σχέση πάντοτε με την πολιτική έκφραση του φορέα που ανήκει (η έκδοση κάποιου ειδικού γυναικείου 6σέλιδου) αλλά και παραπέρα και ουσιαστική παρέμβαση στην ευρύτερη πολιτική του σχήματος.

Κι αυτή η παρέμβαση είναι παντελώς αφανής τόσο στον τίτλο του σχήματος (οικολόγοι εναλλακτικοί) όσο και στα προγραμματικά φυλλάδια τα οποία είναι περιχυμένα από ανδρικά ουσιαστικά και επίθετα, τόσο στην περίπτωση που αναφέρονται στην "Ομοσπονδία" όσο και στο κοινωνικό σύνολο.

Έτσι, μπορεί εμείς αλλαγές να μην κάναμε, αλλά δεν σημαίνει και το αντίθετο. Και μιλώ βέβαια γι' αυτή τη μεταμόρφωση που έχουν υποστεί τα γυναικεία μέλη (Κατίνα) της ομοσπονδίας. Γιατί δεν εξηγείται διαφορετικά όλη αυτή η πρωτοφανής εγρήγορση και η αγόγγυστη δραστηριότητα που ξεκινά από ένα σύνολο ενεργειών: κόλλημα αφισών, γράψιμο κειμένων σε χρόνο κυριολεκτικά μηδέν σε σύγκριση με το παρελθόν, καταβολή όχι αξιοκαταφρόνητων χρηματικών ποσών, πολυάριθμες συμμετοχές, παρουσίες γυναικών σε έδρανα συζητήσεων-εκδηλώσεων που δεν τολμούσαν να το σκεφτούν.

Κι όλα αυτά, τώρα, μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα δείχνουν να έχουν κατακτηθεί πράγματα που από χρόνια αποτελούσαν πληγές του γυναικείου κινήματος. Με λίγα λόγια, αν μια συμμετοχή ή μια συνεργασία με πολιτικούς άνδρες, είναι ικανή να επιφέρει τόσες ευεργετικές αλλαγές, τότε δύο πράγματα μας μένει να κάνουμε: ή να δηλώσουμε ότι "εμείς μετά την ομοσπονδία κλείνουμε σαν φεμινίστριες" ή να φέρουμε άνδρες στην ομάδα, μήπως και δούμε κανένα καλό!

Κι ας επιμένει μια φίλη μου να λέει ότι: το να βρίσκεσαι με γυναίκες, να μιλάς για τις γυναίκες, να κάνεις πράγματα για τις γυναίκες, είναι, ίσως, η μεγαλύτερη πολιτική.

Είπε καμιά τίποτα;

Χρηστίνα Παράσχου

ΔΕ ΧΑΡΙΖΟΥΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟΥΣ ΑΝΤΡΕΣ

Ένα ευαίσθητο σημείο της εναλλακτικής αντίληψης για την κοινωνία και την πολιτική, είναι το ζήτημα της αλλαγής της καθημερινής ζωής και των προσωπικών σχέσεων. Τό να ζητάς απ' τους ανθρώπους να αλλάξουν τον εαυτό τους είναι κάπως πιο δύσκολο απ' τό να τους ζητάς, ας πούμε, να σε ψηφίσουν. Γιατί τους ζητάς να πάψουν να είναι παθητικοί, να καταλάβουν ότι είναι συνυπεύθυνοι σ' ένα βαθμό, για τη ζωή που κάθε μέρα γίνεται όλο και πιο πολύ κόλαση, να ξεβολευτούν. Να μη παίρνουν το αυτοκίνητο για να μετακινηθούν δυο τετράγωνα, να μη καταναλώνουν ακατάσχετα από κρέατα και φάρμακα μέχρι ότι πιο άχρηστο και επιβλαβές υπάρχει. Όταν γεμίζουν παντού σκουπίδια, όταν ευημερία θεωρούν την περισσότερη "καλοπέραση", όταν όλα τα όνειρά τους περιορίζονται στο πώς θα αποκτήσουν το ένα ή το άλλο, συντηρούν και αναπαράγουν την κοινωνία της μόλυνσης. Όταν η μεγαλύτερη χαρά της ζωής γίνεται η κατανάλωση, το αγόρασα αυτό ή εκείνο τότε η αλλοτρίωση έχει χτυπήσει από καιρό την πόρτα και δεν αρκεί να ψηφίζουμε οικολόγους για να καθησυχάσουμε τη συνείδησή μας. Πρέπει να καταλάβουμε ότι τα αυτοκίνητα μας δημιουργούν κι αυτά νέφος, ότι τα ζώα μας τρώνε τα δημητριακά των παιδιών του τρίτου κόσμου, ότι γενικά η υπερκατανάλωση στις "ανεπτυγμένες" χώρες ευθύνεται για τη φτώχεια στις "υπό ανάπτυξη" χώρες, γιατί η γη δεν είναι μια ανεξάντλητη πηγή πρώτων υλών, και ότι όλα, ακόμη και το νερό αρχίζουν να εξαντλούνται. Υπεύθυνοι γι' όλα αυτά τα προβλήματα και "αρμόδιοι" να τα λύσουν, δεν είναι μόνο τα κράτη, οι κυβερνήσεις, οι αστοί, κάποιοι άλλοι πάντα εκτός από μας. Στην πραγματικότητα απ' την κίνησή μας εξαρτώνται σχεδόν τα πάντα. Από μας που αν δε φάμε κάθε μέρα κρέας νοιώθουμε ότι δεν έχουμε χορτάσει, που θέλουμε ν' αλλάξουν όλα χωρίς να κουνήσουμε το δαχτυλάκι μας, να φύγει το νέφος αλλά εμείς να πηγαίνουμε με τ' αυτοκίνητο, από μας εξαρτώνται όλα, από την αλλαγή της ζωής μας, από την κίνησή μας, από το σπάσιμο της απάθειας και του βολέματος, από το σπάσιμο της αντίληψης εγώ και οι δικοί μου νά 'μαστε καλά και τσιμέντο να γίνουν όλα.

Τα προβλήματα της καθημερινής ζωής απασχόλησαν πολύ το γυναικείο κίνημα, κυρίως απ' την πλευρά της σχέσης άντρα-γυναίκας. Η "ιδιωτική" ζωή, δε θεωρήθηκε ποτέ αντικείμενο συζήτησης άξιο λόγου, στα κοινοβουλευτικά κόμματα ούτε καν στην εξωκοινοβουλευτική αριστερά, που αναπαρήγαγε επίσης, το διαχωρισμό ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, το προσωπικό και το πολιτικό. Η "ιδιωτική ζωή", δεν είναι τομέας με τον οποίο, ασχολείται η "Πολιτική", η αντρική πολιτική για την ακρίβεια. Δεν είναι τυχαίο ότι σοσιαλιστές και κομμουνιστές ποτέ δεν έξιξαν την οικογένεια (που παραμένει το απαραβίαστο "θεμέλιο" της κοινωνίας καί στα δύο μπλοκ), εκτός από κάποιες κινήσεις στις απαρχές της γέννησης των επαναστατικών κινημάτων και στο πρώτο σύνταγμα της σοβιετικής δημοκρατίας, που πολύ σύντομα αναθεωρήθηκαν.

Αυτή η πολύ χαρακτηριστική "καθυστέρηση" στα ζητήματα της οικογένειας, του γάμου, της ιδιωτικής ζωής, δεν είναι προφανώς καθόλου τυχαία. Δεν έχει να κάνει με τις χίλιες δικαιολογίες που προβλήθηκαν, ότι η κοινωνία δεν είναι "ώριμη" να δεχτεί κάτι τέτοιο ακόμη κ.λπ. Κανένας κομμουνιστής δεν διανοήθηκε ποτέ να κάνει έκπτωση στο θέμα της κατάργησης της ατομικής ιδιοκτησίας π.χ., αν και επρόκειτο επίσης για ένα τρομερό θέμα ταμπού, καινοφανές και ανατρεπτικό στην εποχή του. Ο λόγος που η οικογένεια έμεινε πάντα στο απυρόβλητο είναι πολύ πιο απλός. Η οικογένεια είναι ο χώρος όπου ο κάθε άντρας ανεξαρτήτως τάξης, κοινωνικής-οικονομικής κατάστασης ή μόρφωσης νοιώθει "αφεντικό". Και είναι πράγματι ο κάθε άντρας ένα μικρό ή μεγάλο "αφεντικό στο σπίτι του". Στην οικογένεια ενισχύει και τονώνει το εγώ του, κατά κανόνα τσαλακώνοντας και καταπατώντας το εγώ της γυναίκας του. Είναι σαφές πως ότι και να λένε οι άντρες για τη σχέση πολιτκού-προσωπικού πολύ δύσκολα δέχονται ν' αλλάξουν ρόλους και σχέσεις που τους βολεύουν και τους εξυπηρετούν, εδώ και χιλιάδες χρόνια. Η οικογένεια, παρ' όλες τις αντιθέτες ενδείξεις, θεωρείται ο ασφαλής και απομονωμένος χώρος ανάπαυσης του "πολεμιστή", προστατευόμενος απ' τα πυρά, τους περιορισμούς και τους ανταγωνισμούς της δημόσιας ζωής και της πολιτικής, ο χώρος όπου ο "πολεμιστής", μπορεί να κάνει ότι θέλει. Απεγνωσμένα όλοι ψάχνουμε για "απάνεμα λιμάνια", ή σκέτα λιμάνια, ή λιμανάκια, οάσεις ιδιωτικής ευτυχίας μακρυά απ' την κακία του κόσμου, που όμως πάντα παρών, μπαίνει από τρύπες και χαραμάδες, γιατί τον κουβαλάμε μέσα μας, γιατί είναι ο κόσμος μας.

Δυστυχώς ή ευτυχώς ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική ζωή ο διαχωρισμός είναι τεχνητός και ψεύτικος, πηγή αλλοτρίωσης και ευνουχισμού και της ιδιωτικής-προσωπικής και της δημόσιας-πολιτικής ζωής.

Την επανάσταση στην καθημερινή ζωή την ξεκίνησαν οι "βασίλισσες του σπιτιού", γιατί έτσι συμβαίνει συνήθως με τους καταπιεσμένους. Το γυναικείο κίνημα είναι το κίνημα που θίγει κεντρικά τις σχέσεις εξουσίας και τους ρόλους στην οικογένεια, την απλήρωτη οικιακή εργασία, την "ιδιωτική" καταπίεση των γυναικών, την αντρική εξουσία που υποκριτικά καταδικάζει δημόσια τη βία και ιδιωτικά την ασκεί πάνω στις γυναίκες βιάζοντας, δέρνοντας, απειλώντας, τρομοκρατώντας. Προσπαθών-

τας να κάνει την οικογένεια και την καθημερινή προσωπική ζωή αντικείμενο πολιτικής ανάλυσης και πολιτικής δράσης, να το συνδέσει με τη πολιτική, να αναγκάσει την πολιτική να ασχοληθεί και με τον ιδιωτικό βίο όχι μόνο με το δημόσιο, να την αναγκάσουν να δει και να παραδεχτεί ότι το προσωπικό είναι πολιτικό, έφτασε σε μια συντριπτική κριτική και μια ριζική αναθεώρηση, απόρριψη τελικά, όλης της πολιτικής σφαίρας, όλης της αντρικής πολιτικής. Γιατί η πολιτική είναι ο τρόπος διευθέτησης των συγκρούσεων και των ανταγωνισμών της δημόσιας σφαίρας, γι' αυτό αναπαράγει τα χαρακτηριστικά της, είναι μονομερής ανίκανη να αναλύσει τα προβλήματα της ιδιωτικής σφαίρας, που είναι άλλωστε η μισή ζωή, απ' τη φύση της ανίκανη ν' αντιληφθεί και ν' αποδεχτεί το γυναικείο προβληματισμό. Είναι σα να προσπαθείς να κόψεις ψωμί με το πριόνι που κόβουν τα ξύλα.

Αυτή η προσπάθεια των γυναικών και του κινήματός τους να "πολιτικοποιήσουν", την ιδιωτική ζωή, πολεμήθηκε λυσσωδώς αρχικά (χαρακτηρίστηκε μικροαστικό κίνημα κ.λπ.). Το ΙΚΚ για παράδειγμα, δεν πήρε θέση υπέρ του δημοψηφίσματος για τη νομιμοποίηση των διαζυγίων που ήταν απαγορευμένα στην Ιταλία, γιατί φοβόταν να μη χάσει τους καθολικούς ψηφοφόρους, γιατί θεωρούσε ότι το θέμα αυτό δεν απασχολούσε την εργατική τάξη και γιατί πίστευε ότι δεν θα περάσει.

Σήμερα τα προβλήματα της καθημερινής ζωής και της αλλαγής της απασχολούν κεντρικά τόσο το γυναικείο όσο και το οικολογικό-εναλλακτικό κίνημα. Η αλλαγή των ανθρώπων και της καθημερινής τους ζωής, η μη βίαιη κουλτούρα, η μεταλλαγή της πολιτικής και η δημιουργία μιας νέας πολιτικής κουλτούρας, της πολιτικής των πολιτών, είναι η κοινή βάση συνεργασίας.

ΠΟΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΑΙΡΙΑΖΕΙ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ;

Οπωσδήποτε η προσπάθεια αλλαγής των ανθρώπων και της καθημερινής τους ζωής, συναντά κάπου την προσπάθεια για αλλαγή της κοινωνίας. Όλες οι γυναίκες που έχουμε θελήσει να αλλάξουμε την προσωπική μας ζωή, ξέρουμε πως όταν δοκιμάζεις ν' αλλάξεις τους ρόλους στο ζευγάρι και στην οικογένεια μέχρι το τέρμα, κινδυνεύεις να τινάξεις τη ζωή σου στον αέρα. Γιατί ερχόμαστε αντιμέτωπες με μια κοινωνική δομή που είναι βασισμένη στην οικογένεια και τις σχέσεις εξουσίας και εξάρτησης που εμπεριέχει και αναπαράγει. Η οικογένεια είναι απ' τους ισχυρότερους κοινωνικούς θεσμούς, ο μοναδικός στην ουσία κοινωνικά αποδεκτός τρόπος λειτουργίας της ιδιωτικής σφαίρας. Για την πλειοψηφία των γυναικών η ζωή έξω από την οικογένεια είναι περίπου αδύνατη. Για τις περισσότερες, αμφισβήτηση του ζευγαριού και της οικογένειας συνεπάγεται μια σειρά προβλήματα εξ ίσου σοβαρά μ' εκείνα που δημιουργεί το ίδιο το ζευγάρι και η οικογένεια. Για πολλές γυναίκες ακόμη σήμερα ένα διαζύγιο σημαίνει κοινωνική απομόνωση, φτώχεια και μοναξιά. Σ' αυτό το σημείο μπαίνει ο αγώνας για αλλαγή της κοινωνίας, και μοιραία η πολιτική. Γιατί πρέπει να εξασφαλίσουμε ένα κοινωνικό και θεσμικό πλαίσιο ευνοϊκό για μας τις γυναίκες, που να μας επιτρέπει μια αυτόνομη, μια ανεξάρτητη ύπαρξη, συναισθηματικά, κοινωνικά, οικονομικά. Εδώ, βρίσκεται ένα δεύτερο σημείο επαφής, ανάμεσα στη φεμινιστική και την εναλλακτική αντίληψη για την αλλαγή της κοινωνίας. Σύμφωνα με την εναλλακτική άποψη, η αλλαγή

της κοινωνίας αρχίζει ήδη από σήμερα και αγκαλιάζει όλα τα επίπεδα της ζωής, όλες της τις πλευρές. Δεν υπάρχουν μικρές και μεγάλες εναλλαγές, ρεφορμιστικές ενσωματώσιμες μεταρρυθμίσεις, και μη ενσωματώσιμες επαναστατικές διεκδικήσεις. Εδώ και τώρα μετασχηματίζουμε τη ζωή και την κοινωνία, μέσα από κινήματα πλειοψηφικά. Η "επανάσταση" είναι μια συνεχής ροή αλλαγών σ' όλα τα επίπεδα, κι όχι η κατάληψη της εξουσίας ή η καταστροφή του κράτους. Δεν μπορεί να υπάρξει αλλαγή της κοινωνίας χωρίς αλλαγή των ανθρώπων λένε οι φεμινίστριες. Και δεν μπορεί να γίνει συζήτηση για την αλλαγή των ατόμων και της καθημερινής ζωής με τρόπο άσχετο με τα δύο φύλα και το πρόβλημά τους.

Η νέα πολιτική κουλτούρα που γεννιέται είναι ή συμβολίζεται ή θεωρείται γυναίκα. Εδώ βρίσκεται ένα τρίτο σημείο προσέγγισης μεταξύ του φεμινιστικού και εναλλακτικού προβληματισμού. Η νέα πολιτική δεν στοχεύει απλά στην κατάκτηση της εξουσίας, δεν είναι βίαιη και δεν επικεντρώνεται στον ανταγωνισμό και τη σύγκρουση.

Οι φεμινίστριες πολύ γρήγορα αντιλήφτηκαν ότι ο τρόπος οργάνωσης και η πολιτική των αντρών όχι μόνο δεν μπορεί να εκφράσει τις γυναίκες και το κίνημά τους, μα πρόκειται και για πράγματα βαθειά αντιθετικά. Όλη η πολιτική σφαίρα και ο τρόπος οργάνωσης των αντρών δείχνουν τη βαθειά προσκόλληση του αντρικού φύλου στον ανταγωνισμό, την επιβολή, την εξουσία, τη βία. Στην πολιτική οργανώνεται κανείς σε κατηγορίες καταπιεσμένων, για συμφέροντα, για εξουσία τελικά. Οι γυναίκες δεν μπορούμε να κάνουμε το ίδιο γιατί έχουμε ένα συμφέρον πιο βαθύ, εκείνο που ονομάζουμε με τόσους τρόπους, τη σεξουαλικότητα, τη σχέση με το σώμα, τη φύση, τη φαντασία, όλα τα πράγματα που δεν μπορούν να οργανωθούν, απαιτούν χώρο, ελευθερία, ζωή, ένα άλλο κόσμο όπου αυτοί οι νόμοι οργάνωσης εξαιτίας συμφερόντων δεν ισχύουν. Ξέρουμε ότι κάποια στιγμή μπορείς να πάρεις την εξουσία στο ζευγάρι π.χ., αλλά τί να την κάνεις; Τις αντιθέσεις και τα προβλήματα της ιδιωτικής ζωής δεν είναι σε θέση όχι να λύσει, αλλά ούτε καν να τα δει η παραδοσιακή πολιτική, η οποία είναι πρώτα ανταγωνισμός και πάλη για επικράτη-

ση και μετά οτιδήποτε άλλο. Δεν έχει τα μέσα, τα εργαλεία να το κάνει, είναι σα να προσπαθείς να κόψεις ψωμί με το πριόνι που κόβουμε τα ξύλα.

Αυτό το στοιχείο του ανταγωνισμού, διαρκώς παρόν και κυρίαρχο, εξαναγκάζει ίσως, όλους να χρησιμοποιούν τελικά τα ίδια μέσα για να επιβληθούν, ανεξαρτήτως ιδεολογίας. Αυτός είναι ο κοινός παρονομαστής των διάφορων μορφών της αντρικής πολιτικής, σημείο τόσο βασικό που κάνει τις ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές να ηχούν σαν λόγια κενά από περιεχόμενο, καταστρέφει, απονευρώνει και κάνει και την πιο σωστή άποψη να χάνει την εγκυρότητά της. Όταν πίσω απ' τις πιο διαφορετικές ιδεολογίες κρύβεται η ίδια πάλη για εξουσία, δύναμη, πλούτο και δόξα, όταν αυτή είναι η ουσία της αντρικής ιστορίας και κουλτούρας, ιστορία βαμμένη με αίμα, αληθινό δυστυχώς αίμα κι όχι θεωρητικό, τότε τί σημασία έχουν πλέον οι θεωρίες, οι πολιτικές και τα λόγια.

Πρόκειται για το παλιό, γνωστό πρόβλημα της ενότητας σκοπού και μέσων που αναδεικνύεται σε απαράβατο όρο της νέας πολιτικής κουλτούρας. Για να το πούμε απλά, ηθικά, λίγο ίσως θεολογικά, το καλό πρέπει να περάσει στην κοινωνία με καλό τρόπο, διαφορετικά μετατρέπεται σε κακό. Γι' αυτό η νέα εναλλακτική πολιτική κουλτούρα, όχι μόνο είναι μη βίαιη, αλλά απαιτεί κινήματα πλειοψηφικά, ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, επιδιώκει να πείσει όχι να υποτάξει.

Αν ρίξουμε μια ματιά στην κομμουνιστική παράδοση θα δούμε ότι και οι κομμουνιστικές "επαναστάσεις", όπως όλες οι αντρικές "επαναστάσεις", τρώνε στο τέλος τα παιδιά τους. Ο Μαρξ που του άρεσενα λέει ότι ήταν ο Δαρβίνος της κοινωνιολογίας, δίνει στη θεωρία του τεράστια σημασία στην πάλη των τάξεων στα πλαίσια της ιστορικής εξέλιξης, όπως ο Δαρβίνος στην πάλη των ειδών στα πλαίσια της βιολογικής εξέλιξης. Η ιδέα της ζωής σαν μιας ακατάπαυστης πάλης για την επιβίωση που τόσο ο Μαρξ όσο κι ο Δαρβίνος την οφείλουν στον Τόμας Μάλθους, δίνει υπερβολική έμφαση στο ρόλο της πάλης και της σύγκρουσης, ενώ παράλληλα ξεχνάει το γεγονός ότι κάθε πάλη στη φύση πραγματώνεται μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο συνεργασίας. Διαλέγοντας στην τύχη, απ' το γνωστό και τόσο αγαπητό "η βία είναι η μαμμή της ιστορίας", μέχρι το "η ταξική πάλη δεν είναι χοροεσπερίς", που συνήθιζε να λέει ένας γνωστός μου, μπορούμε να βρούμε πολλές τέτοιες εκφράσεις και στη μαρξιστική κουλτούρα, που δείχνουν την ίδια αρρωστημένη προσκόλληση του αντρικού φύλου στη βία, τον ανταγωνισμό την επέκταση.

Αν επιμένουμε τόσο πολύ σ' αυτό το σημείο του ανταγωνισμού και της κυριαρχίας, είναι όχι μόνο γιατί δεν ταιριάζει στις γυναίκες, όχι μόνο γιατί τις κρατάει στο περιθώριο, κολλημένες στον τοίχο, γιατί βρίσκονται συνέχεια κάτω από την αντρική απειλή και κυριαρχία, αλλά και γιατί απειλεί να αφανίσει τελείως τη ζωή απ' τον πλανήτη, γεγονός που αναγκάζει και κάποιους άντρες ν' αρχίσουν να απορρίπτουν την κυρίαρχη ιδεολογία του φύλου τους και να γίνουν εναλλακτικοί, χωρίς να παίρνουν άφεση φυσικά. Είναι τόσο λίγοι άλλωστε και τόσο δύσκολο να τους πιστέψει καμιά. Πόσο εναλλακτικός μπορεί να γίνει ένας άντρας; Όσο αρνί ένας λύκος. Αλλά και αρνιά να γίνουν όλοι, η ιστορική ευθύνη του φύλου τους είναι τεράστια.

ΘΕΪΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΡΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

Η έννοια της εξουσίας, του ανθρώπινου νόμου, που πηγάζει κατευθείαν από το Θεϊκό Νόμο κι απ' αυτόν παίρνει την ισχύ του, είναι ίσως το βασικότερο γνώρισμα της πατριαρχίας. Η πάλη για την εξουσία, με την έμφαση στη βία, τη σύγκρουση, την κατάκτηση, παραμένει το θλιβερό μοτίβο της αντρικής ιστορίας και πολιτισμού. Η πατριαρχία προϋποθέτει ότι τον κόσμο τον κυβερνά οπωσδήποτε κάποιος, ο οποίος τον κατασκεύασε κι όλας. Τον κόσμο τον δημιούργησε ο Θεός, ο Λόγος,

ση και μετά οτιδήποτε άλλο. Δεν έχει τα μέσα, τα εργαλεία να το κάνει, είναι σα να προσπαθείς να κόψεις ψωμί με το πριόνι που κόβουμε τα ξύλα.

Αυτό το στοιχείο του ανταγωνισμού, διαρκώς παρόν και κυρίαρχο, εξαναγκάζει ίσως, όλους να χρησιμοποιούν τελικά τα ίδια μέσα για να επιβληθούν, ανεξαρτήτως ιδεολογίας. Αυτός είναι ο κοινός παρονομαστής των διάφορων μορφών της αντρικής πολιτικής, σημείο τόσο βασικό που κάνει τις ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές να ηχούν σαν λόγια κενά από περιεχόμενο, καταστρέφει, απονευρώνει και κάνει και την πιο σωστή άποψη να χάνει την εγκυρότητά της. Όταν πίσω απ' τις πιο διαφορετικές ιδεολογίες κρύβεται η ίδια πάλη για εξουσία, δύναμη, πλούτο και δόξα, όταν αυτή είναι η ουσία της αντρικής ιστορίας και κουλτούρας, ιστορία βαμμένη με αίμα, αληθινό δυστυχώς αίμα κι όχι θεωρητικό, τότε τι σημασία έχουν πλέον οι θεωρίες, οι πολιτικές και τα λόγια.

Πρόκειται για το παλιό, γνωστό πρόβλημα της ενότητας σκοπού και μέσων που αναδεικνύεται σε απαράβατο όρο της νέας πολιτικής κουλτούρας. Για να το πούμε απλά, ηθικά, λίγο ίσως θεολογικά, το καλό πρέπει να περάσει στην κοινωνία με καλό τρόπο, διαφορετικά μετατρέπεται σε κακό. Γι' αυτό η νέα εναλλακτική πολιτική κουλτούρα, όχι μόνο είναι μη βίαιη, αλλά απαιτεί κινήματα πλειοψηφικά, ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, επιδιώκει να πείσει όχι να υποτάξει.

Αν ρίξουμε μια ματιά στην κομμουνιστική παράδοση θα δούμε ότι και οι κομμουνιστικές "επαναστάσεις", όπως όλες οι αντρικές "επαναστάσεις", τρώνε στο τέλος τα παιδιά τους. Ο Μαρξ που του άρεσε να λέει ότι ήταν ο Δαρβίνος της κοινωνιολογίας, δίνει στη θεωρία του τεράστια σημασία στην πάλη των τάξεων στα πλαίσια της ιστορικής εξέλιξης, όπως ο Δαρβίνος στην πάλη των ειδών στα πλαίσια της βιολογικής εξέλιξης. Η ιδέα της ζωής σαν μιας ακατάπαυστης πάλης για την επιβίωση που τόσο ο Μαρξ όσο κι ο Δαρβίνος την οφείλουν στον Τόμας Μάλθους, δίνει υπερβολική έμφαση στο ρόλο της πάλης και της σύγκρουσης, ενώ παραλλήλα ξεχνάει το γεγονός ότι κάθε πάλη στη φύση πραγματώνεται μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο συνεργασίας. Διαλέγοντας στην τύχη, απ' το γνωστό και τόσο αγαπητό "η βία είναι η μαμμή της ιστορίας", μέχρι το "η ταξική πάλη δεν είναι χοροεσπερίς", που συνήθιζε να λέει ένας γνωστός μου, μπορούμε να βρούμε πολλές τέτοιες εκφράσεις και στη μαρξιστική κουλτούρα, που δείχνουν την ίδια αρρωστημένη προσκόλληση του αντρικού φύλου στη βία, τον ανταγωνισμό την επέκταση.

Αν επιμένουμε τόσο πολύ σ' αυτό το σημείο του ανταγωνισμού και της κυριαρχίας, είναι όχι μόνο γιατί δεν ταιριάζει στις γυναίκες, όχι μόνο γιατί τις κρατάει στο περιθώριο, κολλημένες στον τοίχο, γιατί βρίσκονται συνέχεια κάτω από την αντρική απειλή και κυριαρχία, αλλά και γιατί απειλεί να αφανίσει τελείως τη ζωή απ' τον πλανήτη, γεγονός που αναγκάζει και κάποιους άντρες ν' αρχίσουν να απορρίπτουν την κυρίαρχη ιδεολογία του φύλου τους και να γίνουν εναλλακτικοί, χωρίς να παίρνουν άφεση φυσικά. Είναι τόσο λίγοι άλλωστε και τόσο δύσκολο να τους πιστέψει καμιά. Πόσο εναλλακτικός μπορεί να γίνει ένας άντρας; Όσο αρνί ένας λύκος. Αλλά και αρνιά να γίνουν όλοι, η ιστορική ευθύνη του φύλου τους είναι τεράστια.

ΘΕΪΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΡΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

Η έννοια της εξουσίας, του ανθρώπινου νόμου, που πηγάζει κατευθείαν από το Θεϊκό Νόμο κι απ' αυτόν παίρνει την ισχύ του, είναι ίσως το βασικότερο γνώρισμα της πατριαρχίας. Η πάλη για την εξουσία, με την έμφαση στη βία, τη σύγκρουση, την κατάκτηση, παραμένει το θλιβερό μοτίβο της αντρικής ιστορίας και πολιτισμού. Η πατριαρχία προϋποθέτει ότι τον κόσμο τον κυβερνά οπωσδήποτε κάποιος, ο οποίος τον κατασκεύασε κι όλας. Τον κόσμο τον δημιούργησε ο Θεός, ο Λόγος,

ένα παντοδύναμο, άυλο Πνεύμα, κι από τότε ο Νόμος Του κυβερνάει το σύμπαν με τη μορφή των σιδερένιων και αναλλοίωτων φυσικών νόμων.

Ο κόσμος λοιπόν θεωρείται σαν υλοποίηση ενός προδιαγεγραμμένου σχεδίου του Θεού, σαν μια συναρμολόγηση από διαφορετικά πράγματα ή οντότητες σα δομικά στοιχεία, μια τεράστια μηχανή που κατασκευάστηκε και λειτουργεί κάτω από τις προσταγές του Φυσικού Νόμου. Η άποψη αυτή, θεωρώντας ότι ο κόσμος είναι μια άψυχη μηχανή κι όχι ένας ζωντανός οργανισμός, έγινε η βάση του δυτικού δυισμού, που διαχωρίζει εντελώς το πνεύμα από την ύλη (κατ' επέκταση και την ψυχή από το σώμα) και καθιέρωσε την εξουσία πάνω στη φύση και τις γυναίκες, κλέβοντας την ψυχή τους. Η φύση και οι γυναίκες ταυτίστηκαν με την ύλη, κατηγορία κατώτερη, άψυχη, νεκρή, αντικειμενοποιημένη, πηγή δεινών, όχι μόνο στερημένη πνεύματος, αλλά και το ακριβώς αντίθετο του πνεύματος. Αν το πνεύμα είναι το απόλυτο καλό η ύλη είναι το απόλυτο κακό.

Η έννοια αυτή του Φυσικού Νόμου που κυβερνάει τον κόσμο είναι υπεύθυνη για την πολύ παλιά πατριαρχική αναλογία ανάμεσα στον φυσικό και τον πολιτικό κόσμο. Η παντοδυναμία του κατασκευαστή του σύμπαντος έχει μια πολιτική χροιά. Η αντίληψη που βλέπει τη φύση σαν ένα τεράστιο τυχαίο συνοθύλευμα όπου κάποιος οφείλει να επιβάλει την τάξη (αλλιώς ο κόσμος θα διαλυόταν), κάποιος που ο αντρικός νους τον αντιλαμβάνεται κατ' ομοίωση των επίγειων βασιλιάδων, επεκτείνεται και στην κοινωνία. Σ' όλες τις σύγχρονες, λιγότερο ή περισσότερο δημοκρατικές κοινωνίες κυβερνάει η δύναμη, η ισχύς, η οποία παραμένει σαν η απόλυτη εξουσία ανεξάρτητα από το πόσο καλά κρύβεται. Ο ίδιος ο Θεός, δεν είναι παρά το αντρικό εγώ μεγενθυμένο, με πολλαπλασιασμένες στο άπειρο τις ικανότητες και τις διαστάσεις του. Το Αντρικό Πνεύμα, με τη μορφή της επιστήμης συναγωνίζεται και τείνει να υποκαταστήσει το Πνεύμα της θρησκείας.

Ο αντρικός νους αρνείται την εξάρτησή του από την εσωτερική σοφία του οργανισμού που τον γέννησε και αντιμετωπίζει τη φύση σαν ένα κόσμο που οφείλει να κατακτηθεί, να αναδιοργανωθεί, να βιαστεί, να υπηρετήσει τον άντρα και τις ανάγκες του· σαν ένα υποκείμενο που οφείλει να υποταχθεί στον ορθολογικό νου. Η οργάνωση της ζωής οφείλει να ελέγχεται, όσο δύσκολη κι αν αποδεικνύεται η υπόθεση, είναι επιταγή της βιολογίας. Όλος ο δυτικός πολιτισμός είναι μια προσπάθεια να προσαρμοστεί η φύση στον άνθρωπο, κι όχι ο άνθρωπος στη φύση, κάτι πολύ δύσκολο να αλλάξει ακόμα κι όταν σήμερα πια, η επιστήμη ανακαλύπτει τη ζωντανή, "σκεπτόμενη" ύλη και ξεπερνάει τον δυισμό, τον κάθετο διαχωρισμό ανάμεσα στο πνεύμα και την ύλη, δυισμό όμως που υπήρξε το θεμέλιο ενός ολόκληρου πολιτισμού. Είναι δύσκολο για τον αντρικό πολιτισμό να δει τη φύση σαν ζωντανό οργανισμό, μια βιασμένη μητέρα, ακόμα και μπροστά στην καταστροφή του. Η συνειδητοποίηση της ολοκληρωτικής αλληλεξάρτησης του ανθρώπου με τη φύση είναι απογοητευτική και ταπεινωτική για ένα πολιτισμό που συνήθισε να βλέπει τον άνθρωπο σαν τον αφέντη της φύσης. Η απογοήτευση δεν οφείλεται τόσο στο γεγονός ότι στο εξής ο κόσμος θα συνεχίσει την πορεία του χωρίς ηγέτη, όσο στη διαπίστωση ότι ο νους που θέλησε να αναλάβει το ρόλο του ηγέτη του κόσμου βασίστηκε σε μια ψευδαίσθηση. Η μοιραία διαπίστωση ότι το αντρικό εγώ δεν είναι το κέντρο του σύμπαντος, η κορωνίδα της δημιουργίας, το πιο σημαντικό πράγμα στον κόσμο, φέρνει την αντρική ταυτότητα στη μεγαλύτερη κρίση της ιστορίας της. Δικαιολογημένα μπορούμε να μιλάμε για παρακμή της πατριαρχίας. Γιατί όπως κάποιος που ήθελε να είναι το παν μοιραία καταλήγει να μην είναι τίποτα, έτσι σήμερα ένας ολόκληρος πολιτισμός με τρόμο ανακαλύπτει τα σαθρά του θεμέλια, ότι έκτιζε σε κινούμενη άμμο. Η κρίση είναι πράγματι τεράστια, και δεν είναι κρίση απλά του βιομηχανισμού, που διαρκεί τα τελευταία τριακόσια χρόνια περίπου και είναι ένα σύντομο σχετικά επεισόδιο στην ιστορία της πατριαρχίας που ξεπερνά τα τρεις χιλιάδες χρόνια, είναι η κρίση όλου του αντρικού πολιτισμού, της ίδιας της πατριαρχίας, που ανακαλύπτει, ελπίζουμε όχι πολύ αργά, ότι βιάζει καταστρέφει και σκοτώνει ότι αγγίξει, έστω και μετατρέποντάς το σε "χρυσό", όπως στον αρχαίο μύθο του βασιλιά Μύδα.

Η απειλη εξαφάνισης των ενεργειακών και φυσικών πόρων, η οικολογική καταστροφή, η κοινωνική αναδιοργάνωση, η αυξανόμενη ανισότητα στην κατανομή του εισοδήματος και η ανεργία που πλήττουν κύρια τις γυναίκες, ο πληθωρισμός, η αύξηση των διανοητικών παθήσεων, της χρήσης ναρκωτικών, της εγκληματικότητας, η αδυναμία της πολιτικής και της επιστήμης να λύνει πλέον τα προβλήματα, είναι μερικές από τις πλευρές της κρίσης ενός πολιτισμού που δεν κατάφερε να κάνει ευτυχισμένους ούτε καν αυτούς που κατέχουν δύναμη, εξουσία και πλούτο. Πολιτική και επιστήμη αδυνατούν να λύσουν τα προβλήματα χωρίς να δημιουργήσουν άλλα χειρότερα και φαίνεται πια, ότι βρίσκονται σε τελείως λάθος δρόμο.

Στην πραγματικότητα η κρίση αυτή είναι στην ουσία της μια κρίση αντιλήψεων. Προσπαθούμε να εφαρμόσουμε τις αρχές μιας ξεπερασμένης μηχανιστικής άποψης του κόσμου, σε μια πραγματικότητα που είναι αδύνατον πλέον να γίνει κατανοητή στα πλαίσια αυτών των αρχών. Σήμερα ζούμε σ' ένα σφαιρικά διασυνδεδεμένο κόσμο, όπου αλληλοεξαρτώνται όλα τα βιολογικά, ψυχολογικά, κοινωνικά και περιβαλλοντολογικά φαινόμενα. Προκειμένου να καταλάβουμε όσο σωστά μπορούμε αυτό τον κόσμο χρειαζόμαστε μια νέα οπτική πάνω στην πραγματικότητα, μια θεμελιώδη μεταβολή των αντιλήψεων και των αξιών μας, ένα νέο "υπόδειγμα". Χρειάζεται μια μετάβαση από τη μηχανιστική καρτεσιανή άποψη του κόσμου (το σύμπαν σαν καλολαδομένη μηχανή, σαν τέλειο ρολόι), σε μια ολιστική άποψη της πραγματικότητας. Η μετάβαση αυτή ούτε απλή είναι ούτε εύκολη. Δεν μπορείς εύκολα να περάσεις από την άποψη ότι ο άνθρωπος-άντρας, ή μάλλον η συνειδητή ευφυία του ανθρώπου οφείλει να αναλάβει τη διακυβέρνηση του κόσμου, ότι η εφυία αυτή μπορεί να έχει απόλυτη γνώση αυτού που θέλει να κυβερνήσει και καμιά γνώση δεν απολαμβάνει κοινωνικού κύρους αν δεν είναι "αντικειμενική", στην άποψη ότι δεν υπάρχει "αντικειμενική" γνώση. Ότι τα πάντα στον κόσμο δεν είναι κομμάτια μηχανικά ενωμένα, που μπορείς να ξεμοντάρεις για να τα μελετήσεις καλύτερα, αλλά είναι σχέσεις και εξελικτικές διαδικασίες. Επιπλέον το πιο σημαντικό σ' αυτό τον κόσμο των αλληλεξαρτημένων σχέσεων, όπου κάθε πράγμα γίνεται αντιληπτό μόνο σε σχέση με τα υπόλοιπα και δεν υπάρχει έξω απ' αυτά, είναι η ενιαία του φύση. Οι φυσικοί παραδέχονται πλέον πως όλες οι θεωρίες σχετικά με τα φυσικά φαινόμενα δεν είναι "αντικειμενικές", ανεξάρτητες από το

"νου" που σκέφτεται και παρατηρεί. Όλες οι επιστημονικές θεωρίες και όλοι οι φυσικοί "νόμοι" με την υποτιθέμενη απεριόριστη ισχύ, δεν είναι παρά δημιουργήματα του ανθρώπινου-αντρικού νου. Στοιχεία του χάρτη της διανοητικής μας αντίληψης παρά στοιχεία της πραγματικότητας. Πρόκειται για διανοητικά σχήματα, περιορισμένα, προσεγγιστικά και "αντρικά". Το ίδιο ισχύει πολύ περισσότερο για τις επιστήμες του ανθρώπου και τους "νόμους" της ιστορίας. Η μανία αυτή των σχετικών επιστημών (κοινωνιολογίας, ψυχολογίας κ.α.) να διατυπώνουν συνέχεια νόμους, πηγάζει από το πάθος τους να αποδείξουν ότι δεν είναι κατώτερες, ότι είναι "επιστημονικές", "αντικειμενικές", και βασίζονται σε αποδείξεις, παρατηρήσεις και πειράματα.

Στα πλαίσια ενός σύμπαντος που αναγνωρίζεται σαν ένα αδιάσπαστο σύνολο και όπου τα πάντα, όλες οι μορφές, γίνονται αντιληπτές σαν ρευστές και ασταμάτητα μεταβλητές, δεν υπάρχει χώρος για σταθερές, θεμελιώδεις και αμετάβλητες οντότητες, ούτε στη φύση ούτε στην κοινωνία. Τα πάντα στο σύμπαν συνδέονται με τα πάντα και κανένα τμήμα του δεν είναι θεμελιώδες σε σχέση με τα υπόλοιπα.

Η ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΙΝΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΟΛΙΣΤΙΚΗ

Σήμερα πλέον η συζήτηση περί "δεξιάς" κι "αριστεράς" και των μεταξύ τους διαχωριστικών γραμμών και διαφορών είναι εντελώς άνευ ουσίας, οι προσπάθειές τους να μη χάσουν το τραίνο, ένα τραίνο πού 'χει από καιρό εκτροχιαστεί μας αφήνουν παγερά αδιάφορες γιατί στοχεύουν στον ίδιο βιομηχανισμό. Πρόκειται για αντιλήψεις εξ ίσου μηχανιστικές, που στηρίζονται στο κοινό ιδεολογικό υπόβαθρο της απεριόριστης ανάπτυξης και επέκτασης, της συνεχούς προόδου και της δυνατότητας της επιστήμης να λύνει όλα τα προβλήματα, ιδέες που βρήκαν ίσως, την πιο λαμπρή τους διατύπωση στη Γαλλική επανάσταση. Πολύ περισσότερο, χωρίς να αρνιόμαστε την τεράστια σημασία του οικολογικού προβλήματος, μια αντίληψη που αναγάγει την αντίθεση κοινωνίας-φύσης (άντρα-φύσης λέμε εμείς), σε κυρίαρχη αντίθεση σήμερα, δεν είναι ολιστική, δεδομένου ότι η ολιστική αντίληψη δεν δέχεται ότι στη φύση ή στην κοινωνία υπάρχει ένα κέντρο. Παρόλο που σαν άποψη θέλει να δώσει έμφαση στα οικολογικά προβλήματα, είναι μηχανιστική σαν αντίληψη, κάνει μια απλή υποκατάσταση στην κλασική μαρξιστική άποψη περί κεντρικότητας της αντίθεσης εργασίας-κεφάλαιου και της εργατικής τάξης συνακόλουθα. Μια τέτοια άποψη μας αναγκάζει να επαναλάβουμε τη συζήτηση που έκανε το γυναικείο κίνημα με την αριστερά για πάνω από δέκα χρόνια, σχετικά με το αν υπάρχει κεντρική αντίθεση και ποια είναι αυτή.

Οι αλλαγές που απαιτούνται σ' όλα τα επίπεδα για να περάσει η ολιστική αντίληψη και να γίνει συνείδηση είναι τεράστιες δεδομένου ότι ο δυτικός τρόπος σκέψης είναι τελείως διαφορετικός. Απαιτείται μια τρομακτική αλλαγή συνείδησης, μια αληθινή πολιτιστική επανάσταση. Το ότι η στροφή αρχίζει τη στιγμή που βρισκόμαστε ένα βήμα πριν την καταστροφή δεν είναι και τόσο παρήγορο. Ο δυτικός λευκός άντρας, στον αγώνα του να δαμάσει τη φύση απ' την οποία θεώρησε τον εαυτό του ανεξάρτητο, δημιούργησε έναν πολιτισμό που δεν είναι παρά ένα απόστημα, ένας κακοήθης όγκος, ικανός μεν να καταστρέψει τον άνθρωπο και τον πλανήτη ακόμη,

όχι όμως και το σύμπαν ολόκληρο, όχι και τη ζωή.

Τώρα που ο αγώνας κατάκτησης της φύσης αποδεικνύεται μάταιος, τώρα που το παιχνίδι χάνεται, τώρα που ο "βασιλιάς είναι γυμνός", εξαναγκάζεται να αλλάξει τακτική για να σωθεί απ' την επικείμενη καταστροφή, εξαναγκάζεται να "ανακαλύψει" πράγματα που άλλοι πολιτισμοί, λιγότερο κυριαρχικοί αλλά περισσότερο λαμπροί τά 'χαν εδώ χιλιάδες χρόνια αρμονικά ενσωματωμένα στην κουλτούρα τους. Πρόκειται για την ήττα ενός ολόκληρου πολιτισμού και της αντρικής λογικής του, που πεισματικά αρνείται να την αποδεχτεί. Μ' αυτή την έννοια ακόμα και το οικολογικό κίνημα δεν είναι παρά μια απόπειρα διάσωσης από την καταστροφή και την εξαφάνιση, την ύστατη στιγμή, γέννημα δηλαδή αυτής της ήττας με μια έννοια. Το αντρικό εγώ, το κυρίως σώμα του τουλάχιστον, παρά τα πλήγματα, σαν ένα πνεύμα εξόριστο, μοναχικό και υπεροπτικό συνεχίζει να προσπαθεί να ελέγξει τούτο τον κόσμο λες κι οι ρίζες του βρίσκονται σε κάποιον άλλο. Το τερατώδες αυτό εγώ συνεχίζει να εξακοντίζει τα διαστημόπλοιά του στο κενό και να θέλει να κυριαρχήσει στο σύμπαν αδιαφορώντας αν απειλεί να καταστρέψει την ίδια τη φυσική του ύπαρξη. Άλλωστε η φυσική ύπαρξη είναι δευτερεύουσα σε σχέση με το πνεύμα, που αθάνατο θα διαφύγει με πύραυλο και θα συνεχίσει το έργο της κατάκτησης. Πρόκειται για ολοκληρωτικό παραλογισμό, το πάθος αυτό της δύναμης και της ισχύος είναι τόσο διαδεδομένο όμως κι ο ανταγωνισμός αξία τόσο κυρίαρχη, τόσο αυτονόητη, παρά τα άγχη, τις νευρώσεις, την τρέλλα που προκαλεί, παρά την ολοκληρωτική παράνοια στην οποία οδηγεί. Εδώ πια, μπαίνει το ερώτημα αν όλα αυτά είναι εγγενή χαρακτηριστικά του αντρικού φύλου. Αν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της "αντρικής φύσης", δεν έχουν περάσει πια, στη διάρκεια τόσων χιλιετηρίδων στο DNA. Δεν είναι εύκολο να δεχτεί κανείς κάτι τέτοιο, δεν είναι δυνατόν αυτή η μοιραία εξέλιξη να μη μπορεί να σταματήσει.

Ωστόσο για όλες εμάς που αναζητούμε τη θηλυκή αρχή του κόσμου, η κρίση αυτή δεν είναι παρά η αργή αλλά αναπότρεπτη παρακμή της πατριαρχίας και του αντρικού πολιτισμού. Το μέλλον, αν υπάρξει είναι γυναικείο. Το θηλυκό στοιχείο είναι αυτό που δημιούργησε τον κόσμο και σ' αυτό που πρέπει να επιστρέψουμε αν θέλουμε να συνεχίσει να υπάρχει.

Ευγενία Γραικού

ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΝΝΙΕΤΑΙ ή

"εδώ σε θέλω κάβουρα που περπατάς στα κάρβουνα"

Μετά λοιπόν από πολύωρες και αρκετά συχνά αντιφατικές συζητήσεις ένα μεγάλο κομμάτι της ομάδας μας συμμετείχε στην Ομοσπονδία Οικολογικών και Εναλλακτικών Οργανώσεων. Μια απόφαση η οποία, ακόμα και απ' αυτές που την υπερασπίστηκαν περισσότερο, πάρθηκε με επιφυλάξεις. Ξέραμε καλά ότι η πολιτική με άντρες γίνεται με όρους και έχει όρια. Και επίσης, δεν ξέραμε αν η Ομοσπονδία θα είναι τελικά αυτό που υπήρχε στη δική μας λογική δηλαδή ο χώρος, το μέσο της σύνθεσης κάποιων πολιτικών και κοινωνικών χώρων (ή κινημάτων, όσο αυτό είναι δυνατό να ειπωθεί) και άρα της ανάδειξης όλων των δυνατών προβληματισμών ή ένας χώρος όπου πάλι θά 'βγαιναν κεντρικότητες, όπου θα κυριαρχούσε η εξουσία του λόγου (λογική), η συγκροτημένη άποψη, η αντρική παρουσία.

Ίσως τώρα θα μπορούσαμε να κάνουμε κάποιες πρώτες εκτιμήσεις. Κατ' αρχάς το πόσο ο νέος αυτός πολιτικός πόλος είναι αυτά που θέλει να λέει ότι είναι, και μετά τί συμβαίνει με τη δική μας παρουσία εκεί μέσα, πώς είδαμε δηλαδή τον εαυτό μας σε σχέση με τις-τους άλλες-ους και μεταξύ μας. Βέβαια για κάτι που έχει ηλικία ύπαρξης μόνο 2-3 μήνες είναι δύσκολο να βγάλεις συμπεράσματα και να κάνεις κριτικές. Όμως μέσα σ' αυτό το χρονικό διάστημα συνέβησαν πολλά όπως, το κατέβασμα στις εκλογές, η μια έδρα στο κοινοβούλιο, τρεις πανελλαδικές συνδιασκέψεις. Από τη γέννηση, λοιπόν, της Ομοσπονδίας μέσα από τις προεκλογικές, εκλογικές και μετεκλογικές εξελίξεις βρεθήκαμε σε τέτοιους ρυθμούς που πολλά πράγματα ξεφεύγαν από τον έλεγχό μας και με "χιούμορ" λεγόταν: φασαρίες - κριτικές - καυγάδες και δολοφονίες μετά τις 6 Νοέμβρη. Από πριν όλες-οι αναγνωρίζαμε ότι όταν πας να παίξεις στην κεντρική πολιτική σκηνή υπάρχει ο κίνδυνος να καταστρατηγηθούν κάποια πράγματα από τις αρχές του, όπως και έγινε. Και επειδή στις 6 Νοέμβρη άρχισε άλλος "πολιτικός γύρος" δεν "προκαναμε" τα παραπάνω, και επειδή εγώ αυτό το είχα πολύ ανάγκη, τώρα πια που και Οικουμενική κυβέρνηση έγινε γράφω αυτό το κείμενο.

Ένας από τους κοινούς τόπους όλων αυτών των ομάδων που συγκρότησαν την Ομοσπονδία ήταν και η άσκηση ενός άλλου τύπου πολιτικής, μιας εναλλακτικής πολιτικής. Στη βάση αυτής της πολιτικής κάπου, λοιπόν, θεωρήσαμε εμείς τα "κορίτσια της Κατίνας" (όπως μας αποκαλούν πολλοί) ότι υπήρχε ο πρώτος συνδετικός κρίκος με τους οικολογικούς και εναλλακτικούς χώρους και αποφασίστηκε η συμμετοχή μας στην ομοσπονδία. Και όλο αυτό το διάστημα η "νέα πολιτική που γεννιέται", όπως προπαγανδίζαμε και προεκλογικά, νομίζω αναφερόταν πιο πολύ στο ότι λεγόταν κάτι καινούργιο παρά το ότι γινόταν κάτι καινούργιο. Με λίγα λόγια οι διαδικασίες μας πολλές φορές δεν διέφεραν και πολύ και μάλιστα κάπου-κάπου συναγωνίζονταν επάξια τα συνδικαλιστικά παιχνιδιάκια και τις πολιτικές ενέργειες άλλων συγγενών η μή χώρων. Δεν κάνω καθόλου κριτική από τα έξω. Ίσα-ίσα που γι' αυτή την κατάσταση θα μπορούσα επίσης να βρω άπειρες δικαιολογίες αλλά δεν τό 'χω σκοπό να το κάνω σ' αυτό εδώ το κείμενο.

Και για να προχωράμε πιο κάτω ας κάνω και την άλλη μεγάλη μου διαπίστωση: η Ομοσπονδία είναι ανδροκρατούμενη. Και το πρόβλημα δεν είναι ότι, αν οι κύριοι κυρίως δεν σταματήσουν να θεωρούν τον εαυτό τους τέλειο (που μπορεί και να είναι, αλλά με τα αξιοκρατικά κριτήρια άλλων κοινωνικο-πολιτικών χώρων κι όχι του οικολογικού-εναλλακτικού όπως τον αντιλαμβανόμαστε εμείς, και σίγουρα όχι του φεμινιστικού) και άρα τον μόνο ικανό να μιλά και να συμμετέχει στα διάφορα όργανα, η ομοσπονδία θα συνεχίζει να είναι ανδροκρατούμενη. Και εγώ σαν γυναίκα και σαν φεμινίστρια μπορεί να επιλέξω να συμμετέχω σε ένα κατ' αρχήν ανδροκρατούμενο σχήμα αλλά αν αυτό συνεχίζει να είναι έτσι σημαίνει ότι έχει ένα στυλ οργάνωσης και πολιτικής που αποκλείει τις γυναίκες (και όχι μόνο) και ότι δεν γίνονται οι προσπάθειες για να αλλάξει αυτό το στυλ.

Να αναγνωρίσω ότι τουλάχιστον το μήνα πριν τις εκλογές προσπαθήθηκε γενικά μια προβολή της γυναικείας παρουσίας και λόγου από τα μέσα ενημέρωσης αλλά στην ουσία του τί έγινε με αυτό το θέμα; Γιατί μόνο στη Θεσσαλονίκη καταφέραμε ένα 50% συμμετοχής γυναικών στα ψηφοδέλτια; Στην περιοχή των Αθηνών εκλείπει το γυναικείο φύλο; Κι αν όντως δεν υπήρχαν γυναίκες ή για διάφορους λόγους δεν το θέλανε, είναι τόσο προβληματικές οι κενές θέσεις που έτσι κι αλλιώς ήταν απόφαση της συνδιάσκεψης; Ή να βγάλω το συμπέρασμα ότι πολλοί κύριοι δεν θέλουν να πληρώσουν το κόστος μιας τέτοιας απόφασης; Γιατί κυρίως στην περιοχή Αττικής υπήρχε περίπτωση να εκλεγεί βουλευτής-τρια και άρα ποιος θα τολμούσε να δεχτεί την μη προβολή του σε πιθανή εκλογή; Τελικά γιατί στις μικτές ομάδες δεν προωθούνται οι γυναίκες; Και αυτό που με βάζει πιο πολύ σε σκέψεις είναι το εξής: πόση πίστωση πρέπει να δώσουμε στην ομοσπονδία και στον εαυτό μας έως ότου γίνει αυτό το πράγμα ένα πολιτικό σχήμα που διαμορφώνεται από όλες και όλους και όχι από τους "σοφούς" χειριστές της θεωρίας (οικολογικής ή εναλλακτικής) και της πολιτικής;

Και τελικά η απάντηση ήρθε απ' έξω, από τον κόσμο που μας ψήφισε. Οι γυναίκες βγήκαν πρώτες σε όλα τα ψηφοδέλτια της Ομοσπονδίας. Τελικά κάποιος κόσμος (και πολύς έξω από μας) πιστεύει και υπερασπί-

ζεται τη νέα πολιτική και την κοινωνία των πολιτών περισσότερο ίσως από όσους τα προπαγανδίζουν. Τα γνωστά ονόματα (που ήσαν βασικά αντρικά) δεν μέτρησαν. Αρκετοί μέσα στην Ομοσπονδία θέλησαν να υποτιμήσουν και να υποβαθμίσουν μια τέτοια επιλογή. Ειπώθηκε ότι η Μαρίνα Δίζη βγήκε πρώτη γιατί ήταν πρώτη στο ψηφοδέλτιο κι όχι γιατί ήταν γυναίκα. Μπορεί να βγήκε πρώτη γιατί ήταν στην αρχή του ψηφοδέλτιου αλλά πρώτη από τις υπόλοιπες (και ελάχιστες στο σύνολο του ψηφοδελτίου) γυναίκες και όχι γενικά από τους-τις υπόλοιπους-ες. Ο κοσμος που ψήφισε, ψήφισε γυναίκες γιατί ξέρει πολύ καλά ότι η νέα πολιτική θα είναι γυναίκα. Γιατί αν υπάρχει κάποια-ος που νάναι πιο φερέγγυος-α για την άρθρωση ενός νέου πολιτικού λόγου και τρόπου αυτή είναι η γυναίκα. Γιατί οι γυναίκες σαν φύλο πολύ λίγο συμμετείχαν στο παρελθόν και τώρα στα συνδικαλιστικά παιχνίδια και στις πολιτικές ίντριγκες και άρα εν δυνάμει φέρνουν μαζί τους την εγγύηση ότι δεν θα παίξουν στην πολιτική με τους ίδιους όρους όπως οι άντρες. Και επιτέλους, έχουμε ανάγκη από άλλα πρότυπα πέρα απ' αυτά του δυναμικού συνδικαλιστή και του αποφασιστικού αλάνθαστου άντρα που πολιτεύεται. Ένα άλλο πρότυπο όπως, το να είσαι γυναίκα, μητέρα, με τρακ όταν μιλάς, με άλλο λόγο.....

Ένα άλλο στοιχείο της Ομοσπονδίας είναι η πολυχρωμία της, και η προσπάθεια να φτιαχτεί ένα παζλ από τις τόσες ομάδες που συμμετέχουν. Ομάδες και οργανώσεις που ναι μεν συμφωνούν σε κάποια πολύ βασικά θέματα αλλά που ξεκινούν από πολύ διαφορετικούς δρόμους ανάλυσης και έτσι, έστω κι αν καταλήγουν σε κάποια κοινά σημεία και στόχους, η πολυπλοκότητα των συνεπειών και των λογικών οδηγεί σε διαφορές και συγκρούσεις. Ακόμα λοιπόν κι αν προσπαθούμε να συνθέσουμε αυτό το παζλ ψάχνοντας τα πράγματα που μας ενώνουν μεταξύ μας κι όχι αυτά που μας χωρίζουν, όλες οι ομάδες θέλουν να προωθήσουν και να υπερασπιστούν τις απόψεις τους. Κι αυτό το τελευταίο σημαίνει ότι στις συνδιασκέψεις ή σε διάφορα όργανα σε συνεντεύξεις ή εκδηλώσεις προς τα έξω θα εμφανιστούν οι άτυποι "αρχηγοί". Στο χάος λοιπόν των εκλογών δεν ελέγξαμε τους όρους που είχαμε βάλει όπως αυτός της εναλλαγής.

Στο παραπάνω σκηνικό η δική μας ομάδα δεν ανέτρεψε τους κανόνες. Έστω κι αν απ' όσο ξέρουμε διατηρήσαμε σε μεγάλο ποσοστό την εναλλαγή όσο πολύ λίγες ομάδες το έκαναν, παρόλα αυτά και από μας ακολουθήθηκε ο εύκολος δρόμος του να πηγαίνουν οι πιο έμπειρες αυτές που έχουν πιο πολλά χρόνια στο κίνημα. Γιατί ακριβώς δεν υπήρχε διαμορφωμένο ένα κλίμα τέτοιο που θα βοηθούσε και μας να συμμετέχουμε χωρίς το άγχος ότι δεν θα μπορέσουμε πάλι να πούμε τίποτα όχι γιατί δεν έχουμε να πούμε τίποτα αλλά γιατί ακριβώς οι ρυθμοί και οι τρόποι των πολιτικών διαδικασιών δεν μας αντέχουν και δεν τους αντέχουμε. Άλλωστε γι' αυτό είμαστε σε φεμινιστική ομάδα κι όχι σε κάποια άλλη.

Και επίσης δεν καταφέραμε να ανατρέψουμε ένα σκηνικό ανταγωνιστικό και επιθετικό και όχι μόνο αυτό αλλά πολλές φορές το τροφοδοτήσαμε. Και οι διάφορες δικαιολογίες για το πώς μας αντιμετωπίζουν πολλοί και πολλές δεν έχει νόημα γιατί ακριβώς, κι εμείς οι ίδιες είμασταν καχύποπτες απέναντι στους-ις υπόλοιπους-ες και εμείς οι ίδιες αντιμετωπίζουμε δύσπιστα κάποιους-ες. Από την άλλη, ξέρουμε πως είμαστε η μόνη φεμινιστική ομάδα στην ομοσπονδία κι αυτό μας κάνει να νιώθουμε αρκετά ανασφαλείς μέσα σ' ένα χώρο όπου μοιάζει να μιλάμε πολλές φορές άλλη γλώσσα. Κι ενώ από τη μια θεωρούν ότι η άποψή μας είναι φοβερά μερική από την άλλη μας κατηγορούν ότι θέλουμε να αντιπροσωπεύουμε το γυναικείο κίνημα πάντα. (Δυστυχώς παιδιά, θέλετε δεν θέλετε, επειδή το γυναικείο κίνημα πάντα είχε μια δομή μικρών ομάδων κι εμείς είμαστε κάτι τέτοιο, θέλουμε δεν θέλουμε, ένα κομμάτι του γυναικείου κινήματος το αντιπροσωπεύουμε).

Τέλος πάντων. Με όσα ειπώθηκαν παραπάνω, απλά ήθελα να επισημάνω κάποια μικρά ή μεγάλα που με ενοχλούσαν. Το θέμα δεν είναι αν μια νέα πολιτική γεννιέται (αυτή γεννήθηκε) αλλά αν θα την αφήσουμε να ενηλικιωθεί.

Μαίρη Καυκά

Καλή η συναίνεση; Σίγουρα όχι για τις γυναίκες

Το πολυσυζητημένο θέμα της απουσίας των γυναικών από την οικουμενική κυβέρνηση δεν αντιμετωπίστηκε στη σωστή του βάση. Θεωρήθηκε σαν λάθος, σαν κακός χειρισμός, σαν αδιαφορία. Όμως δεν είναι αυτά τα στοιχεία που οδήγησαν στην απουσία ή μάλλον δεν είναι μόνο αυτά.

Είναι τόσο η άποψη που κυκλοφορεί σε σχέση με τις ποσοστώσεις, όσο και η θέση ή μάλλον ο τρόπος πάλης των ίδιων των γυναικών που κυρίως αφορά το θέμα. Έτσι σε μια τέτοια συζήτηση δύο κυρίως ζητήματα πρέπει να τεθούν.

Ένα είναι το μεγάλο και ουσιαστικό θέμα των ποσοστώσεων, για το οποίο πολλά και σωστά έχουν βάλει οι γυναίκες-φεμινίστριες που το διεκδικούν. Όμως πιστεύουμε ότι πρέπει να προσθέσουμε μερικά ακόμα στοιχεία για την υπεράσπισή του. Ζήτημα ουσίας που πρέπει όλες εμείς που το διεκδικούμε να μη μπαίνουμε στη λογική την ανδροκρατική, της αξιοκρατίας και της ικανότητας. Όχι γιατί δεν τις έχουν οι γυναίκες. Αλλά γιατί, οι συγκεκριμένες αξίες και ικανότητες είναι προσδιορισμένες σαν τέτοιες από άνδρες-πολιτικούς, για τις οποίες θα πρέπει να ασκήσουμε κριτική. Αλλά και γιατί αποδυναμώνουμε το αίτημα με το να θέτουμε όρους τους οποίους άλλοι επέλεξαν.

Η διεκδίκηση αυτού του αιτήματος, φυσικά δεν πρέπει καθόλου να παραμελεί, αλλά να κεντράρει στο γεγονός της ανάδειξης της γυναικείας και της φεμινιστικής λογικής. Κάτι τέτοιο όμως δεν πρέπει να μας οδηγήσει στο λανθασμένο συμπέρασμα, να διεκδικούμε την ανάδειξη φεμινιστριών και μόνο στα κέντρα λήψης αποφάσεων ή στην κυβέρνηση. Γιατί αυτό που είναι σημαντικό σ' αυτό το αίτημα είναι η ανάδειξη της γυναικείας παρουσίας, η ανάδειξη της γυναικείας λογικής -η οποία δεν είναι κτήμα καμιάς κατηγορίας γυναικών, αλλά του συνόλου του γυναικείου πληθυσμού- η ανάδειξη των γυναικείων αξιών, το χτύπημα τέλος του ανδρικού προτύπου, σαν του μόνου δυνατού, για τη διαχείριση της πολιτικής.

Φαίνεται επίσης σαν πολύ σημαντική η ανάγκη να χτυπηθεί αυτό το ανδρικό πρότυπο, με μια καινούργια λογική κι όχι με ένα καινούργιο πρότυπο, που θά 'ναι πιο ελλειπτική αλλά και πιο ουσιαστική, πιο ήπια αλλά και πιο ευαίσθητη και πιο ανθρώπινη και φορείς μιας τέτοιας λογικής εν δυνάμει είναι κάθε γυναίκα. Σ' όλα αυτά δεν πρέπει να ξεχνάμε την απουσία των γυναικών απ' τη διαχείριση της εξουσίας και από την επιβολή της. Στοιχείο που δίνει κάποιες εγγυήσεις ότι δύσκολα μπορούν να αλλοτριωθούν ή να ξεπουλήσουν τα πάντα, σε σχέση με τους άνδρες, οι οποίοι νιώθουν σαν φυσική την κατοχή της εξουσίας.

Αυτό βέβαια καμιά και κανένας δεν μπορεί να το ισχυριστεί με βεβαιότητα. Όμως πραγματικά καμιά ή κανένας δεν έχει το δικαίωμα να αφήνει τις γυναίκες στην επιβεβλημένη "αγνότητα" της απουσίας, η οποία στο κάτω-κάτω δεν είναι συνειδητή επιλογή τους. Έτσι είναι δικαίωμα της καθεμιάς ακόμη και να αφομοιωθεί απ' την εξουσία, και το κίνημα να χτυπήσει την εξουσία, την οποία διαχειρίζονται και γυναίκες.

Ένα άλλο στοιχείο εξίσου ισχυρό, για τη διεκδίκηση του αιτήματος είναι και η αποκάλυψη (γιατί περί αυτού πρόκειται), της γυναικείας απλήρωτης εργασίας, στον τομέα του ιδιωτικού. Είναι γεγονός ότι η συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική, θα δημιουργήσει άλλα δεδομένα. Γιατί αναγκαστικά θα τεθεί απ' τις ίδιες τις γυναίκες, αλλά και οι άνδρες θα βρεθούν αντιμέτωποι υποχρεωτικά με το ζήτημα. Όσο τέλος γι' αυτούς και γι' αυτές που ισχυρίζονται ότι οι γυναίκες πρέπει να αναδειχθούν μέσα απ' τους κοινωνικοπολιτικούς αγώνες ή όσες είναι άξια στελέχη θα προωθηθούν με τη σειρά τους, αν λοιπόν αποδεχτούμε αυτή τη θεωρία, η οποία αποενοχοποιεί τους άνδρες και δεν λαμβάνει υπόψη της τις κοινωνικές συνθήκες, οδηγούμαστε στα εξής συμπεράσματα: Ή ότι οι γυναίκες δεν διαθέτουν μυαλό, τουλάχιστο ισάξιο με το ανδρικό. Κάτι που συγνώμη αλλά δεν μπαίνουμε στον κόπο να το συζητήσουμε, τουλάχιστο τα τελευταία 50 χρόνια, δουλειά που κάναν θαυμάσια προγενέστερές μας. Ή ότι οι γυναίκες αν και συμμετέχουν, όπως αποδεικνύει η δικιά σας ιστορία "φίλοι", -σ' όλες τις εξεγέρσεις και αγώνες με το δικό τους τρόπο και συχνά και με το δικό σας, εντούτοις πάντα στο τέλος έμεναν έξω από κάθε εξέλιξη μετεγερσιακή, μεταπολεμική κ.λπ.

Αν λοιπόν αρκεστούμε σ' αυτές τις προοπτικές στα επόμενα 500 χρόνια μπορεί να υπάρξει ένα ποσοστό 10-15% γυναικών στους διάφορους θεσμούς. Μόνο που δεν είμαστε διατεθειμένες να περιμένουμε αυτές τις "ευοίωνες" προοπτικές.

Το δεύτερο ζήτημα είναι η ίδια η θέση των γυναικών πάνω στο ζήτημα.

Πραγματικά οι γυναίκες στην Ελλάδα πολύ λίγο μάθαμε να διεκδικούμε τα συμφέροντα του φύλου μας, αλλά πολύ καλά τα κομματικά συμφέροντα. Έτσι όλες οι βουλευτίνες στη σημαντική πρόταση της βουλεύτριας των Οικολόγων-Εναλλακτικών Μαρίνας Δίζη να απέχουν απ' την ψήφιση της Κυβέρνησης, δεν ανταποκρίθηκαν. Και ενώ είναι πολύ κατανοητοί οι λόγοι που το έκαναν, όμως δεν μπορεί να είναι καθόλου αποδεκτοί, τουλάχιστον απ' τις γυναίκες, απ' τις οποίες όλες ζητάμε να ψηφίζουν γυναίκες. Έτσι λοιπόν δεν θα πρέπει να αναρωτιόμαστε καθόλου, μα γιατί οι γυναίκες δεν ψηφίζουν γυναίκες. Γιατί πραγματικά μέχρι τα τώρα τουλάχιστον αυτή η γυναικεία λογική και προοπτική, απ' τις γυναίκες που συμμετείχαν στα κόμματα και πολιτεύονται ήταν εντελώς ξένη μ' αυτές. Ο φεμινισμός ήταν ζήτημα που αποποιούνταν και συχνά γινόταν και δηλώσεις νομιμοφροσύνης ότι ουδεμία σχέση έχουν μ' αυτόν. Οι γυναίκες των κομμάτων βέβαια τώρα θορυβήθηκαν και πράγμα τουλάχιστο περίεργο "εκπλάγησαν". Λες και οι άνδρες πολιτικοί μέχρι τώρα δεν έδωσαν επάξια δείγματα του τελευταίου αποτελέσματος.

Αυτό που είναι κάπως χαρμόσυνο είναι ότι όλες αυτές οι γυναίκες τώρα κατάλαβαν ότι πρέπει να δράσουν. Βέβαια δεν περιμένουμε αυτή η δράση νά 'ναι φεμινιστική, όμως είναι γεγονός, ότι κάθε φορά που οι γυναίκες αρχίζουν και μιλούν ή ασχολούνται με προβλήματα γυναικεία βρίσκονται μπροστά στα ιδιαίτερα γυναικεία προβλήματα. Αυτό που θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν νίκη είναι το να δουν οι γυναίκες των κομμάτων, ότι τα δικά τους προβλήματα σχεδόν ποτέ δεν ταυτίζονται με τα κομματικά και ότι θα πρέπει να παλέψουν με την ίδια ένταση και μέσα σ' αυτά, για την κατάκτησή τους.

Το πρώτο βήμα έγινε με τη συνειδητοποίηση του προβλήματος, και με την ίδρυση διακομματικής επιτροπής για να κινηθεί το ζήτημα.

Εμείς μπορούμε να κάνουμε μόνο μια ευχή. Στους επόμενους αγώνες για τα γυναικεία μας προβλήματα, να δράσουμε όλες μαζί.

Θοδώρα Γούλιαρου

Η ΓΟΗΤΕΙΑ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Ένα βιβλίο της φεμινίστριας συγγραφέα MERILYNE FRENTC

Το αξιόλογο αυτό βιβλίο -εγώ το διάβασα στη γαλλική του μετάφραση με τον τίτλο "LA FASCINATION DU POUVOIR" ED. ACROPOLE PARIS 1987- έχει ως κύριο άξονά του, όπως το υποδηλώνει και ο τίτλος του, την εξουσία(1).

Η συγγραφέας του, όπως εξηγεί η ίδια, έκανε χρήση ερευνών και μελετών και άλλων φεμινιστριών επιστημονισών, ποικίλων ειδικοτήτων. Κατά τα λεγόμενά της πάντοτε, στη διάρκεια των 20 τελευταίων χρόνων έχει συσσωρευθεί ένα μεγάλο απόθεμα φεμινιστικής γνώσης: στην ιστορία, την ανθρωπολογία και την εθνολογία, στην ψυχολογία, την οικολογία και την κοινωνιολογία οι φεμινίστριες έχουν πραγματοποιήσει μια δουλειά στέρεη, αξιόλογη και αψεγάδιαστη.

Το βιβλίο στηρίζεται στην υπόθεση ότι η σημερινή κατάσταση των κοινωνιών, όπως και η αδυναμία μας θεώρησης του κόσμου μας, είναι αποτέλεσμα της αποτυχίας της ηθικής μας. Κι ακόμη στο ότι η ανθρωπότητα έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει και να ζήσει μιαν άλλη ηθική και στο ότι αν υιοθετήσομε μια καινούργια ηθική θα καταφέρομε να αποκαταστήσομε ικανοποιητικά την ισορροπία στο επίπεδο των αισθημάτων, του κορμιού και της διάνοιας, έτσι που να έχομε μια κοινωνία πιο ευτυχισμένη.

Το βιβλίο χωρίζεται σε επτά (7) κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο βρισκόμαστε στις ρίζες της ανθρωπότητας. "Στην αρχή ήταν η Μητέρα. Ο λόγος ήρθε πιο αργά. Καρδιά της κοινωνίας ήταν η Μητέρα και το Παιδί". Οι κοινωνίες ήταν μητροεστιακές ή μητροκεντρικές. Δεν υπάρχει καμιά απόδειξη ότι υπήρξε ποτέ μητριαρχία πάνω στη γη. Οι μητροκεντρικές κοινωνίες ήταν αυθόρμητες και οργανικές. Η μητέρα φρόντιζε το μωρό, μέχρι που να μπορεί να μετακινείται, να διατρέφεται και να αυτοπροστατεύεται χωρίς τη δική της βοήθεια. Αν δεχτούμε ότι "κυβερνούσε" αυτό οφείλεται στην πιο μεγάλη της πείρα, στις γνώσεις και τις ικανότητές της, καθώς και στην πρόθεσή της να ελευθερώσει το παιδί της και να το κάνει ανεξάρτητο.

"Και μετά ήρθε ο Λόγος", διαβάζομε στο δεύτερο κεφάλαιο. Και μαζί με το λόγο άρχισε η καινούργια εποχή, που πήρε το όνομα της Πατριαρχίας. Σημαίνων τίτλος του κεφαλαίου: "Η πτώση". Χαρακτηριστικά της: το σπάσιμο όλων των δεσμών αγάπης, ανάμεσα στα δύο φύλα, ανάμεσα στις ίδιες της γυναίκες, αλλά και ανάμεσα σε μητέρα και παιδί.

Χρειάστηκαν όχι απλά αιώνες, αλλά χιλιετηρίδες, πριν η πατριαρχία επιβληθεί στο ανθρώπινο πνεύμα. Κατά τη διάρκεια των χιλιετηρίδων οι άντρες αισθανόντουσαν στο περιθώριο της διαδικασίας της ζωής. Και εντελώς ξαφνικά συνειδητοποίησαν τη δική τους συμμετοχή σ' αυτή τη διαδικασία. Λίγο ενδιαφέρει πότε και πώς ήρθε αυτή η ανακάλυψη και πού και σε ποιά περίοδο του χρόνου εκτείνεται. Το γεγονός είναι ότι κατάφεραν να δουν τον εαυτό τους κάτω από ένα καινούργιο φως, ριζικά διαφορετικό από τον παλιό. Προσδιορίστηκαν διαφορετικά κι αυτός ο καινούργιος προσδιορισμός έγινε ο ακρογωνιαίος λίθος και η δικαιολογία ύπαρξης της πατριαρχίας: οι σχέσεις των φύλων στηρίχθηκαν όχι στην ισότητα, αλλά στην κυριαρχία, αυτή που δίνει έναυσμα σε μια δυναμική, στο όνομα της οποίας η συγκεκριμένη ομάδα (η αντρική)·ισχυρίζεται ότι είναι ανώτερη από την άλλη (τη γυναικεία).

Στο τριτο κεφάλαιο, με το γενικό τίτλο "Οι γυναίκες στο καθεστώς της πατριαρχίας", η συγγραφέας βρίσκει ότι η ιστορία της πατριαρχίας είναι η ιστορία ολόκληρου του κόσμου, έτσι όπως μας τη δίδαξαν. Πρόκειται για την ιστορία της εξουσίας, με την καλλιέργεια των διακρίσεων, είτε αναφερόμαστε στην Αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη, είτε στους Χριστιανικούς Χρόνους, είτε μιλάμε για το Μεσαίωνα είτε για την Αναγέννηση και οι σελίδες της είναι πλούσιες τόσο για την Κίνα όσο και για τη Σοβιετική Ένωση, αλλά και για το Ισλάμ. Ακόμη βρίσκει πολλές ομοιότητες στη στάση των επαναστατών απέναντι στις γυναίκες, είτε έχομε να κάνομε με επαναστάσεις εθνικές είτε σοσιαλιστικές. Χαρακτηριστικά αναφέρεται στη Νικαράγουα, όπου οι γυναίκες έπαιξαν πολύ δραστήριο ρόλο στην επανάσταση των Σαντινίστας κατά της δικτατορίας του Σομόζα: Μετά τη νίκη, οι άντρες ήθελαν να επιστρέψουν οι γυναίκες στα σπίτια τους, οι γυναίκες όμως ήθελαν να πάρουν μέρος στη διοίκηση υπό το νέο καθεστώς, γι' αυτό και ξέσπασαν άγριες διαμάχες μεταξύ τους. Πάντως, για την ώρα, δεν υπάρχει ούτε μια γυναίκα ανάμεσα στα 5 μέλη της Χούντας που διοικεί τη χώρα, ούτε ανάμεσα στα 9 μέλη του Συμβουλίου της Εθνικής Διοίκησης των Σαντινίστας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο έχομε την εικόνα της πραγματικότητας των αντρών υπό το καθεστώς της πατριαρχία. Για περισσότερα από 3.000 χρόνια η πατριαρχία υπήρξε η κυρίαρχη ηθική της Δύσης. Κατά τη συγγραφέα, ο πραγματικός πρόγονος του δυτικού άντρα δεν είναι ούτε ο Αδάμ, ούτε ο Αβραάμ, ούτε ο Νώε, αλλά ο Κάιν. Σε κάποιο σημείο μας λέει "Οπως στα γλυπτά του HENRY MOORE, το ουσιώδες του μεγαλείου τους (των αντρών) είναι στο κενό μιας τρύπας". Γιατί αυτό που τους χαρακτηρίζει είναι η έλλειψη. Γενικότερα, αυτό που τους λείπει είναι αυτό που αποδίδουν ως χαρακτηριστικό στις γυναίκες και που ο Νίτσε ονομάζει "η ευαισθησία των αξιών της ζωής και της ποιότητάς της". Όσο για τις ιεραρχικές αρσενικές δομές -η ιεραρχία είναι το κύριο χαρακτηριστικό τους- αυτές συμβολίζουν την ισχύ και την αυθεντία. Η ιεραρχία ενσαρκώνει την υπεροχή και η υπεροχή κάθε ανώτερου είναι απόλυτη: ο κατώτερος δεν έχει δικαίωμα να την αμφισβητεί. Με αποτέλεσμα, τον αιώνα του ολοκαυτώματος, της ατομικής βόμβας, των μαζικών φυλακίσεων. Όλα αυτά είναι δημιουργήματα των πατριαρχικών δομών μας.

Στα στηρίγματα της πατριαρχίας αναφέρεται το πέμπτο κεφάλαιο. Είναι δε αυτά οι επιστήμες (ιατρική, ψυχιατρική, εκπαίδευση, δίκαιο, επιχειρήσεις) και οι θεσμοί, διαποτισμένα όλα από την πατριαρχική ηθική. Τόσο

που κι αυτος ο σοσιαλισμος (αναζήτηση μιας άλλης μορφής οργάνωσης που θα εμπνεότανε από κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα) εφαρμοζόμενη από ανθρώπους που ήτανε συνηθισμένοι στην επιβολή της εξουσίας, κατάντησε από όνειρο εφιάλτης, αφού έφθασε στον ολοκληρωτισμό.

Γιατί ο ολοκληρωτισμός έχει σαν πρώτο μέλημά τους την επιβεβαίωση του ελέγχου της σεξουαλικής ζωής της κοινότητας. Εκείνο που πρέπει να προλάβει είναι η ελευθερία. Γιατί η σεξουαλική ελευθερία οδηγεί στην αμοιβαιότητα, τη στοργή, την ευχαρίστηση, κι όλα αυτά βάζουν σε κίνδυνο την άσκηση της καταπίεσης. Αμοιβαιότητα σημαίνει στοργική πρόσδεση του άντρα, καθώς και της γυναίκας, πράγμα που τον κάνει να πέφτει στην επιρροή της. Ενώ η πατριαρχική σεξουαλικότητα είναι "αρσενικοποιημένη". Ο βιασμός και η κτήση είναι μορφές των σεξουαλικών σχέσεων που αποκλείουν την αμοιβαιότητα, τονώνουν τον έλεγχο του αρσενικού, μεταμορφώνουν την κοινή εμπειρία σε κατάκτηση και επιβάλλουν την απουσία της επίδρασης της γυναίκας πάνω στον άντρα.

Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ (κεφάλαιο VI) είναι η μόνη σοβαρή φιλοσοφία, σύγχρονη και παγκόσμια, που δίνει λύσεις εναλλακτικές για την εξάλειψη των πατριαρχικών δομών. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται ανασκόπηση των τάσεων των διαφόρων ρευμάτων του φεμινισμού και αναφαίνεται η δυνατότητα μιας ενότητας της φεμινιστικής ηθικής.

Η ισότητα είναι μια έννοια αφηρημένη, μια αρχή προορισμένη να χρησιμέψει σαν γραμμή συμπεριφοράς, έτσι που διάφορα πρόσωπα να μπορούν να λάβουν όχι μια στάση αυθεντικά ανθρώπινη, αλλά να έχουν την ίδια αντιμετώπιση μπροστά στους νόμους και τους κανόνες. Η ισότητα δεν είναι μια αρχή αναγκαία παρά μόνο για τις κοινωνίες που κυβερνούνται από τον κανόνα και το νόμο, αντί να διέπονται από τη στοργή και τους δεσμούς. Η ισότητα δεν είναι συνώνυμη της ομοιότητας ούτε της ταυτότητας.

Η φεμινιστική πολιτική πρέπει να έχει αρκετή ευελιξία για να μην ακολουθεί μια δοσμένη γραμμή συμπεριφοράς, παρά μόνο όσο χρειάζεται για να είναι αποτελεσματική. Ο κόσμος του φεμινισμού θα πάρει σάρκα και οστά, όχι με την ευθεία οδό αλλά με τρόπο κυκλικό, με μια δράση που θα ασκείται σε όλες τις κοινωνικές διαστάσεις, από τη μια θέση στην άλλη, όχι από αντίδραση στις άλλες δυνάμεις, αλλά με παράλληλη μ' αυτές δράση.

Από το κεφάλαιο VII, με το γενικό τίτλο "Ένα πολύ μακρινό μέλλον" είναι και το μικρό απόσπασμα με τον υπότιτλο "Αξίες για ένα καινούργιο κόσμο", που ακολουθεί.

Σημ. (1) Η MERILYNE FRENTC, αγωνίστρια του κινήματος για την απελευθέρωση της γυναίκας, είναι γνωστή ως λογοτέχνης-κριτικός -έχει ασχοληθεί ειδικότερα με το έργο των JOYCE και SHAKESPEARE-, αλλά και για τα δύο της μυθιστορήματα, τα "Τουαλέτες γυναικών" και "Τα καλά αισθήματα". Ακόμη είναι η πρώτη γυναίκα που έγινε καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του HARVARD.

(2) Ο τίτλος του αγγλικού πρωτότυπου είναι "BEYOND POWER" και το όλο έργο καταλαμβάνει 600 σελίδες μεγάλου μεγέθους

ΑΞΙΕΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ

Κάθε κοινωνικοπολιτική οργάνωση κρύβει μέσα της μια ηθικά περισσότερο ή λιγότερο ελαστική, ένα παιχνίδι συγγενών αξιών, όπου κάποιες ιδιότητες έχουν την κεντρική θέση. Στο πατριαρχικό καθεστώς ήταν κάποιος καιρός που η δύναμη (εξουσία) κατείχε αυτή τη θέση αλλά, κατά τη διάρκεια των τελευταίων αιώνων, κατέληξε να κυριαρχήσει σε όλες τις άλλες αξίες, έτσι που να μπορούμε να πούμε ότι έγινε, στη Δύση, η πρώτη και μοναδική αξία του δημόσιου, και ως ένα βαθμό και του ιδιωτικού, βίου. Ωστόσο και η ηθικά, με τη σειρά της, κρύβει μέσα της ένα όραμα για "την πορεία των πραγμάτων" -για την πραγματικότητα και για την ανθρώπινη φύση. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις της πατριαρχίας, η πραγματικότητα είναι εχθρική, είτε πρόκειται για τη Φύση (που η ίδια φθείρει και καταστρέφει), είτε για τον Πολιτισμό (REALPOLITIK, στους κόλπους του οποίου οι άνθρωποι καυγαδίζουν αδιάκοπα για ένα κεφάλαιο που οι πηγές του είναι περιορισμένες). Όσο για την ανθρώπινη φύση, αυτή είναι διεστραμμένη, κακοποιός, αρπακτική, εγωιστική και παρασιτική. Χωρίς να αρνιόμαστε την παρουσία αυτών των στοιχείων στον ανθρώπινο χαρακτήρα, ούτε και το γεγονός ότι ο εξωτερικός κόσμος πολλές φορές, κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής, γίνεται εχθρικος, όμως είναι σωστό να επαναλάβουμε ότι παρόμοιοι ορισμοί δεν χαρακτηρίζουν περισσότερο την ανθρωπότητα απ' όσο την πραγματικότητα (όσο κι αν βρίσκομε ανέκφραστη την πραγματικότητα, δεν παύουμε ωστόσο να τη μοιραζόμαστε). Ο φεμινισμός ο ίδιος δεν προσφέρει ούτε πρόγραμμα ούτε δόγμα συγκεκριμένο, ούτε ένα καινούργιο Νόμο για τις μελλοντικές εποχές· φέρνει μια καινούργια άποψη για την ανθρώπινη φύση, για την πραγματικότητα και για την κοινωνικοπολιτική οργάνωση.

Η άποψη, που την υποστηρίζει ένας μεγάλος αριθμός φεμινιστριών και εκφράζεται σ' αυτό το βιβλίο, αποβλέπει σε μια ανθρωπότητα που οι πρώτες της εμπειρίες θα είναι -πριν ακόμη από τη γέννηση όπως και αμέσως μετά απ' αυτήν- η συμμετοχή, η φροντίδα για το φαγητό και η τρυφερότητα. Μπορούμε να ονομάσουμε, με συντομία, την εμπειρία αυτή, αγάπη. Για μερικά μικρά παιδιά αυτή μπορεί να είναι η απόλυτη αγάπη. Για πολλά είναι φροντίδα και αφοσίωση, ανακατεμένα με μνησικακία και εχθρότητα. Η συμμετοχή όμως κατέχει τη σπουδαιότερη θέση: αυτοί που τούς την έχουν αρνηθεί δεν επιβιώνουν. Με λίγα λόγια, όσοι από μας επιβιώνουν, έχουν πάρει αρκετά σε αισθήματα και τροφή. Αυτή η πρώτη αίσθηση ότι σε τάισαν, σε κράτησαν αγκαλιά, σε ζέσταναν, σε προστάτεψαν, φέρνει ως την έκσταση. Αν τα αντίθετα στοιχεία (μνησικακία, εχθρότητα) δεν την στραπατσάρουν, θα ψάξομε αργότερα να την ξαναβρούμε στη ζωή μας. Επί πλέον, η εμπειρία ότι μας έχουν θρέψει, μαθαίνει σε όλους μας, άντρες και γυναίκες, να κάνομε και μεις το ίδιο, με τη σειρά μας, για τους άλ-

λους. Ωστόσο, και σ' αυτή τη λειτουργία της διατροφής μπαίνουν κάποτε όρια. Έτσι, η εμπειρία κάθε μικρού παιδιού κλείνει μέσα της και ανταγωνισμό αλλά και στέρηση. Αυτό το δίδυμο -αν-τίθεση/στέρηση- άλλοτε εξαγριώνει το παιδί και άλλοτε το βοηθάει στην ανάπτυξή του. Καί στις δύο περιπτώσεις χρησιμεύει στη διάπλασή του, έτσι ώστε η ηθική -και κατ' επέκταση κοινωνική (ή κοινωνικοπολιτική οργάνωση)-, που θα είχε στις βάσεις της στην πείρα και στις ανθρώπινες ανάγκες και όχι στην άρνησή τους, θα είχε την ακόλουθη κατάταξη: οι ιδιότητες που έχουν σχέση με τη διατροφή θα ήταν κεντρικές, πρωταρχικές, και η εκμάθηση των ορίων δευτερεύουσα, τόσο σε χρόνο όσο και σε σπουδαιότητα.

Υπάρχει κάτι εδώ που μπορεί να φανεί παράδοξο, ότι δηλαδή η φεμινιστική άποψη επιμένει να υπογραμμίζει τα ανθρώπινα όρια, κάτι που απουσιάζει εντελώς από την πατριαρχική οπτική. Η φεμινιστική οπτική αρνείται κάθε δυνατότητα υπεροχής σε οποιοδήποτε άνθρωπο και δεν δέχεται ότι η εξουσία έχει τη δυνατότητα να εξασφαλίζει στους ανθρώπους τη σιγουριά, την αθανασία ή τον απόλυτο έλεγχο. Αλλά η πατριαρχία, προκειμένου να περάσει τις αντιλήψεις της στις καινούργιες γενιές, δυσκολεύει, καθυστερεί ή και σταματάει, στον άντρα την ανάπτυξη των ιδιοτήτων που σχετίζονται με τη διατροφή, στη γυναίκα την αυτοπεποίθηση και την έμπνευση και συγχρόνως διαχωρίζει απόλυτα τα δύο φύλα.

Το να ωθείς στη δημιουργία μιας νέας ηθικής, ενός καινούργιου "κόσμου", δεν σημαίνει ότι επινοείς και νέες αξίες. Αυτό δεν υπάρχει. Οι ανθρώπινες αξίες δεν έχουν αλλάξει από τότε που υπάρχει η ανθρωπότητα: αυτό που αλλάζει είναι η κατάταξή τους, η προτεραιότητα που τους δίνομε. Μια νέα ηθική, είναι η ανακατάταξη ενός συνόλου αιώνιων στοιχείων. Η πατριαρχία, έκανε κι αυτή μια νέα κατάταξη των αξιών που προϋπήρχαν: παρέλαβε τις διατροφικές ιδιότητες και τις έκανε περιθωριακά συμπληρώματα, ενώ ήταν η "αληθινή" απασχόληση της ύπαρξης, για να φθάσει σε μια ορισμένη μορφή εξουσίας. Αλλά το να παρακινείς στη δημιουργία μιας καινούργιας ηθικής δεν μπορεί να έχει για μόνο κίνητρο την έλλειψη ικανοποίησης από το συγκεκριμένο STATUS QUO. Αυτός ο όρος έχει πολυχρησιμοποιηθεί, και όμως δεν υπάρχει, γιατί η γύρω μας πραγματικότητα αλλάζει ακατάπαυστα. Και, όπως ελπίζω να τόχω δείξει, σήμερα η αλλαγή πραγματοποιείται προς μια κατεύθυνση που προοιωνίζεται ένα μέλλον σκοτεινό. Η τύχη του ανθρώπινου είδους μας ζητάει να προσπαθήσομε, όσο γίνεται πιο γρήγορα, ν' αλλάξομε αυτή την κατεύθυνση.

Είναι πολυάριθμες οι συμβάσεις της ηθικής που διατρανώνουν την επιστροφή στις αξίες των "προγόνων" μας: αυστηρός διακανονισμός της σεξουαλικότητας, αυστηρή πειθαρχία για τα παιδιά μας, απαγόρευση των ελεύθερων συναλλαγών, προσκόληση στην εργασία, πνεύμα θυσίας, ενεργητικός πατριωτισμός.... Αυτή η τοποθέτηση αποσιωπάει το γεγονός ότι, ακόμη κι αν ήταν δυνατό να επιστρέψομε σ' αυτήν την ηθική (αν υποθέσουμε ότι αυτή είχε ποτέ έστω και μια σταλιά παγκοσμιότητας), η ηθική αυτή μας ξαναφέρνει ακριβώς στο ίδιο σημείο που ήταν την πρώτη φορά: στη σημερινή κατάσταση. Όπως και νάχει το πράγμα, είναι αδύνατο να πισωστρατήσομε ως την ηθική του μυθικού 18ου αιώνα ή σε μια μητροκεντρική εποχή όπως την υιοθετούμε. Οι αξίες καί των δύο αυτών περιόδων παραμένουν και πρέπει να παραμείνουν, αλλά με μια άλλη μορφή και σε μια άλλη σχέση της μιας προς την άλλη. Η γέννηση, κεντρική αξία του μητροκεντρισμού, δεν είναι πια αποκλειστικά αγαθό. Είναι αναγκαία για τη διαιώνιση του ανθρώπινου είδους, καθώς και πηγή ατομικής ηδονής και ικανοποίησης: με την έννοια ότι δεν είναι πια υποχρεωτικό αλλά ούτε και επιθυμητό όλος ο κόσμος να γεννάει παιδιά, είναι δε σημαντικό να περιορισθούν οι γεννήσεις. Αυτός ο περιορισμός συνοδεύεται αναπόφευκτα από μια βελτίωση των συνθηκών ζωής.

Με το να μην είναι δε αναπόφευκτη -αλλά ούτε και επιθυμητή σε ευρεία κλίμακα, χάρη και στην τεχνολογική πρόοδο- η γέννηση μπορεί να αποτελέσει ελεύθερη επιλογή, κι αυτό θα μπορούσε να μας κάνει να νοιώσουμε τη χαρά του ότι δημιουργούμε ζωή. Οι μητροκεντρικοί πολιτισμοί και όσες απλές κοινωνίες υπάρχουν στις μέρες μας (ανεξάρτητα από τις ηθικές τους προθέσεις) δίνουν μεγαλύτερη αξία στους οικογενειακούς

δεσμούς από οποιοδήποτε άλλο δεσμό. Σε ορισμένες απ' αυτές τις κοινωνίες, οι δεσμοί αυτοί δίνουν μορφή στην "αρχή" της κοινωνικής οργάνωσης. Παρ' όλο που θα μπορούσαν να είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσες και για τις σύνθετες κοινωνίες, ωστόσο δεν αποκλείουν τη δυνατότητα και άλλων δεσμών. Φαίνεται πως αληθεύει ότι έχομε όλοι ανάγκη μιας "οικογένειας", αλλά η βιολογική μας οικογένεια δεν μας δίνει απαραίτητα χαρά και είναι πολλοί οι συνάνθρωποί μας που επιθυμούν να διευρύνουν το πλέγμα των σχέσεών τους. Η "αρχή" της οικογένειας -ομάδα ανθρώπων που είναι αφοσιωμένοι βαθιά ο ένας στον άλλο- θα ανθέξει σίγουρα. Αλλά η συγγένεια μπορεί εξ ίσου καλά να προέλθει από μια φιλία όσο κι από τους δεσμούς του αίματος. Και η συμμετοχή, έτσι που τη βρίσκομε στις απλές κοινωνίες, είναι κι αυτή μια αξία που δεν μπορούμε να τη μεταφυτέψομε στις σύνθετες κοινωνίες, χωρίς να της αλλάξομε λίγο ή πολύ τη μορφή. Οι πιο πολλοί άνθρωποι συμμετέχουν ακόμη στις μικρές οικογενειακές ενότητες. Πρόκειται για μια μορφή που δεν πολυταιριάζει στην καινούργια ηθική.

Αλλά πρέπει επίσης ν' αρχίσομε να καταλαβαίνομε ότι η εξουσία είναι κι αυτή ένα αγαθό με περιορισμένα όρια, που δεν κάνει το άτομο άτρωτο, αλλά αντίθετα περισσότερο ευάλλωτο, που απέχει πολύ από το να δίνει ένα ικανοποιητικό σκοπό στην ύπαρξη και δεν είναι παρά ένα απλό μέσο για την προσέγγιση της ηδονής. Η "εξουσία για" είναι συχνά κάτι διαφορετικό, ενώ η "εξουσία επί" φέρνει περισσότερη δυστυχία παρά χαρά. Η κυριαρχία είναι κι αυτή μια αναγκαιότητα: είναι στενά συνδεδεμένη με την ανθρώπινη υπόσταση, αφού συνδέεται με την εκπαίδευση των παιδιών. Αλλά, αν αντί για αυθύπαρκτο αγαθό, την βλέπανε σαν αναγκαίο (και παροδικό) κακό, τότε δεν θα την αναζητούσαν ούτε θα αρπαζόντουσαν απ' αυτήν, όπως το κάνουν σήμερα.

Οι πατριαρχικές δομές θ' αλλάξουν μαζί με τους στόχους της ανθρωπότητας και είναι αδύνατο να πούμε από τα πριν ποιές καινούργιες μορφές θα τις αντικαταστήσουν. Ίσως η ιεραρχική δομή, η μηχανιστική και τεχνική προσέγγιση και η δυαδική σκέψη θα συνεχίσουν να αποτελούν τη βάση ορισμένων κανονισμών, δεν θα συνεχίσουν όμως να λογαριάζονται σαν ο μοναδικός τρόπος λειτουργίας. Δεν θα είναι παρά ένα ακόμα βήμα ανάμεσα στα άλλα. Η μεγάλη προσδοκία της κοινωνίας που οφείλεται στην πατριαρχία είναι προς το παρόν αναγκαία, όπως και η χρήση των θεσμών -με τη μία ή την άλλη μορφή- για τη μετάδοση της γνώσης. Στο μέτρο που η ηθική θ' αλλάξει, καινούργιες μορφές θα εμφανιστούν και δομές περισσότερο δημοκρατικές, που για την ώρα δεν είναι εφικτές, θα επικρατήσουν. Η αλλαγή θα γίνει σταδιακά, έστω κι αν θα υπάρξουν συγκρούσεις. Το μέσο για τη διάλυση αυτών των συγκρούσεων δεν μπορεί να είναι άλλα από την προσπάθεια για μια όσο γίνεται μεγαλύτερη αρμονία, για μια πολυφωνία που θα επιτρέψει όχι μόνο σε χίλια λουλούδια να φυτρώσουν και να δώσουν καρπούς, αλλά και σ' άλλα χίλια είδη φυτών να κάνουν το ίδιο. Το ίδιο θα πρέπει να παραμείνει και ο συναγωνισμός -στο κάτω-κάτω είναι το αλάτι της ζωής- αλλά μόνο σαν στοιχείο πούχει την έννοια της συνεργασίας και της συμμετοχής σε μια μεγάλη κοινότητα. (Υπάρχουν απλές κοινωνίες που ενθαρρύνουν τη συνεργασία ταυτόχρονα με το συναγωνισμό). Είναι αδύνατο να διανοηθούμε ποιά σπουδαιότητα θάχουν αυτά τα στοιχεία για τις μελλοντικές γενιές. Ωστόσο είναι φανερό ότι, αν πρόθεσή μας είναι η δημιουργία ενός κόσμου που θα μπορέσει να ζήσει αρμονικά, ξεφεύγοντας από την απόλυτη ομοιομορφία και τον ολοκληρωτισμό, θα πρέπει να διδάξομε στη νεολαία μας τις χαρές που δίνει η ισορροπία παιχνίδι/εργασία, θα πρέπει να δούμε τη φύση και τον πλανήτη με πνεύμα συνεργασίας. Αλλά πρέπει να αλλάξει ή να επαναπροσδιοριστεί και η πίστη της πατριαρχίας ως προς τη διάρκεια. Τί ωφελούνται οι νεκροί από την αποθανάτιση του ονόματός τους; Ο Άμλετ μας το θυμίζει "η ευγενική στάχτη του Αλέξαντρου" μπορεί να χρησιμέψει για να κλείσομε μια τρύπα απόπατου. Τί μπορούν να κάνουν οι φράχτες των ιδιοκτησιών μας ενάντια στον πόλεμο, την αποξήρανση του πλανήτη ή τον ολοκληρωτισμό; Ακόμη και οι δυναστείες σβήνουνε. Ωστόσο φαίνεται πως οι άνθρωποι νοιώνουν βαθιά την ανάγκη της διάρκειας. Ε, λοιπόν! υπάρχει ένας τρόπος για να εκφραστεί αυτό το συναίσθημα και είναι η αίσθηση της συνέχειας. Βοηθάμε για το καλό της κοινωνίας, που θα συνεχίσει να ζει, φέρνοντας στον κόσμο παιδιά ή έργα τέχνης, συμμετέχοντας ενεργά στην κοινότητά μας ή προσφέροντας τη βοήθειά μας στους άλλους. Η συνέχεια διαφέρει από τη μονιμότητα (διάρκεια) εφ' όσον δεν επιβάλλει κυριαρχία -αυτό θα πει ότι συμμετέχουμε σε μια πραγματικότητα που εξελίσσεται, χωρίς να προσπαθούμε να την ελέγξουμε (δίνοντάς της το δικό μας όνομα, υπαγορεύοντας τη μορφή ή το περιεχόμενο και επιβάλλοντας τις δομές που εμείς θέλομε).

Όμως, αν είμαστε υποχρεωμένοι να επεξεργαστούμε μια καινούργια ηθική, δεν αρκεί ν' αλλάξομε την αξία που δίνομε στην εξουσία και στις άλλες "αρσενικές" αξίες. Θα πρέπει, στη θέση του παλιού ιδεώδους να βάλομε ένα καινούργιο, αποφεύγοντας, κατά το σχεδιασμό της νέας τάξης πραγμάτων, να προχωράμε απορρίπτοντας. Η πατριαρχία ξεκίνησε με την επιδοκιμασία της καινούργιας πρωταρχικής αξίας -της εξουσίας- και με σκοπό να υποσκελίσει μ' αυτή την παλιά (αξία της μητριαρχίας) δηλαδή τη γέννηση. Αλλά προχώρησε, κυρίως απορρίπτοντας. Αξιώνοντας πίσω σε μια αόρατη θεότητα, προσπάθησε να εξοντώσει τη μητριαρχική τάξη πραγμάτων, διδάσκοντας στους άντρες, τη θυσία των παιδιών, το φόβο και την περιφρόνηση προς τις γυναίκες και την υπεροψία προς τη γη που ωστόσο παραμένει πλούσια σε ικανοποιήσεις. Μάλιστα η πατριαρχία, από τη γέννησή της μέχρι σήμερα, χαρακτηρίζεται από την άρνηση, την απόρριψη, τα ταμπού, την αυστηρότητα και τη σκληρότητα. Και νά η ερώτηση, που η απάντησή της θάπρεπε να μας προμηθεύσει τα κριτήρια των επιλογών που θα μας οδηγήσουν σε μια καινούργια θεώρηση: "ποιά είναι τα είδη της ανθρώπινης συμπεριφοράς που θα μας οδηγήσουν στο MAXIMUM της ευχαρίστησης;". Γιατί βέβαια δεν αρκεί να επινοήσεις μια ηθική που το μόνο της μέλημα θα είναι η επιβίωση του ανθρώπινου γένους. Η επιβίωση, που η μόνη της έννοια είναι να ζεις σε συνθήκες αθλιότητας, είναι κακό. Η ευτυχία και η ευχαρίστηση είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένες με την επιβίωση και τη συνέχιση. Απαρνηθήκαμε σε μεγάλο βαθμό την ευχαρίστηση. Οι φιλόσοφοι και οι κατακτητές την ελαχιστοποίησαν, κάνοντάς την μια αξία για τη χρήση των φοβιτσιάρηδων, των μικρόνοων και των σιβαριτών: η "αρετή" επιβάλλει την άρνηση της ηδονής στο όνομα αυτού ή εκείνου του "υψηλού" σκοπού και συνεπάγεται εξουσία (για τον άντρα) και πνεύμα αυτο-

θυσίας (για τη γυναίκα). Σ' ένα κόσμο όλο σχέδια αυστηρά και ευγενικά, η ηδονή έχει το περίγραμμα της ελαφρότητας και της επιπολαιότητας. Και όμως, δεν αποκλείει τη σοβαρότητα στην έρευνα ή στην προσπάθεια. Και μάλιστα εκεί βρίσκονται τα θεμέλιά του. Και είναι η μόνη αληθινή δικαιολογία της παραμονής στη ζωή.

Η ηδονή είναι απάντηση και όχι αντικείμενο εμπορεύσιμο. Είναι εμπειρία και αυτοσκοπός. Στις ρίζες της βρίσκονται μύριες πηγές: συντροφιά, εργασία, πρωτοβουλίες, τέρψη των ερεθισμών αισθήσεων ή του πνεύματος, καλό φαγητό και κρασί, ύπνος, ζεστασιά, οικειότητα. Αισθανόμαστε ευχαρίστηση στη μοναξιά ή την επικοινωνία με τους άλλους, στην ανεξαρτησία ή τον ατομικισμό. Μπορούμε να την έχομε με ελάχιστα: βαδίζοντας, αναπνέοντας, κυττάζοντας ή αισθανόμενοι τον άνεμο πάνω στο πρόσωπό μας. Πολλά πράγματα μας την προκαλούν, μόνο και μόνο επειδή τα μοιραζόμαστε.

Αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την ευχαρίστηση (ηδονή) είναι η ποιότητα: πιο πολύ η ποιότητα των πραγμάτων -του αέρα, του νερού, των χρωμάτων, της μυρωδιάς, της φιλίας- παρά η ποσότητά τους προκαλεί την ευχαρίστηση. Το κακό είναι ότι ο κόσμος μας είναι προσκολημένος στην ποσότητα, σ' αυτό που περιγράφεται σ' ένα ισολογισμό ή σ' ένα σκορ. Έχει λεχθεί ότι ο 20ος αιώνας εξοστράκισε την ποιότητα και ανάγουν αυτόν τον εξοστρακισμό στον Αριστοτέλη, που λογάριαζε την ποιότητα σαν συμπτωματική και όχι σαν ουσιαστική. Η ποιότητα, είναι αλήθεια, δεν μετριέται. Μπορείς να προτιμάς αυτή ή εκείνη την ποιότητα, δεν μπορείς όμως στ' αλήθεια ν' αποδείξεις ότι η μία είναι ανώτερη της άλλης. Κι' επειδή δεν χωράει σε συζήτηση μηχανιστική ή τεχνική, όλο και πιο πολύ τη χρησιμοποιούν σαν πράγμα χωρίς αξίας. Όπως στην ευχαρίστηση, έτσι και στην ποιότητα, της έχουν δώσει χαρακτήρα συμπληρωματικού στολιδιού, κάτι σαν φραμπαλά, που ενδιαφέρει τους ,εστέτ, δηλαδή τους "αληθινούς άντρες".

Η ευχαρίστηση (ηδονή) -αντίδραση ικανοποίησης στην ποιότητα- έχει τις ρίζες της στις αισθήσεις. Για να ξανάβρει την αξία της, πρέπει το κορμί και οι αισθήσεις να ξαναβρούν κι' αυτά την αξία τους. Στην αρχαία Ελλάδα, θεωρούσαν τις αισθήσεις κατώτερες από το νου (λες και δεν ήταν αλληλένδετα). Στο χριστιανισμό, αυτές ήταν η πόρτα της αμαρτίας. Στη σύγχρονη εποχή, τις βλέπομε σαν αμφίβολους δείκτες της πραγματικότητας. Ο Νίτσε στο "Η επιθυμία για εξουσία", μιλάει για "την κακόπιστη και τυφλή εχθρότητα των φιλοσόφων προς τις αισθήσεις". Εχθρότητα, που την αποδίδει στην επιθυμία των πιο πάνω φιλοσόφων, "μια μορφή εκδίκησης εναντίον της πραγματικότητας", μια μοχθηρή καταστροφή των αξιών που διέπουν την ανθρώπινη ζωή.... Η ιστορία της φιλοσοφίας δεν είναι παρά ένας κρυφός θυμός κατά των συνθηκών της ζωής, κατά της αίσθησης της αξίας της ζωής... Οι φιλόσοφοι δεν δίστασαν ποτέ, προκειμένου να δημιουργήσουν ένα κόσμο, φθάνει μόνο να είναι αντίθετος από αυτόν που υπάρχει και να τους εξασφαλίζει μια πρόφαση για να τον κακολογούν". Πολλοί προβληματιζόμενοι άνθρωποι έχουν αντιληφθεί ότι, με το να αποφεύγομε την ευχαρίστηση και να επιλέγομε το "καθήκον", βοηθάμε στη γέννηση της δυστυχίας. Η SIMONE WEIL έχει γράψει ότι "Οι ηθικολόγοι παραπονιούνται ότι ο άνθρωπος καθοδηγείται από το προσωπικό του συμφέρον. Δόξα τω Θεώ που συμβαίνει αυτό". Και ο FRITHJOF BERGMANN: "Η

γενικά αποδεκτή άποψη, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι "εγωιστής" και αναζητάει τη φυσιολογική ικανοποίηση των ενστικτωδών ορέξεών του, καταφεύγει δε πριν απ' όλα στην εκπαίδευση (και ειδικά στην ηθική), για να δαμάσει αυτό τον εγωισμό, είναι λάθος. Είναι καλύτερα να ξεκινήσομε από την άποψη, ...ότι είναι υπερβολικά πολλοί εκείνοι που, στα μισά της ζωής τους, έχουν την αίσθηση ότι δεν έκαναν ούτε μια φορά αυτό που επιθυμούσαν αληθινά". Το να πηγαίνεις κόντρα στην επιθυμία σου για ευχαρίστηση, είναι σαν να κινείσαι εναντίον του καλύτερου εαυτού σου και να δουλεύεις για τη μελλοντική σου δυστυχία. Το να αρνείσαι τις επιθυμίες και τις ανάγκες σου, είναι το πρώτο βήμα για την απώλεια του εαυτού σου κι αυτό γίνεται με το να υιοθετείς την εικόνα που έχει καθιερώσει η πατριαρχία: ένα εγώ που προορίζεται για να δίνει την εντύπωση του δυνατού (αν πρόκειται για άντρα) ή του υποτακτικού (αν πρόκειται για γυναίκα). Στην πατριαρχία, τίποτε δεν είναι πιο καταστροφικό (με την αληθινή έννοια του όρου) απ' αυτή την ηθική, που ονομάζει την ευχαρίστηση και την αναγνώριση του εγώ "βίτσιο" και "εγωισμό", "καθήκον" δε και "αρετή" την υποταγή στη δυστυχία για μια ταυτότητα και τους στόχους που αυτή επιβάλλει. Για μια ακόμη φορά αναφέρομαι στο Νίτσε, που έγραψε ("Το λυκόφως των ειδώλων"): Το να πρέπει ν' αγωνιστείς εναντίον των ενστίκτων... αυτή είναι η τυπική παρακμή... Ευτυχία ίσον ένστικτα. "Αναζητώντας την ευχαρίστηση, ψάχνομε για τον καλύτερο εαυτό μας, ενώ συγχρόνως κάνομε δώρο στους άλλους αυτό τον καλύτερο εαυτό και τους τον προσφέρομε για παράδειγμα και μοίρασμα, σαν πηγή απόλαυσης.

Φανταζόμαστε όλοι μας την ηδονή σαν το αντίθετο της οδύνης. Αυτός είναι ένας λανθασμένος τρόπος σκέψης. Τίποτε δεν εξαφανίζει την οδύνη, ούτε η ηδονή ούτε η εξουσία. Η ευχαρίστηση μας κάνει ν' ανοιγόμαστε στον εξωτερικό κόσμο και στους άλλους, καθώς και στις συγκινήσεις και τα συναισθήματά μας. Όταν η πόρτα είναι ανοιχτή όμως, μπορεί να μπει και η οδύνη. Το αντίθετο της ευχαρίστησης, η εξουσία, αξιώνει από το εγώ να μην εξωτερικεύεται σε ξένα προς τις αποκλειστικές του επιδιώξεις πρόσωπα και εξωτερικά γεγονότα. Αλλά δεν μπορεί κανείς ποτέ να κλειστεί αρκετά στον εαυτό του, έτσι που να αποκλείσει την οδύνη. Όπως ο θάνατος, έτσι κι η οδύνη, είναι μια σταθερά της ανθρώπινης εμπειρίας.

Ούτε το αντίθετο της εργασίας είναι η ευχαρίστηση, όπως την εμφανίζομε όλοι μας: μια στιγμή απομονωμένη, βαλμένη μέσα σε παρένθεση, που έχει το όνομα άδεια διακοπών και που πιστεύεται επίσης ότι είναι γεμάτη απόλαυση, όπως αντίστοιχα η εργασία θεωρείται ότι είναι γεμάτη από δυσαρέσκεια. Πολλοί άνθρωποι αγαπούν τη δουλειά τους, ακόμα και κάποιοι από κείνους που δεν πληρώνονται καλά. Η εργασία αυτή, που δίνει την αίσθηση ότι οι άλλοι σε λογαριάζουν, ότι είσαι χρήσιμος και αναγκαίος, μπορεί να δώσει βαθειά ικανοποίηση και να της προσκοληθείς, παρά το γεγονός ότι οι συνθήκες της είναι κάποιες φορές καταστροφικές. Όσοι ασχολούνται με κάτι για το οποίο είναι περήφανοι και νοιώθουν υπεύθυνοι γι' αυτό, αγαπούν τη δουλειά τους. Οι ράθυμοι, οι άνθρωποι που δίνουν την εντύπωση ότι δεν θέλουν να κάνουν τίποτε και φέρονται στη δουλειά τους σαν να τους ξύπνησαν, χαλώντας τους τα όνειρα, είναι σ' αυτή την κατάσταση, όχι από τεμπελιά αλλά από αποστέρηση. Δεν άντλησαν ποτέ απ' τη δουλειά τους ενέργεια, δεν βρήκαν ποτέ σ' αυτή διέξοδο.

Μια από τις αντιρρήσεις που διατυπώνονται κατά της ευχαρίστησης σαν πρωταρχικού αγαθού, αξίζει την προσοχή μας, κατά την άποψή μου. Είναι, λένε, που μερικοί άνθρωποι ευχαριστιούνται με το να γίνονται σκληροί. Είναι προκλητικό να λες ότι η ικανοποίηση που παίρνεις από τη σκληρότητα δεν είναι πραγματική ευχαρίστηση. Εξ' άλλου η σκληρότητα είναι μια εκδήλωση της "εξουσίας επί" και προέρχεται από τον ακρωτηριασμό του εαυτού μας. Είναι μια επαφή με τον άλλο, που γίνεται στην προσπάθειά μας να του ξυπνήσομε την ευαισθησία του. Αλλά η αίσθηση που ζητάμε να του προκαλέσομε είναι ο πόνος. Μόνο η οδύνη του άλλου μπορεί ν' αποδείξει την επιβολή της εξουσίας, τη σπουδαιότητα ή καλύτερα την ύπαρξη εκείνου που την επιβάλλει. Η σκληρότητα είναι μια εκδίκηση κακά προσανατολισμένη -εκδίκηση για ένα αίσθημα αναξιοπρέπειας, που γεννήθηκε στο ξεκίνημα της ύπαρξης. Όπως καμιά ηθική δεν θα μπορέσει ποτέ να ξεριζώσει όλα τα κακά και όλες τις ανθρώπινες οδύνες, η σκληρότητα θα εξακολουθήσει αναμφίβολα να υπάρχει. Είναι ωστόσο λογικό να σκεφθούμε ότι σ' ένα κόσμο που δίνει αξία στην ευχαρίστηση, η σκληρότητα θα είναι λιγότερο διαδομένη και λιγότερο αποδεκτή απ' όσο σ' ένα άλλο που, πάνω απ' όλα βάζει την εξουσία.

Η τελευταία αντίρρηση, που αρνιέται στην ευχαρίστηση το να γίνει ο σκοπός της ζωής, είναι ότι αυτή είναι εγωκεντρική και ολοκληρώνεται μέσα στο ίδιο το εγώ μας. Προέρχεται από την ιδέα ότι η ευχαρίστηση είναι ένα είδος αυνανισμού, στον οποίο εγκαταλείπεται το εγώ που βρίσκεται σε μοναξιά που το αποκόβει από τους άλλους και που αντλεί από τα υλικά αγαθά -όπως από ένα περιορισμένο κοινό κεφάλαιο- από το οποίο οι δυνατοί αρπάζουν το μεγαλύτερο μέρος και αφήνουν στους υπόλοιπους μόνο τα ψίχουλα. Όμως, σ' ένα κόσμο που δεν θάτανε ταγμένος στη δύναμη και την εξουσία στο σύνολό της, δεν θ' αναγνωριζότανε και αξία στον πλούτο. Όχι μόνο θα άλλαζε η κατανομή του, αλλά και η δική μας στάση απέναντι σ' αυτόν θα ήτανε εντελώς διαφορετική και σε βάθος. Εξ' άλλου, η ευχαρίστηση δεν εξαρτιέται απαραίτητα από τα υλικά αγαθά. Τις χαρές μας τις παίρνομε από τη δουλειά μας, από την τροφή που προσφέρομε στους άλλους, από το παιχνίδι, από την απλή παρατήρηση της φύσης (από ένα περίπατο, ας πούμε, στην εξοχή) από τόσες και τόσες δραστηριότητες που δεν ζητάνε καμιά κολοσιαία περιουσία. Στο τέλος τέλος, τις πιο μεγάλες μας χαρές τις έχομε από τη συντροφιά. Το μοναχικό κι αποκομένο εγώ αγγίζει τα όρια της αρρώστειας. Η προσωπικότητα διαμορφώνεται στην επαφή με τους άλλους, στη δράση

μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Οι άλλοι είναι σημαντικοί γι' αυτούς τους ίδιους, αλλά και για τη δική μας αυτογνωσία. Είμαστε δε και πιο γενναιόδωροι προς τους άλλους, όταν οι ίδιοι νοιώθουμε μια ζωντανή ευχαρίστηση ή χαρά. Η ευχαρίστηση πλαταίνει το πνεύμα και είναι κολλητική όσο και η εξουσία. Η βασική της αρχή είναι η αμοιβαιότητα. Αρχίζει μέσα στην κοιλιά της μητέρας, στη ζεστασιά της, στη βαθειά οικειότητα, με την ικανοποίηση των αναγκών, με τα ενθαρρυντικά χτυπήματα της μητρικής καρδιάς. Οι μητέρες που κυοφορούν με τη θέλησή τους, μοιράζονται αυτή τη χαρά με το έμβρυο. Κι αυτή η χαρά συνεχίζεται και μετά τη γέννηση, στην ευχαρίστηση να σε κρατάνε αγκαλιά και να τους κρατάς, να σε τρέφουν και να τρέφεις, να ζεσταίνεσαι από ένα άλλο κορμί -ηδονές που είναι και δώρα αμοιβαία και που σχηματίζουν τον ιερό πυρήνα της ζωής: τροφή, ζεστασιά του κορμιού, αγάπη και σεξουαλικότητα. Όλα αυτά είναι ιερά, γιατί είναι απαραίτητα. Εξ αιτίας δε της ευχαρίστησης που παίρνουμε σαν αντάλλαγμα μας είναι αδύνατο να ξεχωρίσουμε ποιος είναι αυτός που δίνει και ποίος που παίρνει. Ικανοποιούμε τις πιο βαθειές μας ανάγκες, πετυχαίνοντας, αν μπορούμε να

το πούμ έτσι, μ' ένα σμπάρο δυο τρυγόνια. Η ανταλλαγή είναι ο πυρήνας της ευχαρίστησης, γιατί μας φέρνει στο νου το πρώτο ευχάριστο συναίσθημα: το ότι είμασταν μέρος του μητρικού κορμιού. Το ίδιο και η ανταπόδοση ικανοποιεί τη βαθειά μας ανάγκη να είμαστε μαζί (με τον άλλο ή τους άλλους).

Υπάρχει όμως κι άλλο ένα στοιχείο της ευχαρίστησης, το ίδιο βαθύ, που έχει τις ρίζες του στη στιγμή της γέννησης και που στηρίζεται στο γεγονός ότι αναπνέεις πια με τις δικές σου δυνάμεις, ότι είσαι λεύτερος κι έχεις την αίσθηση ότι είσαι ο εαυτός σου. Όπως και οι άλλες έννοιες που εξετάσαμε, η ελευθερία ορίζεται με πολλούς τρόπους. Με την τρέχουσα έννοια, είμαι ελεύθερος σημαίνει ότι δεν εξαρτιέμαι από τους άλλους και ότι είμαι απαλλαγμένος από καταναγκασμό και κυριαρχία. Με άλλα λόγια, η πιο συνηθισμένη έννοια της ελευθερίας είναι η έννοια της έλλειψης. Αλλά το ν' αποζητάς την έλλειψη είναι σαν να θέλεις το κενό, όπως υπογραμμίζει κι ο Τόμας Μαν στο "Ο Μάριος και ο μάγος": "Η ελευθερία υπάρχει, η θέληση γι' αυτήν επίσης, αλλά δεν υπάρχει η ελεύθερη θέληση". Και ο E. HOBSBAWN σημειώνει ότι οι περισσότερες από τις πολιτικές επαναστάσεις καταλήγουν στην τυραννία γιατί έχουν σαν στόχο μια ελευθερία που την αντιλαμβάνονται με την έννοια της έλλειψης.

Αλλά η ελευθερία έχει και τη μορφή της μοναξιάς. Έτσι μας βεβαιώνουν ότι "αυτό που κάνει τον άνθρωπο ανθρώπινο... είναι ότι είναι ελεύθερος και δεν εξαρτιέται από τη θέληση των άλλων. ....Ελεύθερος, που να μην εξαρτιέται από τους άλλους, σημαίνει ελεύθερος από οποιοδήποτε δεσμό με τους άλλους, εκτός από κείνους που δέχεσαι με τη θέλησή σου και γιατί ενδιαφέρουν εσένα". Ο ορισμός αυτός είναι αποτέλεσμα της ιδέας ότι όλα τα ανθρώπινα όντα ζούμε σε απόλυτη μοναξιά και ότι ο μοναδικός τους δεσμός είναι η εκμετάλλευση του ενός από τον άλλο. Δεν προϋποθέτει την ύπαρξη σχέσεων που να δημιουργούν συναισθήματα διασύνδεσης (όπως όταν οι δεσμοί είναι πολύ δυνατοί) ή την ευχαρίστηση να δίνεις ή να κάνεις κάτι για κάποιον άλλο. Είναι η φυσική συνέπεια μιας ηθικής που εκθειάζει την ανεξαρτησία, τον ανταγωνισμό και τη δύναμη επιβολής, σαν υπέρτατα αγαθά. Αν ελευθερία σημαίνει απουσία καταναγκασμού, τότε ελευθερία δεν υπάρχει. Δεν υπάρχει τίποτε πάνω στη γη που να μην υφίσταται καταναγκασμό. Τα φυτά και όλα τα ζωντανά, από την ώρα που ανατέλει μέχρι που δύει ο ήλιος, συνδέονται με τη βαρύτητα και με τη δύναμη που κατευθύνει την ύλη και το σύμπαν. Τα ανθρώπινα όντα είναι αναγκασμένα να αναπνέουν τον αέρα μιας ορισμένης ποιότητας, να τρώνε, να πίνουν, ν' αφοδεύουν, να αναπαύονται, να κοιμούνται, να κινούνται, να δοκιμάζουν αισθήματα και συναισθήματα., να σκέφτονται. Όντας κοινωνικά ζώα, γνωρίζουν ακόμη και τον καταναγκασμό που εξασκεί η ομάδα. Μικρούς, μας βάζουν μέσα στο πάρκο για την προστασία μας αλλά αυτό το πάρκο εμποδίζει τις ελεύθερες κινήσεις μας. Ενήλικοι, είμαστε υποχεωμένοι να κερδίσομε το ψωμί μας και, επειδή επιθυμούμε και έχομε ανάγκη τη συντροφιά των άλλων, είμαστε υποχρεωμένοι να αποδεχόμαστε ορισμένους κανόνες που κάνουν δυνατή τη ζωή στην κοινωνία και να εκτελούμε κάποιες πράξεις για να διατηρούμε τη στοργή ή την εκτίμηση των άλλων. Επί πλέον μια βαθύτερη ανάγκη μας σπρώχνει να εκφράσομε τις συγκινήσεις και τις σκέψεις μας. Όμως ο ορισμός της ελευθερίας, ως απουσίας καταναγκασμού, θέλει η αληθινή μας φύση να μη μπορεί να εκφραστεί παρά μέσα σε μια έρημο συγκινήσεων, από την οποία δεν βγαίνομε παρά μόνο αν δούμε στον άλλο κάτι που επιθυμούμε. Και όμως, ένα τέτοιο είδος απομόνωσης, θα ήταν για τους ανθρώπους μια μορφή τρέλλας, που δεν υπάρχει. Ακόμη οι σχιζοφρενείς, που είναι φυλακισμένοι στο μυαλό τους και κοινωνικά αποκομένοι, ακόμα κι αυτοί, εξ αιτίας των πραγματικών καταστάσεων, συνδέονται με τους άλλους. Ακόμη και το άτομο που έχει κάνει το δικό του κώδικα ανεξαρτησίας και πιστεύει ότι είναι εντελώς αυτόνομο, συνδέεται με βοηθούς, με συνεργάτες και συχνά έχει τύψεις γιατί διέσπασε τους παλιούς συναισθηματικούς δεσμούς με τους γονείς του, τον ή την σύζυγο και τα παιδιά του.

Είμαστε δεμένοι με τη γη και μεταξύ μας με ανάγκες φυσικές και συναισθηματικές. Ούτε καν έχομε την ελεύθερη επιλογή όλων των δεσμών μας. Ο Έγκελς όριζε την ελευθερία σαν την αναγνώριση της αναγκαιότητας. Όμως αυτό δεν είναι παρά μόνο το μισό του προβλήματος. Δεν έχομε καμιά βεβαιότητα ότι υπάρχει κάτι που μοιάζει στην "αυτοδιάθεση". Δεν ξέρομε κι ούτε μπορούμε να προσδιορίσομε μέχρι ποιο σημείο έχομε διαμορφωθεί χωρίς τη θέλησή μας, εξ αιτίας της γεννετικής μας κληρονομιάς, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού. Κάθε φορά όμως που αισθανόμαστε ένα αίσθημα ή συναίσθημα, μια διανοητική κατάσταση που ονομάζομε ελευθερία, αυτό συμπίπτει με την ανακάλυψη μιας συνάφειας και διασύνδεσης που συνυφαίνει ανάγκες εσωτερικές και εξωτερικές. Η ελευθερία είναι η αίσθηση ότι διαλέγομε μόνοι μας τους δεσμούς μας. Ούτε έλλειψη ούτε απουσία, αλλά παρουσία αρμονικών σχέσεων μεταξύ εμών των ίδιων και της κατάστασής μας, των πράξεών μας και των σχέσεών μας με τους άλλους. Περιλαμβάνει τα καθήκοντά μας, τις ευθύνες μας, τους δεσμούς μας, καθώς και την κατάστασή μας και τη δράση μας πούχουν σαν αποτέλεσμα μια αντίστοιχη ανεξαρτησία. Είναι η εντύπωση ότι κάνομε καλή χρήση των κομματιών του εαυτού μας που επιθυμούμε να χρησιμοποιούμε, που μας αρέσει να χρησιμοποιούμε για πράξεις και καταστάσεις στις οποίες επιθυμούμε να δώσομε ολόκληρο τον εαυτό μας.

Ο τελικός σκοπός είναι η ευχαρίστηση που, αντίθετα από την εξουσία, αξίζει τον όρο σκοπός, σαν εμπειρία που δεν είναι ένας απλός σταθμός προς ένα μακρυνό στόχο. Αυτή περιλαμβάνει όλες τις αξίες που υποστηρίζομε, χωρίς να αποκλείει καμιά. Υπάρχουν τομείς της ανθρώπινης εμπειρίας που πολύ θα θέλαμε να τους αποκλείσομε -όπως η σκληρότητα και ο θάνατος- όμως δεν γίνεται. Το να προσποιούμαστε το αντίθετο, να κατασκευάζομε σύμβολα, εμφανίζοντας κάποιους ανθρώπους σαν αθάνατους, είναι σαν να φυτεύομε στην ανθρώπινη εμπειρία ένα ψέμμα που τη διαστρεβλώνει απόλυτα. Η ζωή επιφυλάσσει για κάθε δημιούργημά της μια ποσότητα οδύνης. Κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από τη λύπη και τη στέρηση. Μπορούμε όμως να ζήσομε έχοντας στραμένη τη ματιά μας περισσότερο στην ευχαρίστηση παρά στην κυριαρχία. Κι αυτή είναι η φεμινιστική ηθική.

Μετάφραση από τα γαλλικά του βιβλίου της Merilyne French "La fascination du pouvoir" (Η γοητεία της εξουσίας), έκδ. ACROPOLE - Παρίσι 1987.

Καίτη Παπαρρήγα Κωσταβάρα
Απρίλιος 1989

"Φαντάσου να είναι ο πατέρας σου"

Η ιστορία μιας κοπέλας που γέννησε το παιδί του πατέρα της.

Σπάνια μάλλον ένας ανώνυμος πατέρας θα προκαλούσε τέτοια οργή σε τόσο πολλούς ανθρώπους. Με την πρωτοβουλία της "Ένωσης ενάντια στη θέληση της", η οργή αυτή ήταν ο λόγος για τις πορείες διαμαρτυρίας, σε πολλές πόλεις της Ολλανδίας, στις αρχές του Ιουνίου. Ενώ πάνω απ' την πρωτεύουσα πετούσε ένα αεροπλανάκι με το σύνθημα "Φαντάσου να είναι ο πατέρας σου", οι διαδηλωτές φώναζαν συνθήματα εναντίον του 43χρονου άντρα που ζητούσε μέσω δικαστικής απόφασης να μπορεί να βλέπει το γιό του που έκανε με την κόρη του.

Κατά το δικηγόρο του ο άντρας αυτός θα ήθελε να δημιουργήσει μια φυσιολογική σχέση πατέρα-παιδιού, "και πρέπει να του επιτραπεί να μπορεί να δώσει αγάπη και στοργή στο παιδί του".

Η ιστορία που ακολουθεί είναι η ιστορία του άλλου παιδιού του, της κόρης του, ταυτόχρονα και μητέρας του γιού του.

"Την πρώτη φορά η μητέρα μου δεν ήταν στο σπίτι. Εγώ πήγαινα στο γυμνάσιο και είχα μόλις γυρίσει από μια κατασκήνωση. Ο πατέρας μου και εγώ είμασταν μόνοι. Με ρώτησε αν τα είχα ποτέ με κανέναν. Όχι, είπα. Δεν υπήρχε πρόβλημα, αυτός θα μου μάθαινε πώς λειτουργούν αυτά τα πράγματα. Ήμουν δώδεκα χρονών τότε και φοβόμουνα. Ως εκείνη την ημέρε μ' έδερνε συνεχώς, και απ' τη μια στιγμή στην άλλη μου έδειχνε ένα τελείως διαφορετικό ενδιαφέρον. Δεν το καταλάβαινα. Ποτέ δεν συζητιόταν στο σπίτι μας, το θέμα σεξουαλικότητα. Βασικά ήξερα ότι αυτό που συνέβαινε δεν επιτρεπόταν. Αλλά ταυτόχρονα υπήρχε ένα είδος ανακούφισης, τουλάχιστον δεν με βαρούσε για κάποιο διάστημα".

Η Ίγκε προέρχεται από μια οικογένεια με δύο παιδιά. Είναι 21 χρονών. Ο αδελφός της είναι 19. Ο πατέρας είχε και έχει κάποιο κύρος. Μια έντονη προσωπικότητα που είναι πάντα πρόθυμος να βοηθήσει τους άλλους. Η Ίγκε προέρχεται από ένα καλό περιβάλλον που συγκρίνεται μ' αυτό ενός γιατρού ή ενός συμβολαιογράφου. Για τον έξω κόσμο είναι η ιδανική οικογένεια. Μέσα στο σπίτι τα πράγματα δεν είναι και τόσο ιδανικά. Τουλάχιστον όχι για την Ίγκε. Σαν μικρό παιδί δεν είναι καλή στα μάτια του πατέρα της και τη δέρνει συχνά. "Μαλλώναμε συχνά, αλλά επειδή ήμουνα η μόνη που έτρωγε το ξύλο πίστευα ότι εγώ έφταιγα. Η εικόνα που είχα για τον εαυτό μου ήταν χαμηλή, είναι ακόμη χαμηλή. Θυμάμαι πως πάντα ασχολιόμουνα με το να ικανοποιώ τους άλλους. Σκληρό διάβασμα στο σχολείο, πάντα να βάζω τα δυνατά μου, πάντα να προσπαθώ να είναι καλή, ευγενική, να προσπαθώ να μη φαίνομαι πολύ, να μην είμαι διαφορετική από τους άλλους. Ο αδελφός μου εκμεταλλευόταν την κατάσταση. Έφτιαχνε κρυφά πράγματα και έριχνε την ευθύνη σε μένα. Έκλεβε μπισκοτάκια και καραμέλες από τη ντουλάπα, και μετά έλεγε ότι έφταιγα εγώ, και όλοι τον πιστεύανε. Αφού εγώ ήμουν η κακιά. Συνεχίζεις πάντα να ρίχνεις την ευθύνη στον εαυτό σου. Ειδικά όταν η κακοποίηση και οι κατηγορίες συνεχίζονται. Και μην ξεχνάς: Πάντα έτσι ήταν. Όσο μπορώ να θυμηθώ, εγώ ήμουν αυτή που τα "χάλαγε" όλα".

Εδώ και λίγο καιρό η Ίγκε μένει μαζί με το φίλο της τον Παρτάιν και τον τετράχρονο γιό της Μπας σε μια επαρχιακή πόλη της Ολλανδίας. Ο αριθμός του τηλεφώνου είναι μυστικός και: "Μόνο όταν ξέρω πως κάποιος θα έρθει, ανοίγω την πόρτα. Όταν το παιδί αργεί να έρθει στο σπίτι έστω και ένα δευτερόλεπτο φοβάμαι πού είναι· μήπως το απήγαγαν; Φοβάμαι στο δρόμο, φοβάμαι όταν βλέπω ένα άσπρο αυτοκίνητο που να μοιάζει με αυτό του πατέρα μου. Έχω ακόμη φόβο για τους ανθρώπους. Επί δύο χρόνια δεν τολμούσα με τίποτα, να κάνω μόνη μου ψώνια. Μαζί με τον Μπας τα καταφέρνω τον τελευταίο καιρό, αλλά την επειλή τη νοιώθω πάντα. Και καμιά φορά με πνίγει και βγαίνω τρέχοντας από ένα μαγαζί".

Μετά απ' το πρώτο ξελάφρωμα πως το ξύλο είχε αντικατασταθεί από το σεξ, η σεξουαλικότητα ανάμεσα στην Ίγκε και τον πατέρα της, άρχισε να ακολουθεί μια σταθερή πορεία. "Το άφησα να συμβαίνει και να συνεχίζεται, επειδή φοβόμουνα τρομερά για τις απειλές που εξέφραζε ο πατέρας μου. Όπως: "Εάν το πεις στη μητέρα σου θα σε διώξει. Δεν θα σε πιστέψει ούτως ή άλλως" και "Αν πεις τίποτε θα σε σκοτώσω. Θα σε βρω όπου και να είσαι". Οι άνθρωποι αυτού του είδους είναι τόσο έξυπνοι, ξέρουν ακριβώς πόσο μπορούν να τραβήξουν το σχοινί με τους ανθρώπους που έχουν υποχείριό τους. Γιατί πριν κάνει ένας πατέρας κάτι τέτοιο με το παιδί του έχουν προηγηθεί πολλά άλλα. Ένα παιδί που γνωρίζει την ασφάλεια και την εμπιστοσύνη, θα ανοίξει το στόμα του όταν θα έρθει αντιμέτωπο με την αιμομιξία. Θα πάει πιο εύκολα σε κάποιον-κάποια για βοήθεια, δεν θα ασχολείται συνέχεια με το να νιώθει ενοχές. Εμένα ποτέ δεν μου ήρθε στο μυαλό να πάω σε κάποιον/ποια. Για το ότι ο πατέρας μου έκανε περίεργα πράγματα εγώ έφταιγα. Και έτσι καλύτερα να μην το έλεγα σε κανέναν". Φυσικά το θέμα της αιμομιξίας αναφερόταν καμιά φορά στο σχολείο. Μετά το γυμνάσιο η Ίγκε πήγε σε ένα είδος σχολής για κοινωνικούς λειτουργούς. Μια μέρα πήγε με μαυρισμένο πρόσωπο στο γυμνάσιο. Όταν είπε πως ο πατέρας της της χτύπησε το κεφάλι της στην ηλεκτρική σκούπα δεν την πίστεψαν. Δεν μπορούσε να αλήθεια. Εξάλλου δεν έλεγες τέτοιες ιστορίες για τον πατέρα σου. Αποφάσισε να μη ξαναμιλήσει ποτέ γι' αυτά

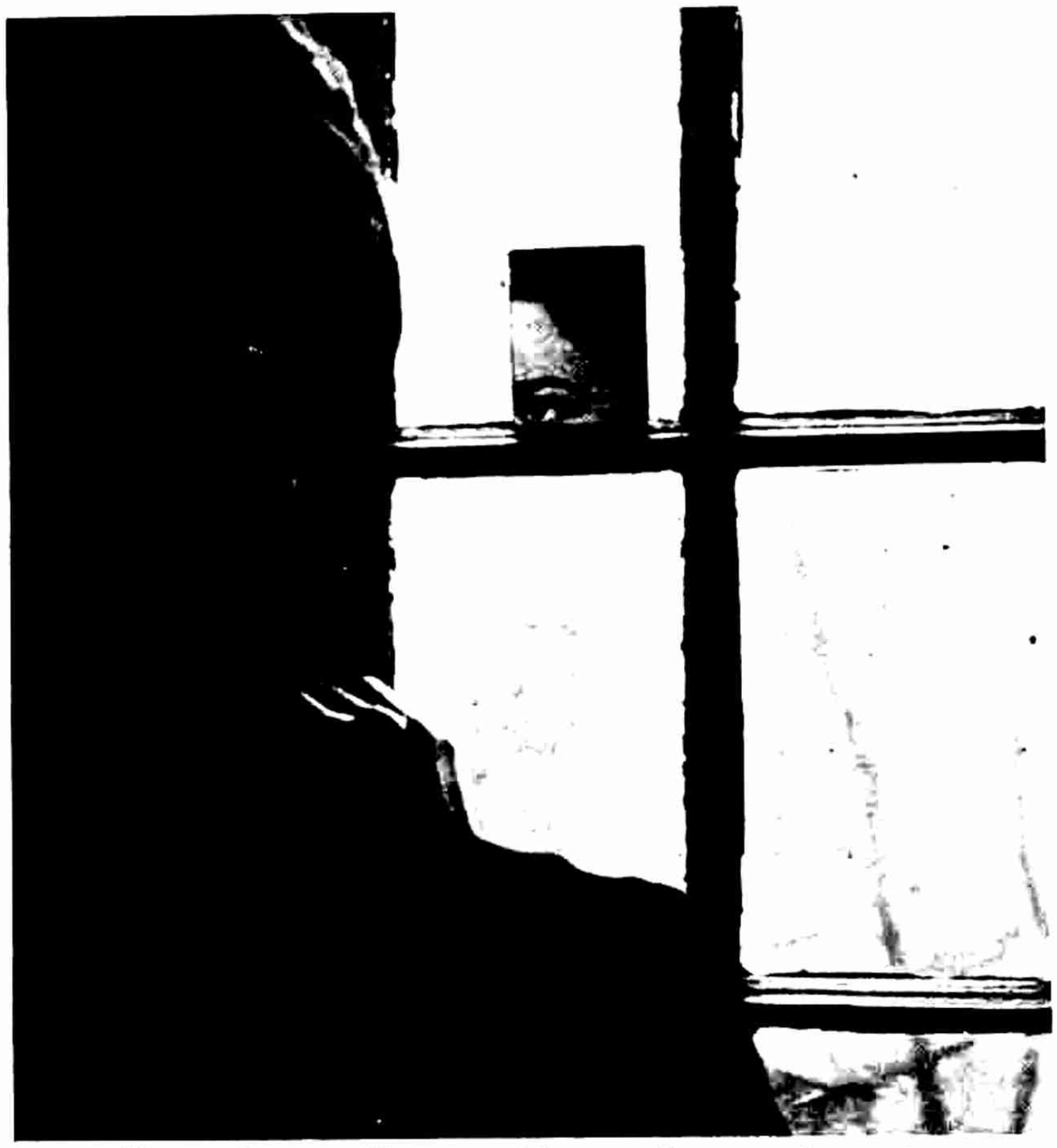

τα πράγματα.

Δεν έπαιρνε το αντισυλληπτικό χάπι. Αυτά τα θέματα δεν τα συζητούσαν στο σπίτι της. Εξάλλου δεν είχε κανένα άγχος για μια πιθανή εγκυμοσύνη. Αφού μέχρι τότε όλα πήγαιναν "καλά". Μέχρι που αρρώστησε βαριά. Η οικογένειά της πίστευε πως έπρεπε να είναι ανορεξία, επειδή αρνιόταν πια να τρώει, σαν σιωπηλή διαμαρτυρία. Αντί όμως να τη βοηθήσουν την μάλωναν.

Όταν την πήγαν σ' έναν γιατρό, φάνηκε πως η Ίγκε ήταν στον έβδομο μήνα της εγκυμοσύνης. Έπρεπε να διαλέξει: να δώσει το παιδί για υιοθεσία ή να το κρατήσει. Μετά τη γέννα έμεινε, το πρώτο εξάμηνο της σχολής, στο σπίτι. Έκλαιγε πολύ, φοβόταν όμως να πει οτιδήποτε. Πού να δρούσε κι' όλας!

"Γιατί φαντάσου τί συνέπειες θα είχε για το παιδί! Επειδή ήμουν ανήλικη, η κηδεμονία ήταν στα χέρια των γονιών μου. Δεν είχα κανένα δικαίωμα στον Μπας. Ενώ εγώ πήγαινα στη σχολή, η μάνα μου τον φρόντιζε. Μια πολύ περίεργη κατάσταση. Για να κάνω οτιδήποτε με το γιό μου, έπρεπε να ζητήσω την άδεια της μάνας μου. Είτε ήθελα να τον κρατήσω είτε ήθελα να τον πάω βόλτα. Εννέα στις δέκα φορές έλεγε όχι. Κάποια στιγμή συνειδητοποίησα πως άρχιζα να απομακρύνομαι απ' το παιδί".

Στο δεύτερο έτος της σχολής άρχισαν να πέφτουν οι βαθμοί της. Όταν ένας καθηγητής της είπε: "Αν σου συμβαίνει τίποτα έλα να το συζητήσουμε", η Ίγκε τρόμαξε. Αλλά εντωμεταξύ είχαν αρχίσει να υποπτεύονται και οι φίλοι της ότι κάτι δεν πάει καλά.

Παρτάιν: "Δέκα οκτώ χρονών, έναν γιο και μια ασαφέστατη ιστορία για το ποιανού ήταν το παιδί. Ενός μελαχρινού φίλου. Αλλά όταν είδα μια φορά τον Μπας φάνηκε πως ήταν ξανθότατος. Πέρασε καιρός αλλά δεν είχα εκπλαγεί και πολύ όταν κάποια στιγμή μου είπε την ιστορία. Η αφορμή γι' αυτό ήταν κάτι που έγινε στα γενέθλιά της. Μια παρέα από φίλους είχαμε πάει μαζί της στο σπίτι της. Όλο το απόγευμα σπάζαμε πλάκα μέχρι που γύρισε ο πατέρας της. Μέσα σε λίγα λεπτά οι τσάντες και τα παλτά μας ήταν έξω στον κήπο. Μια ολοκληρωτική στροφή. Η μάνα της δεν έλεγε τίποτα πια, όλοι σώπασαν λες και μπήκε ένας βασανιστής".

Ίγκε: "Τώρα και άλλοι άνθρωποι μου λένε πως έδινα σήματα. Για παράδειγμα μέσα από την ιστορία ενός μελαχρινού φίλου. Αλλά οι πιο πολλοί δεν κατάλαβαν τίποτα.

Ο Παρτάιν με συμβούλεψε να πάω στο γιατρό μου. Αλλά αυτός δεν ήξερε τί να με κάνει. Έτσι μου είπε κι' όλας: "Δεν μπορώ να σε βοηθήσω γιατί δεν μου ξαναπαρουσιάστηκε τέτοιο πρόβλημα". Αλλά πήρε τηλέφωνο σ' έναν ανώνυμο γιατρό εμπιστοσύνης. Πήγα σ' αυτόν. Αυτός τηλεφώνησε στην αστυνομία και σ' ένα σπίτι για κορίτσια/γυναίκες με προβλήματα. Εκεί συζητήθηκαν τελικά όλα, και έτσι συμφωνήσαμε. Θα έπιαναν τον πατέρα μου τη Δευτέρα στις 7 η ώρα το πρωί. Πριν από αυτό έπρεπε να περάσει το Σαββατοκύριακο. Είχα τρομερό άγχος. Στις έξι (6) η ώρα το πρωί πήγα με τον Μπας στο αστυνομικό τμήμα. Λίγο αργότερα άκουσα πως έφερναν μέσα τον πατέρα μου. Εγώ έμεινα επάνω, αυτός κάτω. Συμπεριφερότανε όπως πάντα· η ηρεμία αυτοπροσώπως. Έκανε εντύπωση με το να είναι ήρεμος. Ενώ εγώ ήξερα πως ήταν έξαλλος. Αυτό δεν το περίμενε ποτέ από μένα. Πέρασαν δυο χρόνια από τότε. Σκέφτηκα πολύ συχνά πως δεν μπορώ άλλο. Πως αυτή τη ζωή που ήταν μόνο μαύρη, δεν την αντέχω άλλο. Σκέφτηκα πολλές φορές την αυτοκτονία. Αλλά συνειδητοποιούσα πάντα πως υπάρχει ο μικρός. Αυτόν δεν μπορώ να τον αφήσω μόνο του. Θα τον πιάσουν.

Για το μέλλον είχα μόνον πολύ επιφανειακές ιδέες. Να παντρευτώ δεν ήθελα. Θα έφευγα από το σπίτι στο Άμστερνταμ και θα πήγαινα να σπουδάσω για μαμή. Εντωμεταξύ θα φρόντιζαν τον Μπας οι γονείς μου, και αργότερα θα άνοιγα δικό μου ιατρείο, κάπου κοντά στους δικούς μου. Απ' τη μια σε απειλούν συνεχώς. Από την άλλη δεν ξέρεις πώς θα είναι η ζωή χωρίς αυτούς. Δεν είχα ακούσει ποτέ γι' αυτούς τους ανθρώπους που μπορούν να σε βοηθήσουν, όπως π.χ. οι κοινωνικοί λειτουργοί. Εκτός των άλλων πίστευα πως ό,τι είχε σχέση μ' αυτά τα πράγματα ήταν κακό. Αυτός μας το είχε μάθει πολύ καλά ο πατέρας μου. Και τον χρειαζόμουνα πολύ τον πατέρα μου. Χωρίς αυτόν δεν ήμουνα τίποτα, δεν είχα τίποτα, και δεν μπορούσα τίποτα.

Ήμουν η γυναίκα του, η φίλη του, η έμπιστή του και η ερωμένη του. Παρά τις απειλές, η μητέρα μου πρέπει να τα ήξερε. Το πότε το κατάλαβε δεν ξέρω. Αλλά μια φορά μου φώναξε ότι είμαι πουτάνα και πως ήθελα να την διώξω από το σπίτι. Όταν καταλάβαμε πως είμαι έγκυος ήταν εξαγριωμένη. Πώς

τόλμησα να της το κάνω αυτό. Πιστεύω πως πάντα μ' έβλεπε σαν ανταγωνίστριά της. Ποτέ σαν κόρη.

Δεν είχαμε τίποτα μεταξύ μας. Πηγαίναμε καμιά φορά μαζί στην αγορά αλλά δεν περνούσαμε ωραία. Στην ουσία είμαι πιο πολύ θυμωμένη μ' αυτήν παρά με τον πατέρα μου. Δεν καταλαβαίνω πώς τον αφήνει να κάνει τώρα αυτό το δικαστήριο. Αφού αυτός με πήρε απ' αυτήν. Και τώρα θέλει πάλι να πάρει το γιό μου από μένα. Σε ένα γράμμα της η μητέρα μου, μου έγραψε πως μ' αγαπάει, πως της λείπω. Αλλά δεν μπορώ να δεχτώ πως δεν ξεφεύγει απ' αυτήν την κατάσταση. Καταλαβαίνω γιατί δεν μπορεί. Καταλαβαίνω τους οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους. Αλλά όμως το αισθάνομαι σαν προδοσία. Για πολύ καιρό προσπάθησα να έχω μια επαφή μαζί της. Αλλά την καταστρέφει μόνο, και αρνείται τα πάντα. Αρνείται την αιμομιξία. Μάλλον το να το παραδέχεται είναι ο χειρότερος τρόπος να χάνει την αξιοπρέπειά της. Μια φορά που συζητούσαμε με μια κοινωνική λειτουργό, έβγαλε εκείνη τη στιγμή από το μυαλό της πως είχα αμέτρητους γκόμενους. Μπορούσε άνετα να μας πει καμιά δεκαριά. Ακατανόητο. Δεν είχα ποτέ ούτε έναν. Και το μόνο για το οποίο είμαι σίγουρη είναι το ότι δεν είμαι η μητέρα που ήταν η μάνα μου. Εγώ διαλέγω για το παιδί μου.

Με τη γιαγιά μου, τη μητέρα του πατέρα μου είχα πάντοτε μεγάλη τρέλλα. Όταν της είπα το τί είχε γίνει, δεν με πίστεψε στην αρχή. Μέχρι που είδε τον Μπας. Πέρασε δύσκολες στιγμές στη ζωή της, αλλά στα εβδομήντα της χρόνια έδιωξε το γιό της και με υποστηρίζει 100%".

Ενώ η Ίγκε έμενε στο σπίτι γυναικών ο πατέρας της καταδικάστηκε σε δέκα (10) μήνες φυλακή (οι ποινές στην Ολλανδία είναι γενικά πιο μικρές απ' ότι στην Ελλάδα). Όταν πήγε αργότερα σε μια άλλη πόλη όπου έμενε μόνη της (αλλά στα πλαίσια ενός προγράμματος όπου μένεις και με άλλα άτομα και με παρουσία κοινωνικών λειτουργών), ο πατέρας της την απειλούσε εκεί. "Εάν νομίζεις πως θα μου ξεφύγεις κάνεις λάθος" της έλεγε.

"Του έκανα μήνυση και γι' αυτό του απαγόρεψα να με δει και να μου μιλήσει για δύο χρόνια. Το πότε τελειώνουν αυτά τα δύο χρόνια δεν ξέρω ακριβώς. Το μόνο που ξέρω είναι ότι ο πατέρας μου άσκησε έφεση. Το διάβασα στην εφημερίδα. Είναι φρικτό. Ο δικηγόρος του πέρασε σαν μπουλντόζα από πάνω μου. Θέλω να μ' αφήσουν επιτέλους στην ησυχία μου. Να μη χρειάζεται να ξαναρχίζω συνέχεια από την αρχή. Ταυτόχρονα ξέρω όμως πως ο πατέρας μου θα συνεχίσει μέχρι να πεθάνει.

Πάλεψα τρία χρόνια για να μπορέσω ν' αγαπήσω τον Μπας. Για μένα είναι τώρα το πιο σημαντικό που έχω. Ταυτόχρονα είναι η ζωντανή απόδειξη πως όλα συνέβησαν.

Για ένα χρόνο ο Μπας έμεινε σε άλλη οικονένεια όπου δεν προσαρμοζόταν με τίποτα, μέχρι που αποφάσισα πως ήθελα οπωσδήποτε να τον φροντίζω η ίδια. Δεν μπορούσα πια χωρίς αυτόν, μου έλλειπε πολύ. Το περίεργο είναι πως ενώ είναι το παιδί μου, δεν έχω τα δικαιώματα μιας μητέρας.

Το ίδρυμα παιδιών και νεολαίας έχει την κηδεμονία. Πού και πού έρχεται κάποιος για καμιά ωρίτσα για να μιλήσει και να δει εάν όλα πάνε καλά. Αν βρίσκουν πως όλα δεν πάνε καλά, χάνω το παιδί μου. Είναι ακριβώς όπως λένε πάντα: Ο δράστης θεωρείται θύμα και το θύμα δράστης. Σαν μια κοπέλα 21 χρονών, νιώθω συχνά τόσο εγκλωβισμένη! Υπάρχουν πράγματα για τα οποία αναρωτιέμαι εάν μπορώ να μάθω να μην τα κάνω. Έχω ακόμη πάντα εφιάλτες, είμαι καχύποπτη, απαιτητική, φοβάμαι τους ανθρώπους, πιστεύω πάντα πως δεν είμαι καλή μητέρα, καλή φίλη ή καλός άνθρωπος. Πως ο κόσμος θα ήταν καλύτερος χωρίς εμένα. Στην ουσία νιώθω πάντα μοναξιά!".

Άλλα θύματα αιμομιξίας τα αναγνωρίζει αμέσως. Από την στάση τοος, τον τρόπο συμπεριφοράς και τον τρόπο που κοιτάζουνε. Απ' όλους τους κοινωνικούς λειτουργούς που πέρασαν από τη ζωή της μόνο ένας-μία κοινωνική λειτουργός ήξερε για ποια πράγματα μιλούσε η Ίγκε.

"Οι άλλοι ήταν πιο απόμακροι. Αυτοί βγάζουν την ατζέντα τους και προτείνουν να συζητήσουν την επόμενη εβδομάδα για το παρελθόν. Λες και μπορείς, λες και θέλεις, να τα πεις όλα σε μιάμιση ώρα. Είχα τόσους πολλούς κακούς κοινωνικούς λειτουργούς που σκοπός είναι, να γίνω κι' εγώ μια πολύ καλή. Θέλει πολύ δρόμο ακόμη αλλά δεν με πειράζει. Στον πατέρα μου έχω να κάνω μια ερώτηση: Γιατί; Γιατί τα έκανες όλα αυτά; Και από τη μητέρα μου θα ήθελα να ξέρω γιατί, για το όνομα του θεού δεν πήρε το μέρος του παιδιού της; Τόσο δύσκολο είναι ν' αγαπάς το παιδί σου;

Μετάφραση από το Ολλανδικό περιοδικό Opzij Σεπτ. 1989.

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί κεφάλαιο της εργασίας "Μια προσπάθεια κοινωνιολογικής προσέγγισης της εκπαίδευσης ενηλίκων" κι έχει γραφεί από τις Αθανασία Γιαρμά, Μαρία Ζωγραφάκη και Άννα Λάλα.

Αν, εξειδικεύοντας περισσότερο το θέμα του αναλφαβητισμού, θελήσουμε να το εξετάσουμε και να αναλύσουμε την εικόνα του γυναικείου αναλφαβητισμου, θα διαπιστώσουμε ότι σ' όλες τις γεωγραφικές περιοχές το ποσοστό του γυναικείου αναλφαβητισμού είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο ανδρικό ποσοστό, ανεξάρτητα απ' το επίπεδο αναλφαβητισμού της κάθε χώρας.(1)

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα ποσοστά των αναλφάβητων σε ορισμένες χώρες, ανάλογα με το φύλο, τόσο στις πόλεις όσο και στην ύπαιθρο : (2)

ΧΩΡΕΣ	ΕΤΟΣ	ΗΛΙΚ.	ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΓΟΥΑΤΕΜΑΛΑ	1964	15+	26,6	41,7	70,4	84,7
ΜΕΞΙΚΟ	1960	15+	16,7	25,5	42,9	55,3
ΒΕΝΕΖΟΥΕΛΑ	1970	10+	7,5	12,8	32,9	39,2
ΙΝΔΙΕΣ	1961	15+	31,5	62,8	65,3	91,8
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1965	15+	2,5	7,8	6,8	20,7
ΕΛΛΑΔΑ	1975	10+	4,8	15,5	9,1	33,3

Έτσι σύμφωνα με στοιχεία του 1970 για 101 χώρες, σε δύο μόνο το ποσοστό των γυναικών στο σύνολο των αναλφάβητων είναι μικρότερο από 50%. Σε όλες τις άλλες είναι μεγαλύτερο και σε 5 χώρες ξεπερνά το 75%: Στη Γιουγκοσλαβία (76%), στη Δημοκρατία της Κορέας (77,8%), στο Χογκ-Κόγκ (78,5%), στην Ελλάδα (79,2%) και στη Ρουμανία (79,2%). Ας σημειωθεί ότι η Κορέα και η Ρουμανία παρουσιάζουν πολύ λιγότερο αναλφαβητισμό από τις άλλες τρεις χώρες.(3)

Οι αιτίες που προσδιορίζουν αυτή την κατάσταση και έπαιξαν το βασικότερο ρόλο στη διαμόρφωσή της διαφαίνονται μέσα από μια έρευνα της UNESCO για την "ισότητα πρόσβασης των γυναικών στην εκπαίδευση στα πλαίσια της αγροτικής ανάπτυξης", η οποία έδειξε ότι σε πολλές χώρες η στάση του περιβάλλοντος είναι συχνά δυσμενής στα θέματα εκπαίδευσης των κοριτσιών. Η στάση αυτή ποικίλλει από την αδιαφορία και την υποτίμηση της ανάγκης εκπαίδευσης των κοριτσιών ως την αντίθεση ή τις πιέσεις των γονιών, περνώντας από την αυτόματη προτεραιότητα που δίνεται στις σπουδές των αγοριών.

Διαβλέπει κανείς, άλλωστε, σε ορισμένες απαντήσεις, ένα είδος ασυμβίβαστου μεταξύ φοίτησης στο σχολείο και θηλυκότητας. Έτσι στη Νιγηρία, η "πρόωρη ανάπτυξη των κοριτσιών" αποτελεί έναν από τους λόγους εγκατάλειψης του σχολείου· η απάντηση της Μαγαδασκάρης αναφέρεται στα "ατυχήματα της εφηβείας" και η απάντηση της Ιταλίας "στην κρίση της εφηβικής ηλικίας", που έχουν τις ίδιες συνέπειες. Αλλά η "πρόωρη φυσική ανάπτυξη των κοριτσιών" είναι επίσης μια αιτία διακοπής της φοίτησης των κοριτσιών στα ελληνικά δημοτικά σχολεία. Στους φακέλλους που αφορούν τον έλεγχο των γονιών που παραβαίνουν το νόμο για την εξάχρονη υποχρεωτική σχολική φοίτηση, αναφέρεται η περίπτωση της μικρής Στυλιανής, ο πατέρας της οποίας θεωρεί ότι καλύπτεται απέναντι στο νόμο όταν δηλώνει: "αυτή λόγω προαναπτύξεώς της φαίνεται ουχί 14 ετών, αλλά 17 και πλέον, σχολιασθέντος τούτου παρά διαφόρων". Στη συνοδευτική του αναφορά ο Διευθυντής του σχολείου σημειώνει: "κατά το παρελθόν έτος εφοίτησαν στο σχολείο μου δυο μαθηταί ηλικία 15 ετών, εκ των οποίων ο εις ήτο τεραστίων διαστάσεων, χωρίς τούτο να "σχολιασθεί παρά διαφόρων".(4) Άλλες βασικές αιτίες που, όπως αναφέρονται στα αρχεία διαφόρων Νομαρχιακών Επιτροπών Λαϊκής Επιμόρφωσης στην Ελλάδα, οδηγούν τα κορίτσια στη διακοπή της φοίτησής τους και κατά συνέπεια τις κατατάσσουν στα ποσοστά του αναλφάβητου ή λειτουργικού αναλφάβητου πληθυσμού, είναι: η ανάγκη της μητέρας για να έχει βοήθεια στο σπίτι και τις αγροτικές εργασίες, και η αποστολή μικρών κοριτσιών σε θέσεις υπηρέτριας, συχνά πολύ μακριά από τον τόπο κατοικίας των γονιών.(5)

Είναι γνωστό πως πολλές χώρες στα πλαίσια της UNESCO ή άλλων διεθνών οργανισμών ή και με δική τους πρωτοβουλία καταβάλλουν προσπάθειες και εκπονούν προγράμματα για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού. Αξίζει, όμως, να προσέξουμε τον προσανατολισμό των προγραμμάτων γυναικείου αναλφαβητισμού. Τα τελευταία είναι γνωστό πως μπορούν να διαμορφωθούν με αφετηρία ή τα στερεότυπα περί γυναικείας αποστολής ή τα κίνητρα που απασχολουν τις ενδιαφερόμενες.

Σε αντίθεση με απαιτήσεις που δόθηκαν στα πλαίσια ερευνών και αναφέρουν, ότι οι γυναίκες που θέλουν να παρακολουθήσουν μαθήματα αλφαβητισμού παρακινούνται κατά κύριο λόγο από την ελπίδα να πετύχουν κάποια επαγγελματική κατάρτιση, μια βελτίωση του μεροκάματου ή καλύτερες προϋποθέσεις για εξεύρεση εργασίας και για εξέλιξη στα πλαίσια του ασκούμενου επαγγέλματος, σ' αντίθεση μ' αυτές, λοιπόν, εκείνο που στην πραγματικότητα φαίνεται να επικρατεί στην επιλογή μαθημάτων, που απευθύνονται ειδικά στις αναλφάβητες γυναίκες, είναι μια ορισμένη αντίληψη του ρόλου της γυναίκας. Έτσι, για τις γυναίκες της Αφρικής, τετραπέρατες στο εμπόριο, πολύπειρες στις αγροτικές εργασίες, που προσπαθούν να προωθηθούν μαθαίνοντας γράμματα προς μορφές κοινωνικής συμμετοχής και επικοινωνίας από τις οποίες είναι αποκλεισμένες εξαιτίας, ακριβώς, του αναλφαβητισμού τους, τα επιμορφωτικά προγράμματα αλφαβητισμού προβλέπουν συχνά να τις μαθαίνουν να κεντούν άχρηστα πετσετάκια.(6)

Αντίθετα, συμβαίνει συχνά οι σκοποί του αλφαβητισμού των γυναικών και τα προγράμματα της εκπαίδευσής τους να εξακολουθούν να είναι διαφορετικά από τα αντίστοιχα προγράμματα που απευθύνονται στους άνδρες· ενώ προσανατολίζουν τις γυναίκες περισσότερο προς τον οικογενειακό τους ρόλο, για τους άνδρες είναι εμπνευσμένα από την ανάγκη της οικονομικής και κοινωνικής τους προώθησης.(7)

Πέρα από τα προγράμματα αλφαβητισμού κάποιο ενδιαφέρον για την κατάρτιση των γυναικών αναπτύσσεται και στο πεδίο της άτυπης εκπαίδευσης, ένα πεδίο ιδιαίτερα δεκτικό σε καινοτομίες. Πολλές δραστηριότητες προς την κατεύθυνση της κατάρτισης και της προώθησης των γυναικών έξω από τα πλαίσια του παραδοσιακού εκπαιδευτικού συστήματος ενθαρρύνονται τόσο από τους διεθνείς οργανισμούς, όπως UNESCO, το Συμβούλιο της Ευρώπης, το Διεθνές Συμβούλιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων, όσο και από μικρές και δυναμικές ομάδες. Ας αναφέρουμε απλά τα τρία πειραματικά προγράμματα της UNESCO: στην Άνω Βόλτα (εκπαίδευση γυναικών σε αγροτικό περιβάλλον), στο Νεπάλ (ειδική κατάρτιση για δασκάλες που θα διδάξουν σε δημοτικά σχολεία αγροτικών περιοχών) και στη Χιλή (πρόσβαση των γυναικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με στόχο την προετοιμασία τους για σταδιοδρομία στον τεχνικό τομέα.(8)

Θα μπορούσαμε ίσως να εντάξουμε αυτές τις προσπάθειες σ' ένα ρεύμα εκσυγχρονισμού που διαπνέει τη φιλοσοφία των προγραμμάτων τους. Μόνο που θα έπρεπε να κοιτάξουμε πιο προσεκτικά αυτή την ίδια τη λειτουργία του "εκσυγχρονισμού": Ο εκσυγχρονισμός κατά το δυτικό πρότυπο αποδυναμώνει την αποτελεσματικότητα της πατροπαράδοτης αλληλεγγύης του χωριού, επιταχύνει τη διαδικασία της εξατομίκευσης της οικογένειας, στη συνέχεια κατατέμνει την οικογένεια στα συστατικά της στοιχεία και τέλος αφήνει τη γυναίκα πολύ εξαρτημένη από το σύζυγο.(9) Με άλλα λόγια απογυμνώνει τη γυναίκα από τον παραδοσιακό της ρόλο, και κατά συνέπεια από το κύρος και τη δύναμη που αυτός προσέδιδε, δημιουργεί μια ασαφή εντύπωση για τα καθήκοντα, το ρόλο και τη θέση της στο σύγχρονο κόσμο.

Έτσι από τις κοινωνίες του Τρίτου Κόσμου, που διατρέχουν μια περίοδο ταχύτατων μεταβολών, μέχρι τις ευρωπαϊκές κοινωνίες που βρίσκονται σε κρίση, οι γυναίκες καταλαβαίνουν πια πως και στο παιχνίδι του εκσυγχρονισμού, για άλλη μια φορά, βρίσκονται κατά μεγάλο μέρος στους χαμένους. Χάνουν, εδώ ή εκεί, τα πλεονεκτήματα που η παράδοση τους είχε εκχωρήσει διατηρώντας προαιώνιες ισορροπίες, ενώ αυτό που κερδίζουν (και ιδιαίτερα το δικαίωμα στην αμοιβόμενη εργασία, η πρόσβαση στον κόσμο έξω από το σπίτι, τα θεμέλια μιας οικονομικής ανεξαρτησίας που είναι δυνατό να υπάρξει ή ακόμα μια θέση νομικά πιο προσαρμοσμένη στις κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές που συντελούνται ή τέλος μερικά ψιχία συμμετοχής στη διαχείριση της εξουσίας) έχει υποθηκευτεί έντεχνα από τις συνθήκες που τις περιβάλλουν και κυρίως απ' αυτές που αφορούν τη συσσώρευση των υποχρεώσεών τους.(10)

Έτσι, παρά τις αναμφισβήτητες προόδους που σημειώθηκαν λίγο-πολύ σ' όλον τον κόσμο και ιδιαίτερα σ' ορισμένες χώρες, είναι πασίδηλο για όποιον μελετά τα γεγονότα και τους αριθμούς, ότι η κοινωνία οργανωμένη από άνδρες και προς όφελός τους, επανακτά με το ένα χέρι, ό,τι παραχωρεί με το άλλο στις γυναίκες.(11)

Για να ξεπεραστεί αυτή η κατάσταση και να βαδίσουμε προς μια πραγματική ισότητα, απαιτείται όχι μόνο η θεωρητική ισότητα της πρόσβασης στην εργασία ή στις ευκαιρίες, αλλά ακόμη θετικά μέτρα προορισμένα να συμβάλλουν στην πραγματοποίηση μιας περισσότερο ισόρροπης κατανομής των ευθυνών και των κοινωνικών ρόλων ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες.(12)

Κάτι τέτοιο βέβαια, περνά μέσα από τις παραλλαγές των νοοτροπιών που επιτελούνται στο επίπεδο της καθημερινής ζωής και των καθημερινών συμπεριφορών. Γι' αυτό είναι ιδιαίτερα αναγκαίο να εξετάζουμε πάντοτε τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης, έτσι όπως συμβαίνει τόσο μέσα στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα και το σχολικό προσανατολισμό, όσο και σε προγράμματα άτυπης ή συνεχιζόμενης εκπαίδευσης ή και σε προγράμματα αλφαβητισμού.

(1) Ηλιού, Μαρία: "Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική", Αθήνα, 1984, σελ. 204
(2) οπ. προηγ. σελ. 205
(3) οπ. προηγ. σελ. 221
(4) οπ. προηγ. σελ. 211
(5) (ΣΗΜΕΙΩΣΗ): Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1965-67 (οπότε και διακόπηκε), και περιλαμβάνει τη μελέτη εγγράφων, που αφορούσαν περιπτώσεις υποβολής ενστάσεων των γονέων ή κηδεμόνων για να διακόψουν την υποχρεωτική σχολική φοίτηση τα παιδιά τους, και αναφέρεται στην περίοδο 1960-65, οπ. προηγ. σελ. 82-83.
(6) οπ. προηγ. σελ. 206
(7) οπ. προηγ. σελ. 207
(8) οπ. προηγ. σελ. 228
(9) οπ. προηγ. σελ. 238
(10) οπ. προηγ. σελ. 239
(11) οπ. προηγ. σελ. 203
(12) οπ. προηγ. σελ. 242

ΣΕΞΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Επιστήμη, είναι το όνομα που δίνουμε σ' ένα σύνολο πρακτικών γνώσεων που περιγράφεται από μια κοινότητα και δεν ορίζεται απλά και μόνο από τις απαιτήσεις της λογικής απόδειξης και της πειραματικής επαλήθευσης. Τα δύο τελευταία, δηλ. η λογική απόδειξη και η πειραματική επαλήθευση αποτέλεσαν τα βασικότερα στοιχεία για να θεωρηθεί η επιστήμη σαν το κάστρο μιας υποτιθέμενης αντικειμενικότητας. Όμως αυτόν ακριβώς το μύθο θεώρησε ότι έπρεπε να αμφισβητήσει το φεμινιστικό κίνημα. Η επιστήμη δεν είναι αντικειμενική, και μέσα σ' αυτήν υπεισέρχονται όλοι οι σημερινοί κοινωνικοί περιορισμοί της τάξης, της φυλής και κυρίως του φύλου. Υπάρχει μια ιστορικά διαμορφωμένη σύνδεση της επιστήμης και της αντρικότητας όσο και μια εξίσου ιστορικά διαμορφωμένη αποσύνδεση μεταξύ επιστήμης και θηλυκότητας. Έτσι λοιπόν πάντα υπήρξε μια πολιτισμική εξίσωση μεταξύ επιστημονικού με το αντρικό, και αυτή η εξίσωση φαίνεται πρώτα απ' όλα και από την αριθμητική υπεροχή των αντρών στο επιστημονικό προσωπικό, όχι μόνο στο ελληνικό πανεπιστήμιο αλλά και παγκόσμια.

Κατοχή επιστημονικής γεύσης και δημιουργία θεωρίας σε επιστημονικό επίπεδο σημαίνει κατοχή εξουσίας, και το να έχει μια γυναίκα εξουσία απέναντι σε άνδρες βρίσκεται σε αντίθεση με μια θέση εξάρτησης που πρέπει να υιοθετήσει μια γυναίκα γενικά στη ζωή της. Έτσι πρώτη διαπίστωση με το χώρο της επιστήμης είναι η μη γυναικεία παρουσία κατ' αρχήν αριθμητικά, αλλά βασικά και σαν λογική λόγω της ταύτισης, όπως ήδη είπαμε, του επιστημονικού με το αντρικό. Άλλωστε οι ανακαλύψεις πολλών γυναικών επιστημονισσών έχουν αμφισβητηθεί μόνο και μόνο επειδή έγιναν από γυναίκες.

Επίσης άλλος λόγος αποκλεισμού της γυναικείας οπτικής είναι ότι είναι συνυφασμένη με την παθητικότητα, το συναισθηματισμό, την ανορθολογικότητα, ιδιαιτερότητες των γυναικών που είναι καθορισμένες κοινωνικά, και που δεν έχουν θέση στη διαδικασία διαμόρφωσης ιδεών είτε αυτή είναι η επιστήμη, είτε η πολιτική.

Οι παράγοντες που κρατούν τις γυναίκες μακριά απ' την επιστήμη έχουν να κάνουν μ' ολόκληρη την κοινωνική δομή και τους κοινωνικούς ρόλους που αποδίδονται από νωρίς στα φύλα. Μέσα από την οικογένεια διαμορφώνονται και καθορίζονται συμπεριφορές καθώς τα κορίτσια ετοιμάζονται κυρίως για μελλοντικές σύζυγοι και νοικοκυρές, ενώ τ' αγόρια για τους αυριανούς επιστήμονες, τεχνικούς, επαγγελματίες. Με λίγα λόγια τα κορίτσια εκπαιδεύονται για κατώτερους ρόλους μέσα στην κοινωνία. Ακόμη και μέσα από τα παιδικά παιχνίδια διαφαίνεται η αντίληψη για την κατωτερότητα, την αδυναμία και το "φυσικό" ρόλο των γυναικών. Σπάνια τα κορίτσια έχουν μηχανικά παιχνίδια, τον εξοπλισμό ενός χημικού ή γιατρού.

Η εκπαιδευτική διαδικασία έρχεται να ισχυροποιήσει τα ήδη σχηματισμένα πρότυπα. Οι άνδρες οδηγούνται στην ανάπτυξη λογικών μορφών σκέψης ενώ οι γυναίκες ενθαρρύνονται να είναι πρακτικές. Η προώθηση γίνεται ανάλογα με το φύλο και λιγότερο με τις ικανότητες, που έτσι κι αλλιώς είναι μέρος της κοινωνικής κατασκευής. Μέσα απ' τη δομή του εκπαιδευτικού προγράμματος, τα βιβλία, τη γλώσσα τους, εκφράζονται ιδέες αλλά ταυτόχρονα εκφράζοντάς τες, επηρεάζονται και διαμορφώνονται οι αποδεκτές αξίες. Αναρωτιόμαστε για παράδειγμα γιατί σ' όλα τα επίθετα το κυρίαρχο γένος εξακολουθεί να είναι το αρσενικό, γιατί τελικά ακόμη και όταν στις γυναίκες με συγκεκριμένη επαγγελματική ή επιστημονική ειδικότητα η χρησιμοποίηση του αρσενικού γένους είναι αυτή που προσδίδει κύρος κι όχι το αντίστοιχο θηλυκό (γιατρίνα, δικηγορίνα ηχούν υποτιμητικά).

Εδώ επίσης πρέπει να πούμε ότι ο φυλετικός προσδιορισμός της επιστήμης δεν φαίνεται μόνο μέσα στη συνολική λογική της, αλλά παρουσιάζεται επίσης μέσα στις ίδιες τις επιστήμες μεταξύ τους. Υπάρχει η διάκριση των μαλακών (κοινωνικές επιστήμες) και σκληρών (θετικές επιστήμες). Οι μαλακές, δηλ. οι ανθρωπιστικές επιστήμες, γενικά έχουν σαν κέντρο της έρευνας τον άνθρωπο κι όχι αντικείμενα κι έτσι αυτή η διχοτόμηση σε μαλακές και σκληρές υπονοεί τη διχοτόμιση σε αρσενικό/θηλυκό και την ταύτιση του αρσενικού με την αντικειμενικότητα, του θηλυκού με την υποκειμενικότητα.

Έτσι υπάρχει μια ιεράρχηση με τις σκληρές στην κορυφή και τις μαλακές στη βάση, όπου άλλωστε υπάρχουν αριθμητικά πολύ περισσότερες γυναίκες τόσο σαν φοιτήτριες όσο και σαν ερευνήτριες.

Κοιτάζοντας διάφορους επιστημονικούς τομείς διαπιστώνουμε την περιθωριοποίηση της γυναικείας ταυτότητας. Η ιστορία για παράδειγμα ποτέ δεν ήταν ούτε είναι η ιστορία της καθημερινής ζωής. Τελικά άξιζαν να καταγραφούν ιστορικά οι πόλεμοι, οι αντρικές επαναστάσεις, η πλευρά εκείνη δηλαδή του κόσμου που σχετίζεται με τη βία, την επιβολή, την κατάκτηση, βιογραφίες μεγάλων αντρών που ήταν στρατηγοί, βασιλιάδες, στρατηλάτες. Σχεδόν υπάρχει πλήρης απουσία των γυναικών μια και ο ιδιωτικός χώρος δε θεωρήθηκε ποτέ ότι μπορεί να γράψει ιστορία. Οι γυναίκες εμφανίστηκαν είτε σαν σύζυγοι ή ερωμένες μεγάλων ανδρών είτε ενσαρκώνοντας κάποιο αντρικό πρότυπο αλλά κυρίως σα λάφυρα πολέμων. Με λίγα λόγια η "αντικειμενική" επιστήμη που περιγράφει τα ιστορικά γεγονότα είναι η

ιστορία του άντρα.

Η επιστημονική γνώση ήρθε πολλές φορές ν' αποδείξει την κατωτερότητα του γυναικείου φύλου. Τον περασμένο αιώνα γίνονταν επιστημονικά συνέδρια για να αποδειχθεί σύμφωνα με το βάρος του εγκεφάλου της γυναίκας, η λιγότερη εξυπνάδα της και άρα η ανικανότητά της να διακριθεί σαν επιστημόνισσα. Άλλωστε ως σήμερα ο άντρας θεωρείται σαν αδιαφιλονίκητος κάτοχος του "αγαθού" της αντικειμενικής κρίσης ενώ η γυναικεία υποκειμενικότητα αδυνατεί να δημιουργήσει επιστημονική θεωρία.

Στη βιολογία συνεχίζει ως σήμερα να κατοχυρώνεται επιστημονικά η γυναικεία υποτέλεια γιατί ακριβώς η μεθοδολογία και ο πειραματικός σχεδιασμός στηρίζεται σε αντρικές αξίες. Πολύ καθαρό είναι το παράδειγμα με τα τεστ ευφυίας όπου διαμορφωμένα στη λογική και στο πρότυπο του λευκού άντρα όλη η νέγρικη φυλή στην Αμερική και οι γυναίκες, είχαν πάντα χαμηλότερους δείκτες νοημοσύνης.

Διαπιστώνουμε τελικά ότι οι γυναίκες, σα φύλο δεν υπήρξαν ποτέ ενεργά υποκείμενα διαμόρφωσης της επιστημονικής πρακτικής. Όμως είμασταν πάντα υποκείμενες των εφαρμογών και των αποτελεσμάτων της (π.χ. καρκίνοι από ραδιενέργεια) και το φοβερότερο είναι ότι δεν είχαμε και δεν έχουμε λόγο και για επιστημονικές πρακτικές που μας αφορούν άμεσα (π.χ. αντισυλληπτικά). Αυτή τη στιμή ένας ολόκληρος κλάδος θησαυρίζει εκμεταλλευόμενος το κοινωνικό επιβεβλημένο πρότυπο της μητρότητας, με τη "γέννηση" παιδιών του σωλήνα. Μια διαδικασία που για να υπάρξει "πρόοδος" χρειάζονται πολλά ωάρια, επομένως και πολλές γυναίκες σαν πειραματόζωα για τη διάθεση αυτών των ωαρίων. Μια τεράστια βιομηχανία παραγωγής "μητρών" φοβερά δαπανηρή όπου από τη μια οι γυναίκες χρησιμοποιούνται σαν μηχανές-σώματα-μήτρες και από την άλλη δεν έχουν κανένα λόγο για το αν τελικά θέλουν να υπάρχει αυτή η ερευνητική διαδικασία ή όχι.

Τελικά υπάρχει η ανάγκη του επαναπροσδιορισμού των αξιών που επικρατούν στον επιστημονικό κόσμο όχι μόνο για να ξεπεραστεί η μηχανιστική λογική που επικρατεί σ' αυτόν, αλλά και για να μπορέσουμε να ελέγξουμε αυτά που μας αφορούν άμεσα κι όχι μόνο να υπομένουμε τα αποτελέσματά τους.

Αν και είναι λοιπόν βαθιά ριζωμένη η πεποίθηση στην κοινωνία μας για την εγγενή προοδευτικότητα της επιστήμης, με την έννοια ότι είναι χώρος διαμόρφωσης νέων ιδεών και θεωριών, η επιστήμη μέσα απ' τις εφαρμογές, τις τεχνολογικές επιτεύξεις, τις μεθόδους, τον ορισμό και την προώθηση των ερευνητικών προβλημάτων, το σχεδιασμό των πειραμάτων, τους τρόπους με τους οποίους δομεί και αποδίδει έννοιες και νοήματα, βασίζεται στην κατά φύλα κοινωνική κατασκευή και τη διαιωνίζει.

Αρνιόμαστε έτσι μια επιστήμη που εκτός των άλλων βασίζεται στον κατακερματισμό των ανθρώπινων αναγκών και της φύσης. Το πρότυπο του επιστήμονα αυτή τη στιγμή είναι ενός ηλικιωμένου άντρα που μέσα σε βιβλιοθήκες ή εργαστήρια αφιερώνεται αποκλειστικά στην έρευνα, αποκομμένος από την κοινωνική πραγματικότητα, το φυσικό περιβάλλον και άρα αδιάφορος για τα αποτελέσματα μιας ανακάλυψης ή της εφαρμογής της πάνω στον άνθρωπο και τη φύση. Και αυτή η αποκλειστική αφιέρωση σε μια έρευνα, είναι που αποκλείει επίσης τις γυναίκες από τη συμμετοχή στο επιστημονικό

γίγνεσθαι. Αυτές πάντα είχαν να διαλέξουν ανάμεσα στην καριέρα και στην οικογένεια, οι άντρες πάντα τα συμβίβαζαν άνετα καί τα δύο.

Απ' την πλευρά μας θεωρούμε ότι υπάρχει ανάγκη να ξεπεραστεί η διάκριση σώμα/πνεύμα και λογική/συναίσθημα και να γίνει κριτική στον ηγεμονικό ρόλο της λογικής στο ανδρικό ορθολογικό σύστημα.

Έτσι βλέπουμε καθαρά πλέον ότι η επιστήμη δεν είναι αντικειμενική κι ότι βασικά εκφράζει και προωθεί τις αντρικές επιλογές. Δε σημαίνει όμως ότι το φεμινιστικό κίνημα προωθεί την ύπαρξη μιας αληθινής-πραγματικής αντικειμενικότητας στην επιστήμη. Πιστεύουμε ότι δεν υπάρχει αντικειμενικότητα κι ούτε μπορεί να υπάρξει. Θέλουμε όμως να προωθήσουμε μια λογική που αναγνωρίζει την υποκειμενικότητα της-του επιστημόνισας-α σαν πηγή γνώσης και σαν σημαντική διαδικασία για την εξέλιξη της επιστήμης. Η λογική που βλέπει την-τον ερευνήτρια-η σαν τον παρατηρητή που δεν έχει καμιά σχέση με το προς εξέταση αντί-κείμενο είναι αυτή που οδήγησε στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και στην καταπίεση των γυναικών και άλλων κοινωνικών ομάδων. Τελικά ο παρατηρητής-τρια/ερευνητής-τρια είναι συγχρόνως υποκείμενο και αντικείμενο που δρα και συμμετέχει στην ερευνητική διαδικασία, την επηρεάζει και επηρεάζεται.

ΠΕΝΤΕΤΖΗ ΜΑΡΙΑ - ΚΑΥΚΑ ΜΑΙΡΗ

Το δέντρο της Λεμονιάς

Ίσως ήταν η έλλειψη βιταμίνης C, που με ανάγκασε στην πράξη της κλοπής ή ίσως ήταν ο τρόπος με τον οποίο τα λαμπερά φρούτα του δέντρου άστραφταν μπρος στα μάτια μου, σαν να με προκαλούσαν με την εκτυφλωτική τους λάμψη.

Όποια κι αν ήταν αιτία, η σκέψη μόνο του να ρουφήξω ένα από αυτά, έκανε τα σαγόνια μου να συστέλονται και το στόμα μου να ιδρώνει από προσδοκία και προσμονή... Ήθελα ένα από 'κείνα τα λεμόνια.

Τη μέρα που ο ιδιοκτήτης των λεμονιών έλειπε, έδεσα σφιχτά τα πιστά αθλητικά μου παπούτσια, γλίστρησα στην απέναντι μεριά του δρόμου, σκαρφάλωσα ψηλά στα φυλλώματα, στη μυρωδική αγκαλιά τους και κάθισα εκεί, απολαμβάνοντας ένα από τα φρούτα, άξιο του μόχθου μου.

Τα χείλη μου είχαν γίνει μαρινάτα, όταν άκουσα μια φωνή από μακριά. Μη τολμώντας να κινηθώ, έμεινα κολλημένη πάνω σ' ένα από τα κλαδιά μ' ένα λεμόνι κολλημένο ακόμα ανάμεσα στα δόντια μου, εξευτελίζοντας την τέχνη του καμουφλάζ.

- "Λοιπόν", είπε, φτάνοντας ως πάνω η φωνή. "Θ' απαντήσεις ή όχι;"

Κρυφοκοιτάζοντας ανάμεσα από τα φύλλα, και περιμένοντας να δω το έξαλλο πρόσωπο του ιδιοκτήτη, ανάπνευσα με ανακούφιση στη θέα της Έμμας, που με κοιτούσε με κόκκινα ανεστραμένα μάτια. Η Έμμα ήταν η μπεκρού που ζούσε στο διπλανό σπίτι του δέντρου.

- "Α! γειά!", είπα ξεβουλώνοντας το στόμα μου από το λεμόνι και σκουπίζοντας το πηγούνι με το μανίκι μου.

- "Μη μου λες εμένα, Α! γειά" τραύλισε. "Τί νομίζεις ότι κάνεις εκεί πάνω;"

- "Δανείζομαι μερικά λεμόνια", είπα, ελπίζοντας ότι ήταν τόσο μεθυσμένη, ώστε να μην καταλάβει διαφορετικά.

- "Δανείζεσαι λεμόνια ή τα κλέβεις;"

- "Τα δανείζομαι" δήλωσα αποφασιστικά.

- "Αλήθεια;" γέλασε με τη βραχνή φωνή της. "Εμένα μου φαίνεται ότι τα κλέβεις".

- "Ε! Λοιπόν, όχι" επέμενα.

- "Πως και δεν! μικρό τρωκτικό ψευτράκι" είπε, "και τώρα το καλό που σου θέλω βάλε τα λεμόνια πίσω από εκεί που τα πήρες, και κατέβα κάτω αυτή τη στιγμή!"

- "Πώς θα τα βάλω πίσω, μια που τα έκοψα;"

- "Δεν ξέρω" με προειδοποίησε, "αλλά καλά θα κάνεις να προσπαθήσεις".

- "Ε! λοιπον, δεν μπορώ" ανταπάντησα "και δεν μπορείς να με αναγκάσεις!"

- "Α! Ναι! Δες τότε αυτό!"

Ξαφνικά τινάχτηκα προς τα πάνω, καθώς το δέντρο άρχισε να τραντάζεται βίαια. Τα πόδια μου, στηριζόμενα στο ένστικτό τους, τυλίχτηκαν σφιχτά γύρω στο κλαδί, που πάνω του καθόμουν, ενώ τα χέρια μου ακολούθησαν φρενητωδώς.

- "Ει!" κατάφερα να φωνάξω ανάμεσα στα τραντάγματα. "Το δέντρο δεν είναι κάν δικό σου! Το έχεις καταλάβει;"

- "Προστατεύω την ιδιοκτησία των γειτόνων μου" κροτάλισε περήφανα. "Και τώρα, κατέβα κάτω μικρό πιπιλιστήρι, αλλιώς θα φωνάξω την αστυνομία πρώτα και μετά θα το πω στον ιδιοκτήτη!"

Η σκέψη για το τί ήταν ικανή να κάνει, με έκανε πράγματι να ανησυχήσω για μια στιγμή. Πάντως το πείσμα της φορτισμένο με απειλές και αρρωστημένη ευχαρίστηση, με έσπρωξε σε οργή και αντεπίθεση. Αρνιόμουν να υποχωρήσω.

Η Έμμα και ο άντρας της ήταν καινούργιοι στη γειτονιά, αλλά μέσα σε μικρό διάστημα έγιναν πασίγνωστοι για τους σχεδόν καθημερινούς καυγάδες που έκαναν, μεθυσμένοι στην αυλή τους, που είχε μετατραπεί σε αρένα του μποξ.

Το δωμάτιό μου έτυχε να είναι στην απέναντι μεριά του δρόμου, βλέποντας ακριβώς μπροστά στην αυλή τους και έτσι είχα μια πολύ καλή θέση και θέα για τα ματς τους. Μερικές φορές οι καυγάδες κρατούσαν μια ώρα ή και παραπάνω, αλλά συνήθως με μερικές δυνατές γροθιές και ένα γρήγορο αναποδογύρισμα πάνω από τους ώμους του άντρα της, η Έμμα κατρακυλούσε κάτω και έμενε 'κει, πεσμένη στο χώμα ασθμαίνοντας σαν πληγωμένο ζώο.

Ενώ καθόμουν και κοιτούσα κάθε φορά, με το πρόσωπό μου να πιέζει στη σίτα του παραθύρου μου, δεν μπορούσα να μην αισθανθώ οίκτο για την Έμμα, καθώς ήμουν μάρτυρας στις σπασμωδικές μεθυσμένες της προσπάθειες να ξαναζωντανέψει, μετά από κάθε καυγά· το θολό της βλέμμα αναζητούσε κάπου ένα στήριγμα, καθώς παιδευόταν απεγνωσμένα να σηκωθεί, προσπαθώντας να βρει την ισορροπία της. Κατάφερνε όμως να κάνει μόνο μερικά μικρά βήματα, πριν τα ασταθή πόδια της γλυστρήσουν πάνω στο βρεμένο γρασίδι, που συνομωτούσε εναντίον της.

Οι συζυγικές τους μάχες, δεν ήταν το μόνο πράγμα που άφηνε αποτυπωμένα στο μέτωπό μου σκουριασμένα τετραγωνάκια και γέμιζε τις τρίχες της μύτης μου σκόνη. Τραβούσαν επίσης το ενδιαφέρον μου της Έμμας οι εξωσυζυγικές δραστηριότητες, τις οποίες εκείνη εξέθετε, στην μπροστινή θέση μιας Σεβρολέτ του 1964.

Ο Κύριος "Σεβρολέτ" έμοιαζε περίεργος τύπος. Είχε τη θαμπή λάμψη του σάλιου γύρω του και όντας λίγο φουσκωμένος, μερικά μέρη του προσώπου του κυλούσαν και κρέμονταν από το πηγούνι του. Την Έμμα δεν φαινόταν να τη νοιάζει καθόλου, καθώς περισυμάζευε και έπλαθε τα προγούλια του με τα χέρια της, ενώ εκείνος ήταν απασχολημένος με την μπλούζα της, στα κουτουρού διαλέγοντας ένα βυζί για το φαγοπότι του. Η Έμμα χαμογελούσε, στριφογύριζε με προσμονή και εξαφανίζονταν σιγά-σιγά μέσα στην βινύλ ταπετσαρία.

Της Έμμας η σχέση δεν σήμαινε, ουσιαστικά, τίποτα για μένα, εκτός από ένα τρόπο να περνάω τον καιρό μου, μερικές φορές. Πράγματι, μέχρι τότε δεν με ένοιαζε αν ο άντρας της το είχε μάθει ή όχι. Αλλά έτσι όπως ήτανε η κατάσταση εκείνη τη μέρα, ήξερα ότι η Έμμα θα ενδιαφερόταν ν' ακούσει αυτά που είχα να της πω.

- "Σου δίνω καιρό" άρχισε η Έμμα "μέχρι να μετρήσω ως τα τρία, και αν δεν είσαι κάτω μέχρι τότε..."
- "Μια στιγμή" φώναξα.
- "Ένα!" με αγνόησε, "δύο" συνέχισε.
- "Σταμάτησε το μέτρημα" τσίριξα, "ή ορκίζομαι ότι θα πω στον άντρα σου ότι σε είδα να φιλιέσαι και να το κάνεις με κάποιον, ακριβώς εκεί κάτω!" είπα, δείχνοντας με ικανοποίηση το μέρος όπου συνήθως ήταν παρκαρισμένο το αμάξι.

Ξαφνικά, έγινε απόλυτη σιωπή.... μετά ένας κοφτός λυγμός βγήκε από μέσα της, ακολουθούμενος από βαθύτερους τόνους απελπισίας.

- "Ω Θεέ μου!". Η Έμμα έγυρε, γδέρνοντας το πρόσωπό της στον κορμό του δέντρου. "Σε παρακαλώ κοριτσάκι μου" είπε, κοιτάζοντας προς εμένα· το γρατζουνισμένο πρόσωπό ήταν κόκκινο, όπως τα μάτια της. "Μη... μη το πεις στον άντρα μου".

Κάθησα ένα λεπτό, υποκρινόμενη ότι σκεφτόμουν τα παρακάλια της, πριν να απαντήσω.

- "Δεν θα πεις τίποτα για μένα;" ρώτησα, ξέροντας την απάντηση.
- "Όχι", κούνησε το κεφάλι της κλαίγοντας.
- "Τότε... εντάξει. Αλλά να θυμάσαι ότι αν πεις..."
- "Ξέρω" είπε μαλακά, χαϊδεύοντας το πόδι μου, "ξέρω".

Η Έμμα είχε μεταμορφωθεί εντελώς μπροστά μου· η αιφνίδια όμως αλλαγή της συμπεριφοράς της, με επηρέασε ενοχλητικά και η δυσαρέσκειά μου αυξήθηκε με την εξουσία, που αντιλήφθηκα ότι είχα επάνω της.

- "Μα γιατί στέκεται ακόμα εκεί και χαμογελάει έτσι;" σκέφτηκα και, προσπαθώντας να συγκεντρώσω την προσοχή μου αλλού, διαλέγοντας ένα φυλλαράκι για να ασχοληθώ μαζί του. "Γιατί δεν φεύγει;"

Αλλά η Έμμα φαίνεται ότι ήταν αποφασισμένη να μου κάνει την υπόλοιπη μέρα δύσκολη.

- "Και τώρα, κοριτσάκι μου" είπε, "μείνε εκεί που είσαι· η θεία Έμμα έχει κάτι για σένα"

Μη ξέροντας τί να περιμένω, την ακολούθησα με το βλέμμα, αναποφάσιστη για την επόμενή μου κίνηση. Αλλά εκείνη, γρήγορα ξαναεμφανίστηκε, παραπατώντας χαρούμενα από το δρομάκι του σπιτιού της και ανεμίζοντας στο χέρι της μια μεγάλη χάρτινη σακκούλα διπλωμένη με προσοχή στις άκρες. Άρχισα να αισθάνομαι χειρότερα καθώς ένα περίεργο παράξενο κύμα θλίψης με πλημμύρισε.

- "Να" είπε, προτείνοντάς μου τη σακκούλα, "πρόσεξα ότι δεν είχες τίποτα για να βάλεις τα λεμόνια μέσα"

Τα μάτια μου έτσουζαν και ο λαιμός μου έκαιγε, κατάπια με δυσκολία και δάγκασα τα χείλη μου.

- "Έλα, πάρτην" επέμενε.

- "Όχι", ξέσπασα σε κλάματα "δεν τη θέλω. Φύγε μακριά μου. Δεν θέλω την παλιοσακκούλα σου· δεν θέλω τίποτα από σένα!"

Η Έμμα έκανε πίσω· - "Α... αλλά", τραύλισε, "νόμιζα ότι είπες...."

- "Ξέρω τί είπα... εντάξει; λοιπόν, μην ανησυχείς, απλώς φύγε... σε παρακαλώ".

Στεκόταν εκεί, αβέβαιη, αλλά πια, σχεδόν ξεμέθυστη· προσπάθησε, άτονα, να αγγίξει το πόδι μου, ενώ εγώ το τράβηξα αμέσως.

- "Λοιπόν τότε", είπε καθαρίζοντας τη φωνή της. "Θα την αφήσω εδώ σε περίπτωση που θα αλλάξεις γνώμη". Αφήνοντας τη χάρτινη σακκούλα κοντά στο δέντρο, γύρισε αργά και έφυγε.

"Δεν θα τη χρειαστώ", σκέφτηκα, καθώς εκείνη έμπαινε στο σπίτι της, "και δεν θα αλλάξω γνώμη", είπα δυνατά, όταν την είδα να κρυφοκοιτάζει πίσω από τις κουρτίνες. "Άλλωστε ο καθένας πρέπει να κοιτάζει τη δουλειά του", συνέχισα, ενώ καθάριζα το λεμόνι που ακόμα είχα στο χέρι μου, αφήνοντας μερικά αρμυρά δάκρυα να πέσουν προσθέτοντας στη γεύση του.

Francesca Imperial
Thessaloniki, 1989

Μετάφραση: Μαρία Κωνσταντινίδου
Francesca Imperial

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΙΝΑΙ ΓΕΝΟΥΣ ΘΗΛΥΚΟΥ

Λένα Πλάτωνος, μια συνθέτρια, που εδώ και μερικά χρόνια, ξέρει να μας προσφέρει την ηδονή στο έπακρο.

Ακούγοντας τη μουσική της, διακατέχεσαι από μία απόλυτη αίσθηση ενός ερωτισμού ικανού, ώστε η παρουσία του πιο ερωτικού ανθρώπου δίπλα σου, να μηδενίζεται!

Ίσως γιατί έχεις να κάνεις με μία γυναίκα που αν ζούσε στην αρχαία Ελλάδα, δεν θα μπορούσε να ήταν καμία άλλη, παρά η προσωποποίηση της θεάς της Μουσικής.

Λένα Πλάτωνος, μία μουσική που ηχεί ακόμη και μέσα από τις αρχαϊκές μαρμάρινες καμπύλες των γραμμάτων του ονόματός της.

Συνθέτρια, στιχουργός και ερμηνεύτρια των περισσότερων τραγουδιών της, αποτελεί το πιο συναρπαστικό, πολύμορφο και πολύχρωμο μουσικό πρόσωπο των τελευταίων χρόνων.

Ο τελευταίος δίσκος της "το σπάσιμο των πάγων" δεν είναι ούτε μία στροφή αλλά ούτε κι ένα ακόμη σημείο μίας ευθείας. Είναι απλώς μία ακόμη μουσική ταινία, που όσες και όσοι την ακούσουν και "δουν", θα είναι μυήτριες και μυητές ενός ανείπωτου μουσικού μυστηρίου.

Λένα Πλάτωνος λοιπόν, ίσως, η πιο "φευγάτη" ύπαρξη, που κατορθώνει όμως να είναι, η πιο δυνατή, συγκινησιακή παρουσία. Η αποσπασματοποίηση, όσο ριψοκίνδυνη και οδυνηρή κι αν είναι, καθίσταται αναγκαία στην προσπάθειά μου, να μεταφέρω μία εικονα ή μάλλον εικόνες, από τον τελευταίο δίσκο της.

"Και θα τα ξαναπούμε στον κόσμο των τρελλών, νεογνά των αστραπών, ερωτευμένη εκείνου του δρόμου, που απαγορεύεται η διάσπαση του ατόμου"

"Ένα μικρό απόγευμα, όλες μου τις δουλειές παράτησα και κάθησα μαζί σου στο μπαλκόνι για να ονειρευτώ, σε μια πόλη σαν κι αυτή, είναι δύσκολη στ' αλήθεια η αλλαγή, όταν , εισβάλλουν δεκαοχτούρες και άλλα πουλιά, όταν ανθίζει ένα κλαδί, και η Αθήνα γίνεται Καντέντσα μαύρη καλλονή, πόσο σ' αγαπώ".

"Είμαστε συναρτήσεις φλύαρων απόπατων, αρμονικών χρωμάτων, ανάπηρων λοστών, όταν λιώνει το σπίρτο απάνω στο χέρι μας, και μόνο μέσα μας φωνάζουμε ωχ, όταν διοργανώνουμε ειδικά πάρτυ, με τα λάθος φιλιά, στο παιχνίδι της απάτης, και την ώρα που χύνεται ο καφές, δίνουμε ο ένας στον άλλον συμβουλές, που έχουν μέσα τους την λάθος αγάπη".

"Εεεεεεεεεεε. Άκουσε τη φωνήμου σε παρακαλώ, βγαίνει με δυσκολία, μέσα από τον οχετό, 31/12/1988, στης Ακροπόλεως τον παγετό, του τελευταίου Σαββάτου, κουνήσου, ξημέρωσε, δεν μπορώ να δω, τα μάτια μου ασθμαίνουν, κουνήσου, ξημέρωσε, με δανείζεις την αναπνοή σου; Τουλάχιστον τη νύχτα, αυτή τη νύχτα, είναι τα φώτα ταξιδιάρικα, κολλύρια δάκρυα, και σ' αγαπώ, όχι δεν είμαστε ψωροχιλιάρικα, Σ' αγαπώ".

Στα φωνητικά συμμετέχει κι ένα παιδί που "δεν είναι σαν τους άλλους", ο Γιάννης Παλαμίδας.

"Μόλις αφεθώ, μικρό παιδί, γίνομαι κι εγώ των συννέφων στιγμή".

Αφεθείτε λοιπόν!

Εγώ δεν έχω να πω τίποτα άλλο, παρά ότι "εξακολουθώ να πηγαίνω με το ίδιο τρένο" στις μαγευτικές χώρες που μας αποκαλύπτει κάθε φορά η Λένα Πλάτωνος.

Χρ. Παράσχου

-Απροσπέλαστη πόλη-
ή
η αναπηρία της πόλης

Ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάστηκαν οι ελληνικές πόλεις, στερεί το δικαίωμα της ανθρώπινης διαβίωσης στους ανάπηρους κατοίκους τους. Τα υλικοτεχνικά εμπόδια που ορθώνονται σαν "απαγορευτικά τείχη" και αποκλείουν την κίνηση-μετακίνησή τους, εκφράζουν ένα ολόκληρο εχθρικό μοντέλο σκέψης το οποίο έχει τοποθετήσει στο περιθώριό τους ανθρώπους με αναπηρίες.

Η άγνοια και η προκατάληψη η εικόνα της διαφορετικής κανονικότητας η οποία παρεκκλίνει από τα προβαλλόμενα πρότυπα των "υγιών" και "κανονικών" ανθρώπων δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για την υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς.

Η αναπηρία θεωρήθηκε στίγμα, ντροπή ο ανάπηρος-η μίασμα που έπρεπε να εξαφανιστεί. Ο περιορισμός και η έλλειψη στην κίνηση ή σε κάποια άλλη αισθητηριακή ή νοητική λειτουργία απετέλεσε το χαρακτηριστικό που κυριάρχησε και καθόρισε την προσωπικότητα του ατόμου, ενώ αγνοήθηκαν οι υπόλοιπες υπάρχουσες ικανότητες.

Το "υγιές" κομμάτι της κοινωνιάς απομάκρυνε τα ανάπηρα μέλη του καθώς τα έκρινε ανίκανα και σαν παθητικό υλικό τα απομόνωσε στα σπίτια του ή σε ιδρύματα χτισμένα έξω από την πόλη. Η ζωή των αναπήρων περιορίστηκε σε βασικές καθημερινές βιολογικές λειτουργίες και η στέρηση κάθε δικαιώματος οδήγησε στην ανυπαρξία κοινωνικής, πολιτικής και προσωπικής ζωής. Στο πρόσωπό τους έγινε μια από τις πιο βάναυσες καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με την ανεκτικότητα και τη στήριξη ενός ολόκληρου κόσμου που συνεχίζει να θέλει να ονομάζεται "δημοκρατικός".

Και ενώ έτσι έχει η κατάσταση στην Ελλάδα από την πλευρά της οργανωμένης κοινωνίας, στις χώρες της Δ. Ευρώπης ήδη έχει διανυθεί αρκετή προσπάθεια και έχει επιτευχθεί η άρση των περισσότερων υλικοτεχνικών εμποδίων, με γνώμονα τη βαθμιαία αλλαγή νοοτροπίας και τη δημιουργία ενός ανάπηρου-ης πολίτου ισότιμα και ενεργά ενταγμένου στο κοινωνικό σύνολο. Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα από την πλευρά των άμεσα ενδιαφερομένων εκδηλώνεται μια δυναμική, η οποία θέλει να ανατρέψει τους όρους ζωής που δεν ορίζονται και δεν επιλέχτηκαν από τις ίδιες-ους και να διεκδικήσει τα δικαιώματά τους. Σ' αυτό τον αγώνα, η ανάπηρη γυναίκα έχει να αγωνιστεί διπλά. Έχει να εξαλείψει το κοινωνικό στίγμα της αναπηρίας της, και ν' απελευθερωθεί από τους διπλούς περιορισμούς που αντιμετωπίζει εξαιτίας του φύλου της.

Η ελληνική πόλη με τη σημερινή της μορφή όμως δεν στερεί την ανθρώπινη διαβίωση μόνο στους ανθρώπους με αναπηρίες, αλλά και στην πλειοψηφία των κατοίκων της. Οι γυναίκες κάθε στιγμή αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του βιασμού, ενώ οι υπερήλικες, έγκυες και περιστασιακά ανάπηροι-ες αποκλείονται από την ασφαλή μετακίνησή τους. Πόλεις λοιπόν της βίας, του φόβου και της καταπίεσης των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Εχθρικές και απωθητικές ακόμη και για κείνο το ποσοστό των υγιών για το οποίο κατασκευάστηκε να του εξασφαλίσει μια άνετη και πολιτισμένη διαβίωση. Πόλεις στις οποίες η αρμονική σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον έχει διαταραχθεί και έχει επηρεάσει και τραυματίσει τις ανθρώπινες σχέσεις (λέξεις που συχνά ακούμε μοναξιά, αποξένωση, αλήθεια πόσοι-ες αναρωτήθηκαν για την εγκατάλειψη και τη μοναξιά που βίωσαν και βιώνουν ήδη εδώ και χρόνια οι ανάπηροι-ες) ενώ έχει επηρεαστεί η σχέση του ατόμου με τον ίδιο του τον εαυτό. Η δημιουργία λοιπόν πόλεων με ανθρώπινο πρόσωπο αφορά όλους τους ανθρώπους αλλά κυρίως τους ανθρώπους με αναπηρίες γιατί αγνοήθηκαν και οι διαφορετικές ανάγκες τους δεν λήφθηκαν ποτέ υπόψη.

Η αποκατάσταση της προσπελασιμότητας των πόλεων και η βαθμιαία αλλαγή της νοοτροπίας προς τους ανθρώπους με αναπηρίες δεν αφορά μόνο τις άμεσα ενδιαφερόμενες-ους αλλά όλο το κοινωνικό σύνολο.
Γιατί θα απελευθερωθεί ένα ολόκληρο ανθρώπινο δυναμικό που με την κατάλληλη υποδομή θα αποδειχθεί ότι αποτελεί ενεργό κομμάτι της κοινωνίας.
Γιατί θα προωθηθούν σχέσεις κοινωνικής αλληλεγγύης δίνοντας μια άλλη διάσταση στις σημερινές ταραγμένες ανθρώπινες σχέσεις. Γιατί η αποδοχή της διαφορετικής κανονικότητας θα αμβλύνει και θα εξουδετερώσει το φαινόμενο του κοινωνικού ρατσισμού. Και τέλος γιατί όλα αυτά αποτελούν το δείκτη της δημοκρατικής πραγματικότητας μιας χώρας.

Φανή Αθανασιάδου

Τί μπορεί να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα;

Allice Walker

Ό,τι είναι χρήσιμο απ' αυτά τα λόγια το αφιερώνω στη μνήμη κι' αναγνώριση της κοινής μας μητέρας. Και στην κόρη μου.

* Τί μπορεί να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα; Για 400 χρόνια είχε εξουσία στη μήτρα της μαύρης γυναίκας.

Ας τα πούμε ξεκάθαρα. Στις Αφρικανικές ακτές του εμπορίου των σκλάβων, για πάνω από 20 γενιές, αυτός ήταν που κομμάτιασε τα μυαλά των μωρών μας στους βράχους.

* Τί μπορεί να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα;

Για 400 χρόνια καθόριζε ποια παιδιά μαύρων γυναικών θα ζούσαν ή θα πέθαιναν.

Ας το θυμηθούμε. Αυτός ήταν που πουλούσε τα παιδιά μας στις δημοπρασίες στις πόλεις, σ' όλο το ανατολικό τμήμα του μέρους που είναι τώρα γνωστό ως Ηνωμένες Πολιτείες, και τα άκουγε και τα έβλεπε να παρακαλάνε για την αγκαλιά των μανάδων τους, πριν πουληθούν στον τελευταίο πλειοδότη κι απομακρυνθούν.

* Τί μπορεί να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα;

Θυμόμαστε ότι η Fannie Lou Hamer, μια φτωχιά αγρότισσα σε μια φυτεία του Μισσισιπή ήταν ένα από 21 παιδιά κι ότι στις φυτείες του νότου, οι μαύρες γυναίκες είχαν συχνά 12, 15, 20 παιδιά. Όπως κι οι σκλαβωμένες μητέρες τους κι οι γιαγιάδες τους πριν απ' αυτές, αυτές οι μαύρες γυναίκες θυσιάστηκαν για τα κέρδη που θα έβγαζε ο λευκός σαμαρώνοντας τα σώματά τους και τα σώματα των παιδιών τους στις βαμβακομηχανές.

* Τί μπορεί να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα;

Τον βλέπουμε στην ουρά τα Σαββατόβραδα, από αιώνα σε αιώνα, για να κάνει τη μαύρη γυναίκα, που πρέπει να πουλήσει το σώμα της για να ταίσει τα παιδιά της, να γονατίζει μπροστά του.

Ας προσέξουμε :

Δεν νοιάστηκε για κανένα απ' τα σκούρα παιδιά του γύρω του για εκατοντάδες χρόνια.

Πού είναι τα παιδιά των Cherokec, των προγόνων μου;

Χάθηκαν.

Πού είναι τα παδιά των Blackfoot;

Χάθηκαν.

Πού είναι τα παιδιά των Lakota;

Χάθηκαν.

Των Cheyenne;

Των Chippewa;

Των Iroquois;

Των Mandinka;

Των Ibo;

Των Ashanti;

Πού είναι τα παιδιά της "Σκλαβικής Ακτής" και του Πληγωμένου Γόνατου;

Δεν ξεχάσαμε τις επιβεβλημένες στειρώσεις και τις λιμοκτονίες εδώ στη Νότια Αφρική. Και ούτε ξεχνάμε τις κουβέρτες λυμαινόμενες από ευλογιά που δόθηκαν στα παιδιά των Ινδιάνων από σπουδαίους λευκούς πατέρες της κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών.

* Τί έχει να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα;

Όταν έχουμε παιδιά εσείς κάνετε τα πάντα στη δύναμή σας για να τα κάνετε να νιώθουν ανεπιθύμητα απ' τη στιγμή που γεννιούνται. Τα στέλνετε να πολεμήσουν και να σκοτώσουν παιδιά άλλων σκούρων μανάδων στον κόσμο. Τα ρίχνετε στις δημόσιες λεωφόρους μπροστά στα περαστικά αυτοκίνητα. Σπρώχνετε τα κεφάλια τους στα τζάμια των παραθύρων. Τα κουρδίζετε και τα ξεκουρδίζετε.

* Τί έχει να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα;

Απ' την αρχή, μεταχειριστήκατε όλα τα σκούρα παιδιά με απόλυτο μίσος.

Τριάντα εκατομμύρια παιδιά απ' την Αφρική πέθαναν στο δρόμο για την Αμερική, όπου δεν τους πρόσμενε τίποτα παρά μόνο ασταμάτητη δουλειά και το μαστίγιο. Πέθαναν από έλλειψη φαγητού, έλλειψη κίνησης στα αμπάρια των πλοίων, από έλλειψη φίλων και συγγενών. Πέθαναν από κατάθλιψη, σύγχιση και φόβο.

* Τί έχει να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα;

Ας κοιτάξουμε γύρω μας: ας δούμε τον κόσμο που έφτιαξε ο λευκός για τη μαύρη γυναίκα και τα παιδιά της.

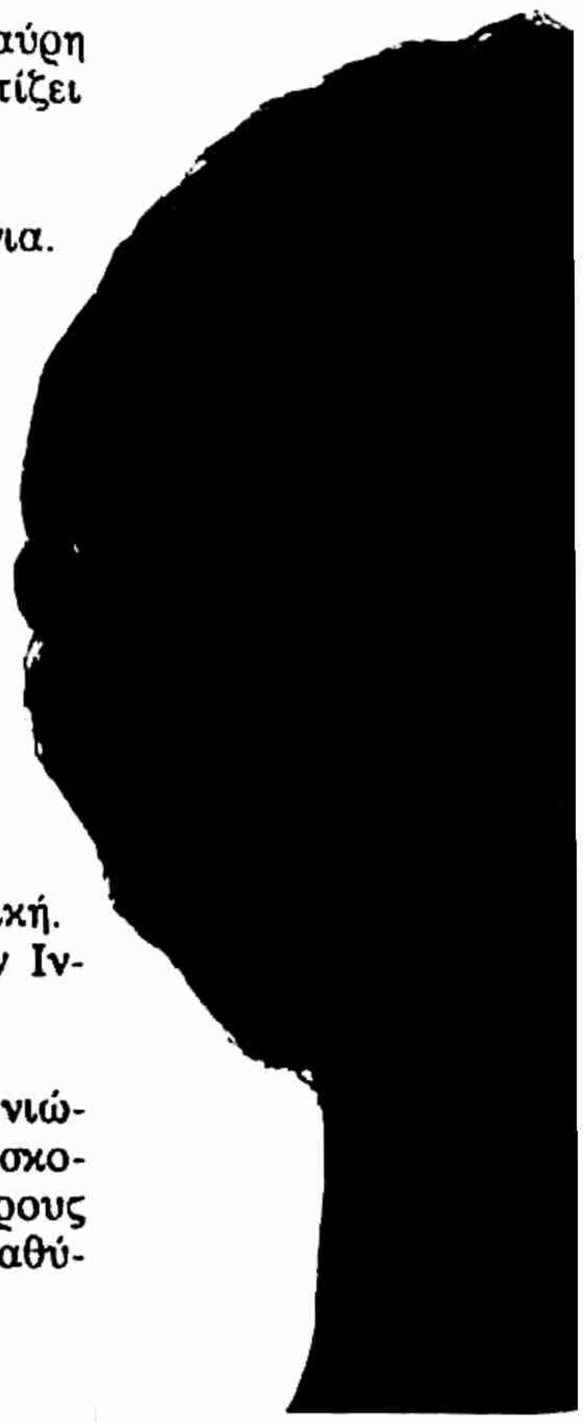

Είναι ένας κόσμος όπου η μαύρη γυναίκα αναγκάζεται ακόμη να παρέχει φτηνή δουλειά, δηλαδή παιδιά, για τα εργοστάσια του λευκού.

Είναι ένας κόσμος στον οποίο ο λευκός πετάει κάθε άσχημο, καταστρεπτικό ναρκωτικό.

Είναι ένας κόσμος όπου πολλά απ' τα μωρά μας πεθαίνουν στη γέννα, ή αργότερα από υποσιτισμό,και όπου πολλά περισσότερα μεγαλώνουν για να ζήσουν ζωές τέτοιας δυστυχίας που αναγκάζονται να διαλέξουν το θάνατο με τα ίδια τους τα χέρια.

* Τί έχει να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα, και σ' όλα τα παιδιά της παντού;

Ας λάβουμε υπόψη την καταστροφή του όζοντος· ας σκεφθούμε την έλλειψη στέγης και τον κίνδυνο των πυρηνικών· ας σκεφτούμε την καταστροφή των δασών -στο όνομα του παντοδύναμου χάμπουργκερ. Ας σκεφτούμε τα δηλητηριασμένα μήλα και το δηλητηριασμένο νερό και τον δηλητηριασμένο αέρα και τη δηλητηριασμένη γη.

Και ότι για όλα τα παιδιά μας, λόγω της εισβολής του λευκού στον πλανήτη υπάρχει η πιθανότητα να πεθάνουν από καρκίνο στο άμεσο μέλλον τους.

Τί έχει να πει ο λευκός, αρσενικός δικαστής για όλα αυτά; Σε όλες εμάς που αγαπάμε τη ζωή τόσο ώστε να μην φέρνουμε οικειοθελώς παιδιά σ' έναν κόσμο κορεσμένο από θάνατο;

Η άμβλωση, για πολλές γυναίκες, είναι περισσότερο από μια τραυματική εμπειρία, πάνω από κάθε τί που γνωρίζουν οι περισσότεροι άντρες· είναι μια πράξη οίκτου, και μια πράξη αυτοάμυνας.

Να γίνουν οι αμβλώσεις παράνομες πάλι σημαίνει να καταδικαστούν εκατομμύρια γυναίκες και παιδιά σε δυστυχισμένες ζωές κι ακόμη πιο δυστυχισμένους θανάτους.

Με δεδομένη την ιστορία του σε σχέση με μας, νομίζω ότι ο λευκός πρέπει να ντρέπεται να επιχειρήσει να μας μιλήσει για τα αγέννητα παιδιά της μαύρης γυναίκας.

Να μας εξαναγκάσει να κάνουμε παιδιά για να μπορεί αυτός να τα εξευτελίζει, να τα ποτίζει με ναρκωτικά και να τα κάνει δολοφόνους κι άστεγες-ους περιπλανώμενες-ους είναι απόδειξη της υποκρισίας του.

* Τί μπορεί να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα;

Μόνο ένα πράγμα που θα μπορούσε να ακούσει η μαύρη γυναίκα.

Ναί, πραγματικά, ο λευκός μπορεί να πει, τα παιδιά σας έχουν δικαίωμα στη ζωή. Γι' αυτό θα επαναφέρω στη ζωή απ' το θάνατο τα 30 εκατομμύρια που πετάχθηκαν απ' τα πλοία κατά τη διάρκεια των αιώνων του σκλαβοπάζαρου. Και τα άλλα εκατομμύρια που πέθαναν στις βαμβακοφυτείες μου και κρέμονταν από τα δέντρα μου.

Θα ξανακαλέσω όλες αυτές κι όλους αυτούς που πέθαναν από ραγισμένες καρδιές και πνεύματα, κάτω απ' την προσβολή του διαχωρισμού.

Θα αναστήσω όλες τις μητέρες που πέθαναν εξαντλημένες αφού είχαν γεννήσει 21 παιδιά για να δουλεύουν μερόνυχτα στις φυτείες μου. Θα αποκαταστήσω την υγεία όλων όσων χάθηκαν από έλλειψη τροφής, στέγης, ήλιου, κι αγάπης· και από την ανικανότητά μου να τις/τους δω σαν ανθρώπινα όντα.

Αλλά θα πάω ακόμη παραπέρα :

Θα σου πω, μαύρη γυναίκα, ότι θέλω να μου συγχωρεθούν οι αμαρτίες που έκανα σε βάρος σου και των παιδιών σου. Γιατί ξέρω ότι μέχρι να μεταχειριστώ τα παιδιά σου με αγάπη, δεν θα έχω αγάπη ούτε για τον εαυτό μου. Και ούτε θα μπορώ να σεβαστώ τον εαυτό μου.

Και θα ελευθερώσω τα παιδιά σου από το τόσο προσβλητικά υψηλό επίπεδο θνησιμότητας, τη μικρή ζωή, την απαίσια διαβίωση, την έλλειψη τροφής, την τόσο κακή υγεία. Θα τα απελευθερώσω από το γκέτο. Θα ανοίξω φαρδιές τις πόρτες της κοινωνίας στα παιδιά σου. Θα κοιτάζω τα παιδιά σου και δεν θα βλέπω μια απειλή, αλλά μια χαρά.

Θα απομακρύνω τον εαυτό μου που στέκει εμπόδιο στο δρόμο που τα παιδιά σου, παρόλες τις αντιξοότητες, διαγράφουν προς το φως. Δε θα τα δολοφονήσω επειδή κάνουν όνειρα και προσφέρουν νέα οράματα για τη ζωή. Θα σταματήσω να προσπαθώ να οδηγήσω τα παιδιά σου, γιατί βλέπω πως ποτέ μου δεν κατάλαβα πού πήγαινα. Θα συμφωνήσω να καθήσω ήσυχα για έναν αιώνα περίπου και να σκεφτώ αυτά.

Αυτό μπορεί να πει ο λευκός στη μαύρη γυναίκα.

Εμείς περιμένουμε.

Απ' το "New states man & Society" 12 Μαίου 89/Vol. 2 No 49,

Μετάφραση **Ρούλα Τσοκαλίδου**

Ραδιοφωνικά

Ραδιοφωνικά

Το ραδιόφωνο θεωρείται ένα μέσο πληροφόρησης ψυχαγωγίας, επικοινωνίας όπου οι άνθρωποι συναντιώνται με μια άλλους είδους σχέση ως ακροατήριο κοινό.

Εμείς δουλεύοντας στο Ράδιο "Κιβωτός" έναν σταθμό μικρής ισχύος και ακροαματικότητας με μια ιδεολογία διαφορετική για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, προσπαθήσαμε να βρούμε τις άλλες δυνατότητες και δυναμικές του ραδιοφώνου.

Ξεπερνώντας το χαρακτήρα του πληροφοριακού και ψυχαγωγικά ευχάριστου μέσου, πειραματιστήκαμε σε καινούργιους εκφραστικούς τρόπους και φόρμες που αναδεικνύουν, επαναπροσδιορίζουν τη φύση του ραδιοφώνου. Σ' άλλες προοπτικές, στους δρόμους που οδηγούν στη δημοφιλή κουλτούρα, στην αυθεντική τέχνη και όχι στη μαζική βιομηχανική τέχνη.

Όπως υποστηρίζουν ο Stuart Hall και η Patty Whannel στο βιβλίο τους "The Popular Arts" "τα μέσα μαζικής επικοινωνίας στην ιδιαίτερη σχέση που έχουν με το κοινό (ακροατήριο) εκφράζουν νέες αξίες, καθορισμένα μοντέλα ζωής που δυναμώνουν και επιβεβαιώνονται έναντι άλλων.

Μπορεί τα μέσα μαζικής επικοινωνίας να εκφράσουν εμπειρίες που δεν μπορούν πια να περικλεισθούν μέσα στις υπάρχουσες μορφές του μυθιστορήματος του παραδοσιακού δράματος της ποίησης.

Όσο όμως μας τρομάζει η σκέψη ότι το ραδιόφωνο μπορεί να λειτουργήσει στο χώρο της τέχνης (ή το ίδιο αυτόνομα ως μια μορφή της τέχνης), όχι απλώς μεταδίδοντας έργα τέχνης αλλά να μετουσιωθεί από μέσο μετάδοσης σε τέχνη, τόσο οι φόβοι ξεπερνιούνται κατά τους πειραματισμούς στη δημιουργία νέων μορφών εκπομπών.

Τεχνική για να κάνεις τέχνη το ραδιόφωνο δεν υπάρχει.

Ξεκινήσαμε όμως από το μεράκι, τον παρορμητισμό των νεόκοπων, την απογοητευτική πραγματικότητα της ελεύθερης ραδιοφωνίας, την αναζήτηση μιας άλλης ραδιοφωνικής γλώσσας συνυφασμένης με τη γυναικεία ταυτότητα και ιδιαιτερότητα.

Οδηγηθήκαμε σε τρόπους εφικτούς σε καταστάσεις που μπορεί να μη φτάνουν στο όνειρο ή το όραμα που είχαμε αλλά προσπαθούν να το πραγματώσουν. Για βοήθεια προστρέξαμε στις άλλες μορφές τέχνης όπου γυναίκες και άνδρες ανέτρεψαν τα ισχύοντα και έδωσαν αυθεντικές συγκινήσεις και προτάσεις ζωής. Προστρέξαμε ακόμη στις θεωρίες φιλοσοφικών σχολών για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης όλα αυτά όμως ειδωμένα στα πλαίσια της εναλλακτικής ιδεολογίας.

Ας δούμε μερικές σκέψεις, απόψεις, ιδέες πρακτικές που μπορεί να μην είναι παρά μόνον φορμαλιστικές ή να αναφέρονται μόνο στο στυλ, "την ενσάρκωση της αισθητικής φόρμας"(1) ή σε μια ιδεολογία και ευαισθησία που δοκιμάζεται για ένα ραδιόφωνο αντάξιο καλλιτεχνικών δημιουργημάτων.

Μια ραδιοφωνική εκπομπή δεν θα είναι ένα πληροφοριακό υλικό που απλώς σηματοδοτεί τα πράγματα, τα γεγονότα με γρήγορους ρυθμούς και απανωτά μουσικά περάσματα.

Γιατί οι ακροατές θα ακούνε, θα πληροφορούνται απλώς για τα γεγονότα που τους αφορούν με την αίσθηση της αποξένωσης, χωρίς δυνατότητα σκέψης, συγκρίσεων και προσδιορισμού.

Μια ραδιοφωνική εκπομπή θα ξεπερνάει τα γεγονότα πέρα της πληροφόρησης, θα στέκεται στην αίσθηση που δημιουργούν, στον αντίκτυπο που έχουν, ενταγμένα στην πραγματική τους κοινωνικοπολιτική διάσταση.

Η εκπομπή θα είναι ένα ολοκλήρωμα με την έννοια της αρχής του θέματος που διαπραγματεύεται, των σταδίων που ακολουθούν και της κατάληξης του τέλους.

Η κάθε λέξη, η λεπτομέρεια θα έχει την αξία της μ' ένα ειδικό βάρος δεν θα εξατομικεύεται στυλιζαρισμένα αλλά θα έχει στενή σχέση με το σύνολο.

Οπότε η κατανόηση μιας εκπομπής θα απαιτεί συγκέντρωση, σκέψη και παρακολούθηση ολόκληρης της εκπομπής.

Η ραδιοφωνική εκπομπή θα λειτουργήσει σ' ένα επίπεδο τέχνης όταν υπερβεί την τυποποίηση, τα στερεότυπα, τα προκάτ, τους μηχανιστικούς τρόπους που επινοεί η εξουσία για να δημιουργήσει ένα καταθλιπτικά όμοιο κοινό ευνουχισμένο και παθητικό χωρίς δυνατότητα ανταπάντησης στον πομπό.

Όταν η εκπομπή θα παρουσιάζει τις αντινομίες, τις αντιφάσεις, το παράδοξο της ζωής όχι μ' έναν εξειδανικευμένο εναρμονισμένο στις κοινωνικές απαιτήσεις τρόπο, αλλά όταν η αρμονία, η αισθητική, το στυλ τεθούν σε ισορροπίες με το περιεχόμενο και την πραγματική φύση της ανθρώπινης ύπαρξης.

Η ανατρεπτικότητα και ο αρνητικός προς τη μαζική τέχνη χαρακτήρας μιας εκπομπής, μιας ραδιοφωνικής δημιουργίας, απευθύνεται στις αυθεντικές εμπειρίες και τα συναισθήματα του ανθρώπου, και όχι στις ευτελείς κατασκευασμένες ανάγκες.

Δεν ωραιοποιεί, δεν εξυμνεί τις αδυναμίες, τους φόβους, δεν δικαιολογεί την καταστροφική επιθετικότητα του ανθρώπου, τις αντιδράσεις των μέσων όρων, των κοινωνικά αποδεκτών συμπεριφορών, της προσαρμογής

στην εξουσία, τη δύναμη, τη βία, την υπεροχή.

Αντίθετα παρουσιάζει τις παραπάνω αντιδράσεις ως αποτελέσματα της κοινωνικοποίησης μιας ανθρώπινης ύπαρξης στο περιθώριο της ζωής της, χειραγωγήσιμης και καταναλώσιμης, δεν τα παρουσιάζει ως συμπτώματα τυχαία, μοναδικά και δικαιολογημένα.

Μια τέτοιου είδους εκπομπή δε μένει στο στάδιο της καταγγελίας μόνο, της άρνησης αλλά προτείνει λύσεις, φανερώνει κόσμους όπου οι άνθρωποι θα ζουν σε αρμονική σχέση με τη φύση και τους ομοίους τους. Οι συγκινήσεις, τα συναισθήματα μέσα από τις εκπομπές δεν θα προσφέρονται τεχνητά χωρίς τη δυνατότητα συμμετοχής από το κοινό, αλλά θα επωάζονται, θα κυοφορούνται, θα γεννιούνται, θα δημιουργούνται.

Πομπός και δέκτης θα βρίσκονται σε μια σχέση αμφίσημη σε μια συγκινησιακή και επικοινωνιακή μέθεξη.

Στο ραδιόφωνο ο/η ακροατής/τρια δεν βλέπει τον/την παραγωγό εκπομπής και πρεπει να τον/την δει, να τον/την πλάσει μέσα από αυτά που δημιουργούνται.

Ο/η ακροατής/τρια θα πρέπει να βρει τα δικά του συναισθήματα, ταυτόσημες εμπειρίες, θα αναγνωρίσει δικές του σκέψεις στον παραγωγό εκπομπών, η συνείδησή τους δεν θα ελέγχεται, αλλά το ραδιόφωνο θα λειτουργεί απελευθερωτικά ενεργοποιώντας τις δυνατότητες του δέκτη.

Πέρα όμως από την ιδεολογία (επιστρέφοντας στις φόρμες, τους εκφραστικούς τρόπους) τα περάσματα, οι γέφυρες με το ακροατήριο κοινό θα επιτευχθούν, θα οικοδομηθούν όταν δεν θα δίδεται η εντύπωση μιας εκπομπής και μόνο, αλλά η αίσθηση μιας ραδιοφωνικής ιστορίας και προχωρώντας η αίσθηση μιας ιστορίας ζωής.

Τα μουσικά κομμάτια, τα τραγούδια θα πρέπει να βρίσκονται σε μια στενή σχέση με το λόγο, τα κείμενα δεν θα είναι τυχαία και ουδέτερα, δεν θα λειτουργούν αυτόνομα αλλά με μια συνοχή στο όλο ύφος της εκπομπής.

Η χρησιμοποίηση και η παρουσίαση στοιχείων λαϊκής κουλτούρας δεν θα γίνεται απομονώνοντας και ξεκόβοντάς τα από την ιστορική διαδικασία αλλά με την ειδική τους αξία και το πραγματικό τους αντίκρυσμα διαχρονικά.

Ένα ραδιόφωνο που σπάει τους φραγμούς των μαζικών αναγκών δεν θα εκτονώνει, δεν θα διασκεδάζει τον συνθλιμένο άνθρωπο που βρίσκει καταφύγιο στην αισθητική πλευρά της τέχνης προσπαθώντας μόνο την ατομική του πραγμάτωση χωρίς την αλλαγή της εξωτερικής πραγματικότητας που τον καθορίζει. Το ραδιόφωνο λειτουργεί στο επίπεδο της τέχνης όταν οι εκπομπές έχουν τον προσωπικό χαρακτήρα του δημιουργού τους. Το αυθεντικό στυλ όπου ο παραγωγός εκπομπών ξεπερνάει τον εαυτό του, τον μύθο του και επικοινωνεί με το ακροατήριο όχι με σχέσεις εμπορευματικές, τυπικές, αμοραλιστικές αλλά συγκινησιακές, αφυπνιστικές.

Αντίθετα η μαζική τέχνη (όπως γράφουν ο Stuart Mall και η Paddy Whannel) "δεν έχει προσωπική ποιότητα αλλά ένα μεγάλο βαθμό προσωποποίησης"(2). "Χρησιμοποιεί τα στερεότυπα και τους τύπους για να απλοποιήσει την εμπειρία για να κινητοποιήσει τα ακίνητα αισθήματα, καταστρέφοντας τα ίχνη της ατομικότητας και της ιδιοσυγκρασίας"(3)

Υστερόγραφο 1: Τα δικά μας (Ράδιο Κιβωτός)

Ένα τέτοιου είδους ραδιόφωνο που είναι τέχνη και συγχρόνως λειτουργεί αφυπνιστικά ανατρεπτικά, μπορεί να υπάρξει σ' έναν σταθμό που δεν πουλάει ούτε αγοράζει τίποτα. Που δεν λογοκρίνει, που δεν αποκρύπτει, που το μεράκι, η παρορμητικότητα, οι προθέσεις, το ταλέντο θα δημιουργήσουν άλλες ραδιοφωνικές αξίες.

Υστερόγραφο 2:

Και αν το Ράδιο Κιβωτός πέτυχε το πρώτο, να μην υπόκειται δηλαδή στους νόμους της αγοράς και των πολιτικών συμφερόντων, δεν πέτυχε το δεύτερο, να δημιουργήσει πρόγραμμα με ποιότητα, να κάνει τέχνη το ραδιόφωνο μέσα στην επαναστατικότητα της ύπαρξής του.

Καλές οι δημοκρατικές διαδικασίες, οι προθέσεις, τα οράματα, τα ιδανικά, αλλά δεν φτάνουν. Γιατί πάθαμε αυτό που λέει ο Μπρεχτ για την αρχή του ραδιοφώνου· "και ξαφνικά είχε κανείς τη δυνατότητα να τα πει όλα σ' όλους. Αλλά όταν σκέφτηκε τί να πει, διαπίστωσε ότι δεν είχε να πει τίποτε".

Εν αναμονή

(1) Χ. Μαρκούζε. Απόσπασμα από την εισαγωγή του Ζήση Σαρίκα στο βιβλίο "Τέχνη και μαζική κουλτούρα".
(2) και (3) Αποσπάσματα από το βιβλίο "The Popular Arts" που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό "Διαβάζω", τεύχος 194.

Το παραπάνω κείμενο διαβάστηκε μαζί μ' άλλα στο Ράδιο Κιβωτός στην εκπομπή "Συμφωνία Κυριών" που ακούγεται κάθε Κυριακή στις 5-7 η ώρα. Η συχνότητα είναι 92,5 μεγάκυκλοι και το τηλέφωνο το 212.357.

Παπαδοπούλου Λένα

Το βλέμμα των γυναικών

Το βλέμμα των γυναικών δεν το γνωρίζουμε πώς παρατηρεί, πώς κρίνει, πώς ξεχωρίζει, πώς αντιλαμβάνεται τον κόσμο.

Αντίθετα γνωρίζουμε πολύ καλά το βλέμμα των ανδρών, τις κατηγοροποιήσεις τους, τις απόψεις τους, τους μύθους, τα αντικείμενα έρωτός του, τους τύπους γυναικών που δημιουργούν στην τέχνη τους από αγίες μέχρι πόρνες. Χωρίς ενδιάμεσες ταξινομήσεις (γυναικείες μορφές καθαγιασμένες ή γυναικείες μορφές του ευτελούς έρωτα. Γνωρίζουμε μέσα απο τον κινηματογράφο έναν κόσμο ειδωμένο από τους άνδρες με γυναίκες απειλητικές, με χαδιάρες γυναίκες, με γυναίκες στο περιθώριο της ζωής των αντρών.

Όπως όλα τα όμορφα και σημαντικά πράγματα είναι προνόμια και αναφαίρετα δικαιώματα των αντρών, έτσι και ο κινηματογράφος είναι σχεδόν αντρική υπόθεση.

Η γυναίκα κινηματογραφίστρια έχει να αντιμετωπίσει τα σισύφεια μαρτύρια για να αποδείξει την ύπαρξή της. Πρέπει να παράγει αριστουργήματα για να θεωρηθεί απλά καλή. Και αυτό γιατί ξεφεύγει από το ρόλο της παθητικής θεάτριας και περνάει στο ρόλο της δημιουργού που απομονώνει, αναδεικνύει, παρουσιάζει τα πράγματα, τις ανθρώπινες υπάρξεις και τον γύρω της χώρο.

Η κριτική συνήθως είναι από αμείλικτη έως αδιάφορη.

Η γυναικεία ευαισθησία (όχι η αδυναμία) η άλλη κινηματογραφική γλώσσα που προσπαθεί να δημιουργήσει , η καταγγελία της βίας των αντρών στην τέχνη, η απόρριψη των αντρικών μύθων, η κινηματογράφιση γυναικείων σωμάτων όχι κατακερματισμένων ή φετιχοποιημένων αλλά με την αληθινή τους υπόσταση, είναι οι αρετές των γυναικών κινηματογραφιστριών αλλά και τα θανάσιμα αμαρτήματά τους κατά τους άντρες κριτικούς.

Κατηγορούνται για άχρωμες ταινίες, για αδυναμία τεχνικής, για γυναικεία βία, για επιθετικότητα, για κακοτεχνία.

Έτσι απομονώνεται, κατηγοροποιείται, απορρίπτεται, φιμώνεται, αλλοιώνεται η κινηματογραφική τους τέχνη. Θεωρείται η γυναικεία κινηματογραφία κατά την ανδροκρατική αντίληψη, κατάλληλη για φεμινιστικά φεστιβάλ και όχι ικανή να υποστεί σοβαρή κριτική και ενασχόληση.

Οι γυναίκες όμως κινηματογραφίστριες παρ' όλη την περιθωριοποίησή τους επιβιώνουν σ' αυτούς τους άγριους καιρούς και στους ακόμα πιο δύσκολους που έρχονται.

Ψάχνουν για μια κινηματογραφική γλώσσα διαφορετική από την υπάρχουσα για μια τέχνη χωρίς μυθοπλασίες και ιστορίες μοναδικές, που δεν θα λειτουργεί ως θέαμα αλλά θα προκαλεί τις πιο γνήσιες συγκινήσεις.

Διερωτώνται, πειραματίζονται για μια κινηματο-

γραφική γραφή ανατρεπτική, όπου οι γυναικείες μορφές θα μετεγράφονται στο φιλμ με την αλήθεια που βιώνουν πραγματικές και χθόνιες όχι θεότητες και φετίχ.

Αγωνίζονται, διεκδικούν, επιτίθενται, αποφασίζουν δημιουργούν, ανοίγουν παράθυρα στο φως στη χαρά, στην ευτυχία, στην καθαρότητα των πραγμάτων, στη φιλία μεταξύ τους, όπως η ηρωίδα της ταινίας "Άκουσα τις σειρήνες να τραγουδάνε" της Πατρίτσια Ροζένα.

Μπορεί να μην έχουν φτιάξει έναν κινηματογραφικό παράδεισο αλλά σίγουρα βρίσκονται στο δρόμο της άλλης αισθητικής του ιδιαίτερου ύφους και ήθους, της άλλης φόρμας, ενός άλλου τέλους κινηματογραφικού κόσμου.

Δεν γνωρίζουμε το βλέμμα των γυναικών, δεν ξέρουμε τίποτα για τη δημιουργική μας ενεργητικότητα "γιατί εδώ και αιώνες ξοδεύουμε όλη μας τη δύναμη για μια αγάπη αυτοθυσίας, για μια αγάπη εξιλαστήρια". (2)

Αλλά προσπαθούμε να το ανακαλύψουμε, να το δημιουργήσουμε.

Παπαδοπούλου Λένα

Το παραπάνω κείμενο διαβάστηκε στην εκπομπή "Συμφωνία κυριών" με θέμα "Η γυναίκα πίσω από το φακό" από το Ράδιο Κιβωτός.

(1) Από κείμενο της Viviane Forrester που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Μουσιδώρα, τεύχος 1.
(2) Από το κείμενο της Άντας Κλαπατσέα που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Μουσιδώρα.

Αφήγησις εις σμικρόν

Προπάντων η ανωνυμία, έλεγα.

Να μην με καταλάβουν, να μην με αναγνωρίσουν πως είμαι εγώ που γράφω. Δεν άντεχα να βγάλω σε έκθεση δημοσίας χρήσης τις ευτελείς μου σκέψεις, τις νοσηρές φαντασιώσεις μου, τις μικροπρέπειες, τις αδυναμίες, τις κακίες μου.

Μια φίλη μου είπε :

Να βάζεις ψευδώνυμο κάτω από το γραπτό στο οποίο μετασαρκώνεις λεκτικά το προχθεσινό όνειρο που είδες και που τόσο σε παιδεύει.

Κι εγώ γέλασα μ' αλλαζονεία. Το Αγράμπελη δεν μου ταιριάζει. Θυμίζει ονόματα που δίνουν οι άντρες λογοτέχνες σε γυναικείες μορφές όταν τις βλέπουν ως θεότητες και φετίχ. Ονόματα του ονείρου της λεπτότητας εύθραυστα και ρομαντικά.

Προτιμώ κάτι πιο σκληρό, πιο κοφτερό, πιο επιθετικό από το αιθέριο Αγράμπελη. Η μάλλον προτιμώ να μην γράψω τίποτα, να σωπάσω. Δεν έχασε η Βενετιά βελόνι.

Οι προσωπικές παρορμήσεις δεν αφορούν κανένα παρά μόνο την τυράγνια της ψυχής μου.

Έτσι θα σώσω και την έπαρση της λογοτεχνικής μου αξιοπρέπειας. Εξάλλου πάντα φοβόμουνα το γράψιμο γιατί πίστευα ότι ο/η συγγραφέας είναι ένας άνθρωπος που πρέπει να νιώσει το βαθύ αίσθημα του θανάτου, της δυστυχίας, της κατάθλιψης για να αξιωθεί την μετάδοση των αυθεντικών συγκινήσεων. Που πρέπει να περάσει από παντού, να αγγίξει, να αισθανθεί, να πονέσει για όλα.

Σκωτ Φιτζέρλαντ: (Σύγχιση της ζωής του συγγραφέα και των ηρώων του). Ποτό, ναρκωτικά, σχιζοφρένεια, παραίτηση, γνώση ενός πάθους που δεν γιατρεύεται.

Βιρτζίνια Γουλφ: Τιμωρία για την πρόκληση, αυτοεξευτελισμός, οδύνη για την εξυπνάδα ως γυναίκα, αυτοκαταστροφή.

Το δημιουργικό έργο όταν τυγχάνει επιτυχίας μπορεί να λυτρώνει αλλά σίγουρα δεν σώζει.

Εφηβικοί συλλογισμοί ενός ανθρώπου γένους θηλυκού που δεν διεκδικεί παρά μόνο το εμπρηστικό δικαίωμα στη σιωπή.

Παπαδοπούλου Λένα

Το παραπάνω κείμενο παρουσιάστηκε μαζί μ' άλλα κείμενα γυναικών στην εκπομπή "Συμφωνία κυριών" με θέμα "Γυναίκα και λογοτεχνία, γιατί οι γυναίκες δεν γράφουν" από το Ράδιο Κιβωτός.

Η ΠΙΟ ΜΑΥΡΗ ΔΟΥΛΕΙΑ

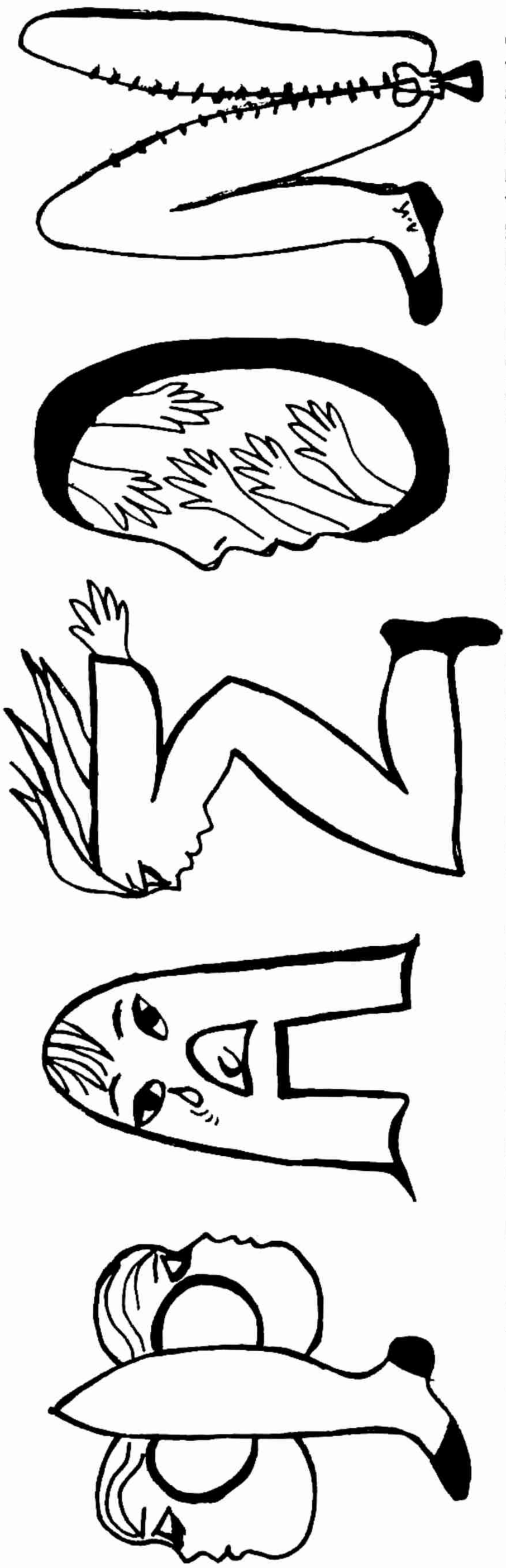

Η εργασία με το φασόν γίνεται στη συντριπτική πλειοψηφία από γυναίκες. Η φασονίστρια σαν όρος είναι θηλυκού γένους, πράγμα που δεν είναι συνηθισμένο στο εργατικό δίκαιο, και θεωρείται κλασικό γυναικείο επάγγελμα. Οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτό το γεγονός δεν μπορούν να εξηγηθούν παρά μόνο με φυλετικούς όρους και σχετίζονται με τις πατριαρχικές σχέσεις που κυριαρχούν μέσα στην ελληνική κοινωνία και οικογένεια και αναπόφευχτα καθορίζουν τη δομή και τη λειτουργία του ίδου του εργατικού δικαίου.

Το εργατικό δίκαιο συνήθως θεωρείται ότι έχει διαμορφωθεί μέσα από τη σύγκρουση και τη συνδιαλλαγή μεταξύ του εργατικού κινήματος και των εργοδοτών και την παρέμβαση του κράτους. Η παράμετρος που δεν έχει ακόμα ερευνηθεί είναι ότι πρόκειται για ένα εργατικό κίνημα όπου κυριαρχούν οι άνδρες, καθώς ο χώρος της δουλειάς ήταν ο χώρος του άνδρα, για εργοδότες που εκμεταλλεύονται τις πατριαρχικές δομές για τον πορισμό μεγαλύτερου κέρδους, για ένα κράτος που εκφράζει τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις, που είναι βέβαια πατριαρχικές.

Το πρότυπο στις εργασιακές σχέσεις είναι ο υγιής και δυνατός άνδρας, που τα δίνει όλα για τη δουλειά του, αφοσιώνεται σ' αυτήν σπαταλώντας όλη του την ενεργητικότητα, απερίσπαστος από τα προβλήματα του σπιτιού, που λύνονται από τη γυναίκα. Ο οικογενειάρχης που συντηρεί το σπίτι και πρέπει να βρίσκει στην οικογένεια τη γαλήνη και την ξεκούραση μετά το εξαντλητικό οκτάωρο. Όταν η γυναίκα βγει από το σπίτι για να δουλέψει, και αυτό γινόταν όταν υπήρχε πόλεμος ή όταν οι ρυθμοί ανάπτυξης ήταν τόσο μεγάλοι που χρειαζόταν πρόσθετα εργατικά χέρια, πρέπει να συγκρίνεται με τον άνδρα στην απόδοση και στη δύναμη. Οι διαμορφωμένες από τη βιομηχανική επανάσταση σχέσεις παραγωγής, η τεχνολογία επανάσταση σχέσεις παραγωγής, η τεχνολογία που αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε στην παραγωγική διαδικασία προσαρμόστηκε στο αντρικό πρότυπο της μυικής δύναμης. Εκεί που αναπτύχθηκαν τεχνολογίες και τρόποι παραγωγικής διαδικασίας που χρειάζοντα υπομονή, επαναλαμβανόμενες μηχανικές κινήσεις, πονηριά, αλλά και έλλειψη φαντασίας, δημιουργικότητας και πρωτοβουλίας -χαρακτηριστικά που θεωρούνται κλασικά γυναικεία- αναπτύχθηκαν τα "γυναικεία επαγγέλματα", όπως της δακτυλογράφου, της γραμματέως, της ραπτεργάτριας.

Το εργατικό δίκαιο αναπτύχθηκε λοιπόν πάνω σ' αυτό το πρότυπο. Εργασία κατά το εργατικό δίκαιο είναι μόνο εκείνη που παρέχεται μέσα στην εμπορευματική σφαίρα της παραγωγής. Αγνοούνται όχι μόνο οι υπηρεσίες που παρέχονται μέσα στα πλαίσια της οικογένειας αλλά και η εργασία των γυναικών που τα αποτελέσματά της εντάσσονται στην εμπορική σφαίρα. Όλες οι ρυθμίσεις του εργατικού δικαίου είναι προσαρμοσμένες σε ένα σχή-μα καθημερινής ζωής που απαιτεί ο εργαζόμενος να έχει και μία γυναίκα για να φροντίζει τις υπόλοιπες ανάγκες, για να επιτελεί τη διαδικασία της αναπαραγωγής και της ανανέωσης της φυσικής του δύναμης. Δεν λαμβάνει υπόψη του τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά της εργαζόμενης γυναίκας, η εγκυμοσύνη θεωρείται αρρώστια, το ωράριο δεν λαμβάνει υπόψη του τις ανάγκες των παιδιών, που βέβαια θεωρούνται αποκλειστική ευθύνη της γυναίκας.

Το φασόν σαν μορφή απασχόλησης αναδεικνύει σε όλες του τις εκφάνσεις την σεξιστική υφή των εργασιακών σχέσεων. Οι φασονίστριες εργάζονται στη μεγάλη τους πλειοψηφία στο σπίτι. Έτσι πέρα από όλα τα άλλα κέρδη που αποκομίζουν οι επιχειρήσεις, παράγεται και ένα τεράστιο "κοινωνικό" κέρδος. Μέχρι τώρα ο χώρος της παραγωγής ήταν εκτός του σπιτιού, με αποτέλεσμα όταν οι γυναίκες έβγαιναν από το σπίτι για να δουλέψουν να έπρεπε κάποιες λειτουργίες που γινόταν από αυτές να υποκατασταθούν από την κοινωνία, όπως π.χ. η δημιουργία παιδικών σταθμών. Με τη μεταφορά του τόπου εργασίας μέσα στο σπίτι η γυναίκα κάνει τις

δουλειές του σπιτιού, μεγαλώνει τα παιδιά και ταυτόχρονα αξιοποιείται σαν παραγωγικό δυναμικό.

Για την ίδια τη γυναίκα τα αποτελέσματα είναι οδυνηρά. Η σωματική εξάντληση είναι τεράστια καθώς εργάζεται ουσιαστικά όλη μέρα χωρίς διακοπή, γιατί βέβαια δεν υπάρχουν οι περιορισμοί του οκτάωρου, αντίθετα πρέπει να βγει το καθορισμένο ποσό εργασίας και να γίνουν βέβαια και οι δουλειές του σπιτιού. Ξαναγυρίζει στο σπίτι όπου ήταν επί χιλιάδες χρόνια με αποτέλεσμα να οπισθοδρομεί κοινωνικά, να χάνει τις ευκαιρίες της κοινωνικοποίησης και του σπάσιμου των πατριαρχικών μοντέλων. Γίνεται πάλι "βασίλισσα του σπιτιού", μια βασίλισσα σωματικά και ψυχικά ακρωτηριασμένη.

Οι φασονίστριες δουλεύοντας μόνες, σε χώρους αποκομμένους από την υπόλοιπη ζωή του σπιτιού δημιουργούν ένα κλειστό σύμπαν που ορίζεται από την εργασία και τα αντικείμενά της. Το σώμα, το βλέμμα και τα συναισθήματα καθορίζονται μόνο από αυτά κα ο ρυθμός δουλειάς είναι τέτοιος που οτιδήποτε διαφορετικό πρέπει να εξοριστεί. Η δουλειά γίνεται σε χώρους που τα περιθώρια διαφυγής του βλέμματος και του σώματος είναι ελάχιστα. Η φασονίστρια παρόλο που εργάζεται στο σπίτι της, σε χώρο υποτίθεται πιο οικείο από τις υπόλοιπες εργαζόμενες είναι στην ουσία πιο απομονωμένη, η δουλειά της δεν έχει κανένα χαρακτήρα συλλογικότητας ή κοινότητας, που μπορεί να υπάρχει στο εργοστάσιο.

Οι ίδιες οι εργαζόμενες είδαν το φασόν σα μια λύση ανάγκης. Πίστεψαν ότι θα μπορούσαν να καθορίσουν οι ίδιες το χρόνο εργασίας τους, θα αποκτήσουν την πολυπόθητη οικονομική αυτοδυναμία και ταυτόχρονα θα μπορούσαν να κάνουν και τις δουλειές του σπιτιού, μιας και οι κοινωνικές αντιλήψεις για το ρόλο της γυναίκας δεν άλλαξαν, ούτε έγινε δυνατό να αναπτυχθεί ένα κοινωνικό κράτος που θα πρόσφερε μια ικανοποιητική εναλλακτική λύση στην επίβλεψη των παιδιών μέσα από παιδικούς σταθμούς.

Το εργατικό δίκαιο στέκεται αδιάφορο μπροστά σ' αυτή την κατάσταση. Αρνείται να αναγνωρίσει ακόμα και τον χαρακτηρισμό σαν εργαζόμενων των γυναικών που δουλεύουν στο φασόν. Ο χώρος της ανδρικής εργασίας, ο χώρος του δημοσίου είναι για μια φορά ακόμα το κύριο αντικείμενό του, ο άνδρας εργαζόμενος είναι το υποκείμενό του και ο αποδέκτης της προστασίας τους.

Η κοινωνική ασφάλιση

Μετά από πολλούς αγώνες κατοχυρώθηκε ρητά με προσθήκη σε διάταξη νόμου το δικαίωμα των εργαζομένων στο φασόν να ασφαλίζονται στο ΙΚΑ. Μέχρι τότε οι φασονίστριες θεωρούνταν ελεύθερες επαγγελματίες με αποτέλεσμα να μην δικαιούνται ασφάλιση στο ΙΚΑ αλλά να ασφαλίζονται στο ΤΕΒΕ πληρώνοντας οι ίδιες το κόστος της ασφάλισής τους.

Οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την ασφάλιση στο ΙΚΑ είναι αυτοπρόσωπη εργασία, κύρια απασχόληση στο φασόν, σε μία ή περισσότερες επιχειρήσεις. Συμπεριλαμβάνονται στην ασφαλιστική κάλυψη και οι εργαζόμενοι/ες που εργάζονται στο σπίτι ακόμα και αν χρησιμοποιούν δικά τους μηχανήματα.
Τα προβλήματα που δημιουργεί η φύση του φασόν οδήγησε στη ρητή νομοθετική κάλυψη ακόμα και με την προσθήκη της λέξης φασόν στο κείμενο του νόμου καθώς ήταν ρητή η άρνηση και της νομολογίας να αναγνωρίσει ασφαλιστική κάλυψη σε εργαζομένους που δεν έχουν σύμβαση εξαρτημένης εργασίας.

Τα προβλήματα όμως στην εφαρμογή του νόμου είναι πάρα πολλά. Για τους λόγους που αναφέρθηκαν και παραπάνω δεν έχει επιτευχθεί ακόμα η ασφάλιση της πλειοψηφίας των εργαζομένων. Χαρακτηριστικά από το Συνδικάτο Ιματισμού αναφέρεται ότι καμία φασονίστρια δεν έχει ασφαλιστεί στο ΙΚΑ. Είναι ευνόητο ότι οι εργοδότες αποφεύγουν να ασφαλίζουν τους εργαζόμενους/ες και απειλούν με απόλυση στις περιπτώσεις που διατυπώνεται αίτημα από τους/τις εργαζόμενους/ες για ασφαλιστική κάλυψη. Αλλά και από την άλλη πλευρά υπάρχει η διαμορφωμένη πεποίθηση ότι με την ασφάλιση ζημιώνεται και ο εργαζόμενος/η καθώς παρακρατείται ένα ποσοστό της αμοιβής του. Στον τομέα αυτόν δηλαδή στην προσπάθεια δημιουργίας ασφαλιστικής συνείδησης στους εργαζόμενους/ες στρέφεται η προσπάθεια των συνδικάτων.

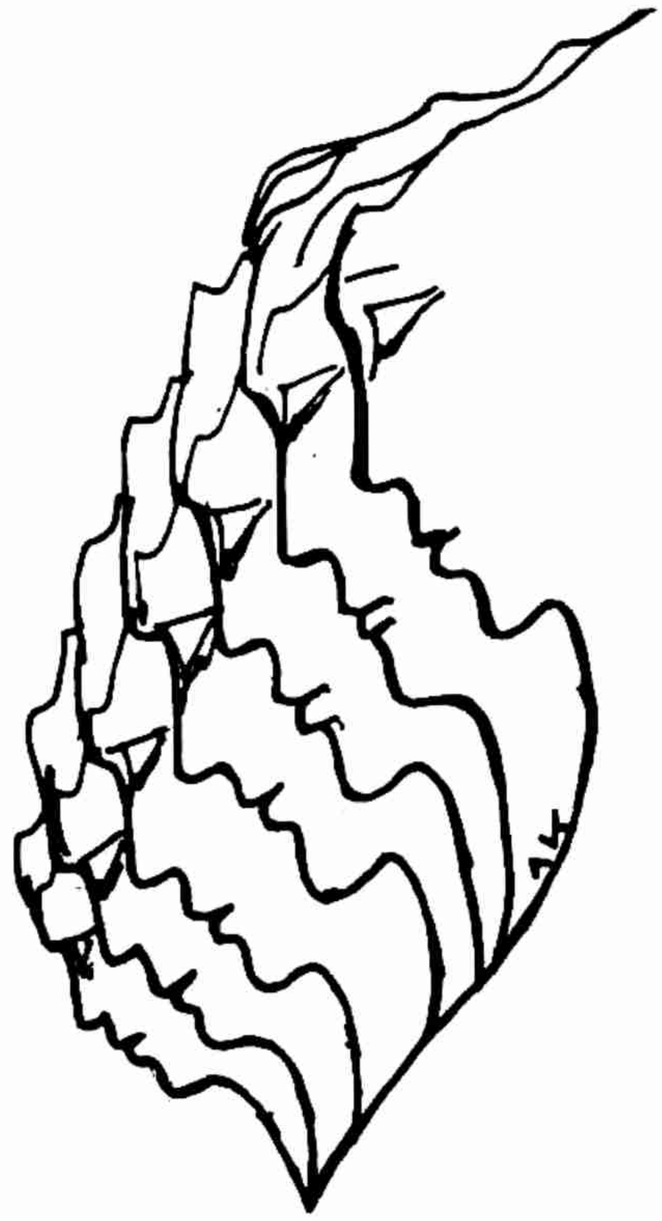

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Το φασόν αποτελεί τη μορφή εργασίας που είναι καλύτερα προσαρμοσμένη ή πιο λειτουργική με βάση τη διάκριση ιδιωτικού-δημοσίου χώρου, στον ιδιωτικό χώρο που ανήκει κατά παράδοση στη γυναίκα. Έτσι πετυχαίνεται η υπερεκμετάλλευσή της, γιατί πέρα από την καθημερινή απλήρωτη οικιακή εργασία τώρα εργάζεται ταυτόχρονα και στην εμπορευματική σφαίρα της παραγωγής, σε μια κακοπληρωμένη και εξαντλητική εργασία.

Η νομοθετική της κάλυψη είναι μηδαμινή, η ασφαλιστική της κατοχύρωση ανεπαρκής, κυρίως λόγω των πρακτικών δυσκολιών που υπάρχουν για να εφαρμοστεί το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο. Ουσιαστικά και σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη δεν θεωρείται εργαζόμενη αλλά ανεξάρτητη επαγγελματίας.

Η ριζική αλλαγή αυτής της κατάστασης μπορεί να γίνει μόνο με ένα επαναπροσδιορισμό του ορισμού της εργασίας. Όταν εργασία θα πάψει να θεωρείται μονάχα αυτή που παράγει ανταλλακτική αξία και αναγνωριστεί στη συλλογιστική του εργατικού, και όχι μόνο, δικαίου και η οικιακή εργασία. Εντωμεταξύ η συνειδητοποίηση κα η διεκδίκηση εκ μέρους των φασονιστριών των δικαιωμάτων τους αποτελεί το πρώτο βήμα για τη βελτίωση της κατάστασής τους.

Αθηνά Γούλιαρου

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΟΫΠΑΛΛΗΛΩΝ

Με αφορμή την πανελλαδική συνδιάσκεψη των γυναικών τραπεζοϋπαλλήλων που έγινε στις 23/9/1989 στην Αθήνα πήραμε τη συνέντευξη που ακολουθεί.

[redacted]

- Έγινε το Σάββατο 23/9/89 η πρώτη πανελλαδική συνδιάσκεψη γυναικών τραπεζοϋπαλλήλων. Ήθελα να σε ρωτήσω ποιες γυναίκες την οργάνωσαν, τί προηγήθηκε και τί κίνηση υπήρχε πριν που οδήγησε στο να κληθεί αυτή η συνδιάσκεψη.

- Τη σύσκεψη αυτή την οργάνωσε η επιτροπή γυναικών της ΟΤΟΕ (Ομοσπονδία Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων) η οποία αποτελείται από 20 περίπου κοπέλες, λειτουργεί κάπου δύο χρόνια, και ξεκίνησε πρωτοβουλιακά περισσότερο, με μια κάλυψη από την ομοσπονδία, δηλαδή μας επιτρέψανε να λειτουργούμε σαν επιτροπή της ΟΤΟΕ χωρίς περισσότερη ενίσχυση. Στη διάρκεια αυτών των δύο χρόνων λειτουργούσαμε ψάχνοντας σχεδόν στο άγνωστο για να εντοπίσουμε κάποια προβλήματα τα οποία κατά την άποψή μας απασχολούσαν τις γυναίκες και κάποια στιγμή κρίναμε ότι αυτά έπρεπε να τα θέσουμε και στη δικιά τους κρίση γι' αυτό πραγματοποιήθηκε αυτή η σύσκεψη.

- Μερικά πράγματα για την επιτροπή;

- Υπήρχε ένα προηγούμενο στα συνδικάτα όπου είχανε επιχειρηθεί τέτοιες επιτροπές γυναικών όπου οριζότανε κάπως κεντρικά η αντιπροσώπευση από τις παρατάξεις και στηνόντουσαν κατά καιρούς κάποιες επιτροπές οι οποίες έχουν πάψει όλες να υπάρχουν, γιατί δεν καταφέρανε ούτε να παίξουν τέτοιο ρόλο που να συγκινεί τις γυναίκες και να τις συσπειρώνει ούτε και οι ίδιες οι επιτροπές να αποχτήσουν μία συνοχή για να εξασφαλιστεί και η συνέχειά τους. Τούτη η επιτροπή πιστεύω ότι συνέχισε να υπάρχει γιατί στήθηκε διαφορετικά, δηλαδή ξεκίνησε από το ενδιαφέρον κάποιων γυναικών πάνω στο γυναικείο ζήτημα, αν όχι σε αντίθεση, τουλάχιστον μέσα σε μια αδιαφορία από πλευράς παρατάξεων και παρόλο που ανήκουμε οι περισσότερες σε κάποια παράταξη δεν υπάρχει ούτε αναλογικότητα στην αντιπροσώπευση των παρατάξεων, ούτε τέτοιου είδους συσχετισμοί. Συσπειρωθήκαμε στη βάση αυτού του ενδιαφέροντος και μόνο αυτό μας κρατάει σε λειτουργία ακόμη. Μαζευτήκαμε γυναίκες χωρίς συνδικαλιστικές εμπειρίες χωρίς γνώσεις και ψάχνοντας αποκτήσαμε και τις γνώσεις και τις εμπειρίες και συνεχίζουμε ακόμη να ψάχνουμε και να μαθαίνουμε.

- Η συμμετοχή σας σ' αυτό το σχήμα δεν σας φέρνει σε αντίθεση η σύγκρουση με την παράταξη στην οποία ανήκει η κάθε μια που συμμετέχει και στην επιτροπή γυναικών;

- Προς το παρόν δεν έχουμε οδηγηθεί σε συγκρούσεις παρόλο που υπάρχουν αντιθέσεις. Δεν έχουμε οδηγηθεί σε συγκρούσεις γιατί όλες οι παρατάξεις το γυναικείο θέμα το έχουν αρκετά υποβαθμισμένο για να μην πω δεν τό 'χουν καθόλου μέσα στην προβληματική τους, γι' αυτό και δεν ερχόμαστε σε σύγκρουση με κάποιες γραμμές και πολιτικές υπάρχουσες. Τώρα στο βαθμό που αποκτάει μια εγκυρότητα αυτή η δουλειά και μια μαζικότητα αρχίζουν να ενδιαφέρονται και οι παρατάξεις. Δεν ξέρω αν θα σεβαστούνε το γεγονός ότι μέσα από τη δουλειά τη δική μας προκύπτει μία πολιτική την οποία θα πρέπει να υιοθετήσουνε ή θα αρχίσουνε να παρεμβαίνουνε και να προσπαθούν να στρέψουν τη δουλειά μας σε κάποιες συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Αυτός είναι ένας κίνδυνος σ' αυτή τη φάση. Δεν ξέρω πως θα τον ξεπεράσουμε πάντως τον έχουμε εντοπίσει και θα προσπαθήσουμε να τον υπερβούμε.

- Ας συζητήσουμε για την ίδια τη συνδιάσκεψη πώς ήταν, τί κλίμα είχε, τί συμμετοχή και τί ζητήματα έβαλε.

- Αποφασίσαμε την άνοιξη να κάνουμε αυτή τη σύσκεψη η οποία προπαγανδίστηκε μονάχα με ένα εντυπάκι που κυκλοφορήσαμε στις τράπεζες. Υπήρξε πολύ μεγάλη συμμετοχή και χωρίς καμία παρακίνηση ή υπόδειξη από παρατάξεις, συλλόγους ή όργανα. Μαζευτήκαμε περίπου 300 γυναίκες. Εκτός από αυτές όμως μαζευτήκανε και πάρα πολλές άλλες γυναίκες οι οποίες θέλανε να συμμετέχουνε, δεν μπορούσανε όμως γιατί το πληροφορηθήκανε αρκετά αργά και γιατί τα έξοδα που προϋπέθετε η συμμετοχή της κάθε μιας κυρίως από την επαρχία ήτανε αρκετά αυξημένα ώστε η ΟΤΟΕ να μην μπορεί να τα καλύψει. Μαζευτήκανε 300-350 γυναίκες. Κάπου 150 από την επαρχία κι οι υπόλοιπες από την Αθήνα. Τα θέματα ορίστηκαν κάπως αυθαίρετα από μας που είμαστε στην επιτροπή γιατί δεν είχαμε τη δυνατότητα να τα καθορίσουμε από κοινού με όλες τις γυναίκες που συμμετείχανε. Τα θέματα αυτά ήταν: η συμμετοχή της γυναίκας στο συνδικαλισμό, η θέση της μέσα στην τράπεζα, είτε από άποψη ιεραρχίας είτε αμοιβής είτε σε σχέση με τις νέες τεχνολογίες γιατί τράπεζες είναι από τους κυριότερους χρήστες της πληροφορικής αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα. Υπήρχε ένα κλίμα πολύ συγκινητικό μέσα σ' αυτή τη συγκέντρωση, θα σου κάνω και μία σύγκριση. Δύο μέρες μετά άρχισε το συνέδριο της ομοσπονδίας μας. Οι γυναίκες που συμμετείχαν στη συγκέντρωση των γυναικών και εν συνεχεία ήταν και σύνεδροι στο συνέδριο της ΟΤΟΕ διαπίστωσαν μία τεράστια ποιοτική διαφορά, παρόλο που στη μια περίπτωση είχαμε απλές συναδέρφισες και στην άλλη την αφρόκρεμα των συνδικαλιστών, το επίπεδο της συγκέντρωσης των γυναικών ήταν πολύ ανεβασμένο από άποψη προβληματισμού, από άποψη ενδιαφέροντος των γυναικών και από άποψη ζεστασιάς.

- Να πιάσουμε ένα ένα τα θέματα που μπήκαν - Συμμετοχή των γυναικών στο συνδικαλισμό

- Να σου πως δυο αριθμούς. Η Ομοσπονδία μας έχει μια διοίκηση που αποτελείται από 75 άτομα, το Γενικό Συμβούλιο. Σ' αυτό συμμετέχουν γυναίκες. Εν συνε-

χεία αυτό το γ.σ. εκλέγει μία εκτελεστική γραμματεία που αποτελείται από 15 άτομα. Σ' αυτή την εκτελεστική γραμματεία εμφανίστηκε μέχρι σήμερα μία γυναίκα. Στο δε προεδρείο που εκλέγεται πάλι από τη ε.γ. μόνο μια φορά εξελέγη γυναίκα η οποία ήτανε τότε και πρόεδρος της ΟΤΟΕ. Στα σωματεία που είναι πρωτοβάθμιες οργανώσεις το ποσοστό των εκλεγμένων γυναικών στο σύνολο των εκλεγμένων μελών των Δ.Σ. κυμαίνεται στο 10-11% με μια διαφορά στις ξένες και στις ιδιωτικές τράπεζες όπου είναι μεγαλύτερο το ποσοστό των εκλεγμένων γυναικών γιατί και η αναλογία των γυναικών στο προσωπικό είναι μεγαλύτερη δεδομένου ότι όσο εκσυγχρονίζονται και αναδιαρθρώνονται οι τράπεζες προτιμούν να απασχολούν περισσότερες γυναίκες και έτσι έχουμε ποσοστό πάνω από 50%. Στις ξένες τράπεζες υπάρχει αυτή η διαφορά διότι οι άνδρες πάνε για καριέρα ενώ οι γυναίκες δεν πάνε για καριέρα. Γι' αυτό έχουν μεγαλύτερη ευχέρεια να ασχοληθούν με το συνδικαλισμό αφού συνδικαλισμός και καριέρα δεν πάνε μαζί τουλάχιστον στις ιδιωτικές και στις ξένες τράπεζες.

- Δηλαδή δημιουργούνται δύο ειδών υπάλληλοι στην Τράπεζα;

- Αυτή τη στιγμή και η ΟΤΟΕ έχει εντοπίσει ότι υπάρχουν δύο ειδών υπάλληλοι. Είναι αυτοί που δουλεύουν στις ξένες και στις ιδιωτικές τράπεζες και είναι λιγότερο εξασφαλισμένοι στην εργασία τους από αυτούς που δουλεύουν στις κρατικές. Όσον αφορά τις ξένες το πρόβλημα είναι πολύ έντονο γιατί έχουμε εκεί απολύσεις πολύ συχνές τον τελευταίο καιρό π.χ. στην CHASE MANHATTAN απολύθηκε το σύνολο των συνδικαλιστών, επίσης μαζί απολύουν και τις μητέρες, τους φέρνουν ένα πακέτο "εθελουσίας εξόδου" δηλαδή μια αυξημένη αποζημίωση σε σχέση με τη νόμιμη με την οποία προσπαθούν να σε δελεάσουν να σηκωθείς να φύγεις κι αν δεν δέχεσαι ασκούνται διάφορες πιέσεις μέχρι να τη δεχτείς. Μέχρι σήμερα δεν έχει κατορθώσει ο συνδικαλισμός του χώρου μας να το αποτρέψει. Εν ολίγοις οι γυναίκες έχουν γίνει ήδη σαν κατηγορία εργαζομένων τα πρώτα θύματα.

- Γιατί γίνονται αυτές οι απολύσεις, επειδή μπαίνουν οι νέες τεχνολογίες μειώνονται οι θέσεις εργασίας;

- Ναι, σε μεγάλο βαθμό μειώνονται οι θέσεις εργασίας. Η CITIBANK απέλυσε το μισό προσωπικό της πριν μερικά χρόνια και οι νέοι εργαζόμενοι προσλαμβάνονται με χειρότερους όρους εργασίας στην πλειοψηφία τους δε είναι γυναίκες. Θάθελα να σου πω μερικά πράγματα σε σχέση με τη συμμετοχή ή όχι των γυναικών στο συνδικαλισμό. Σε μας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση το γεγονός ότι παρόλο που οι γυναίκες δεν συμμετέχουνε στο συνδικαλισμό του κλάδου σ' αυτό το κάλεσμα που τις κάναμε εμείς συμμετείχαν με μεγάλο ενθουσιασμό. Ο λόγος είναι φανερός. Με δυο λόγια οι γυναίκες μεταξύ τους μιλάνε πιο άνετα, υπερβαίνουν κάποιες δομές που έχει ο συνδικαλισμός και ξεπερνούν τα εμπόδια που βάζει. Μπορούμε δηλαδή να συνεννοηθούμε και να έρθουμε κοντά παρόλο που πολύ πιο δύσκολα θα πάμε να συμμετέχουμε στο συνδικαλιστικό κίνημα, στα συνδικαλιστικά όργανα έτσι όπως λειτουργούν σήμερα. Και για μένα την ίδια που συνεννοούμαι άνετα με τις γυναίκες στο χώρο, υπάρχει πολύ μεγάλο πρόβλημα συμμετοχής μου στα υπόλοιπα όργανα και τομείς του συνδικαλισμού γιατί κυριαρχείται από άνδρες και από ένα κλίμα φοβερού ανταγωνισμού. Δεν τροφοδοτείται μόνο από τις παρατάξεις αυτός ο ανταγωνισμός αλλά έχει τα ανδρικά χαρα-

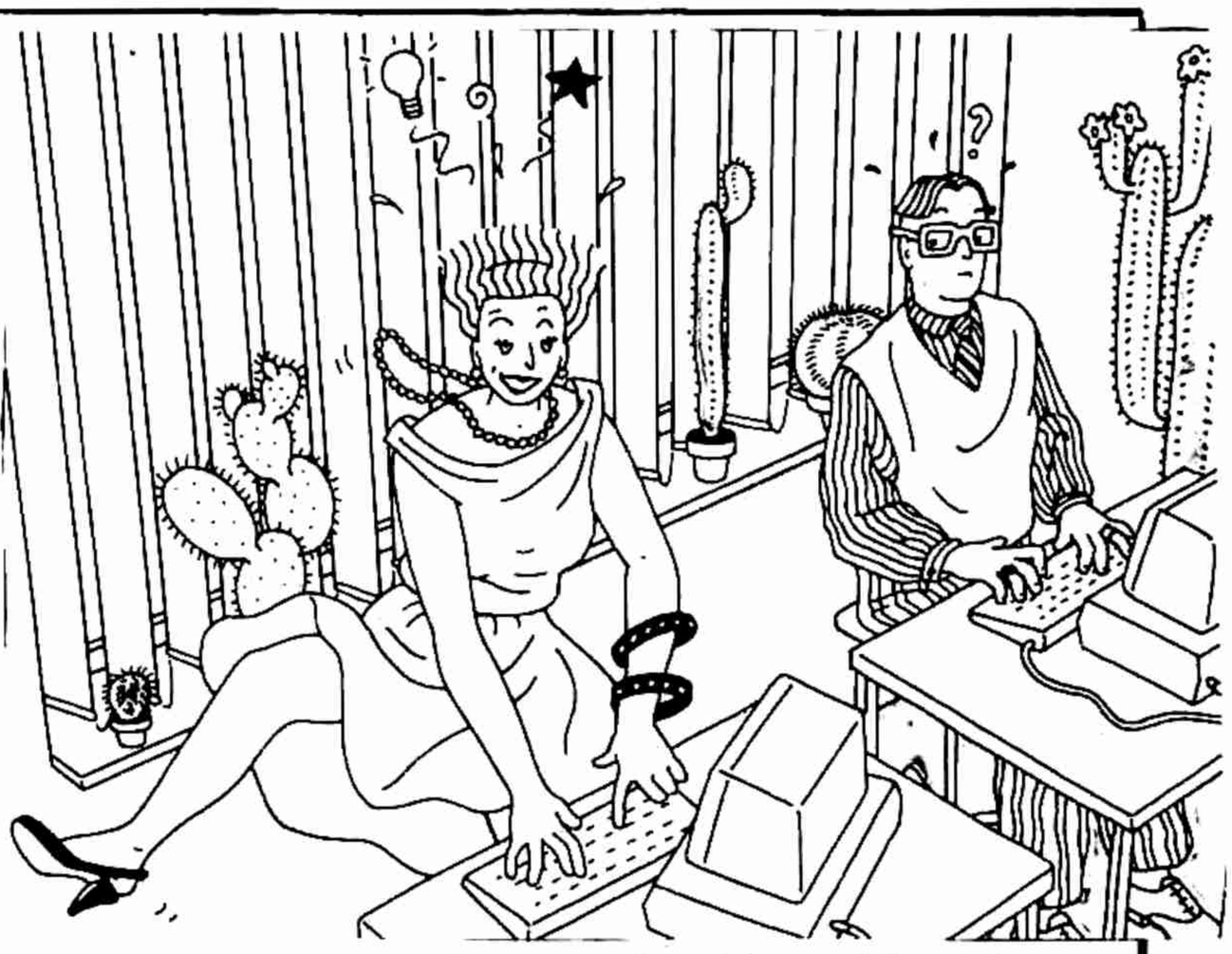

κτηριστικά στα οποία οι γυναίκες λίγο πολύ καθόμαστε απ' έξω, δεν έχουμε όχι τη δυνατότητα αλλά τη διάθεση να μάθουμε να συνδικαλιζόμαστε μ' αυτόν τον τρόπο. Τώρα που υποχρεώθηκα να μάθω γιατί πρέπει να πάω να υπερασπίσω τις απόψεις μου σαν γυναίκα και σαν εκπρόσωπος της επιτροπής γυναικών, μπαίνω μπροστά στο δίλημμα: Πρέπει να μάθω να συμμετέχω στο "συνδικαλισμό των δύο φύλων" να μάθω να παίζω διάφορα παιχνίδια παρασκηνιακά-διαδρομικά να προσπαθήσω να μάθω πώς θα ρίξω τους άλλους για να μη με ρίξουν εμένα κ.λπ. Να συμμετέχω στις συνεδριάσεις όπου ο ένας προσπαθεί να φάει τον άλλον, όπου κάθε κουβέντα που θα πεις τη μετράν για να σου τη φέρουν μετά κ.λπ.

- Πιστεύεις ότι μπορεί να αλλάξει ο συνδικαλισμός των ανδρών αν συμμετέχουν σ' αυτόν περισσότερες γυναίκες;

- Δεν ξέρω αν μπορεί ν' αλλάξει, ξέρω τουλάχιστον ότι εγώ δεν προτίθεμαι σαν άτομο να χαρίσω το συνδικαλισμό στους άνδρες. Σίγουρα όσο θα προσπαθούν οι γυναίκες να συμμετέχουν, θα διαμορφώνονται και κάποια διαφορετικά πρότυπα και θα επηρεάζουν σ' ένα βαθμό αυτού του τύπου τον συνδικαλισμό προς το καλύτερο. Δεν ξέρω αν θα το καταφέρουν τελικά. Τα βήματα που έχουμε κάνει είναι πολύ λίγα ώστε να μας δείχνουν τί μπορεί να γίνει και να δίνουν μια προοπτική. Πάντως δεν θάθελα να καταλήξουμε να είμαστε ένα ξεχωριστό κομμάτι συνδικαλιστικό από αυτό που αποτελούν οι άνδρες. Ο συνδικαλισμός, καλώς ή κακώς, ασχολείται με τα προβλήματα της δουλειάς μας, πρέπει νάμαστε μέσα και πρέπει να βάλουμε κάποια στιγμή και τους δικούς μας όρους. Γιατί όσες γυναίκες μπαίνουν στο συνδικαλισμό και αναδεικνύονται μπαίνουν με τους όρους που ήδη κυριαρχούν, τους αποδέχονται και μαθαίνουν να παίζουν με τους κανόνες αυτού του παιχνιδιού. Αυτό δεν βοηθάει καθόλου τις υπόλοιπες γυναίκες να συμμετέχουν, ούτε να αλλάξουν τους όρους. Βέβαια υπάρχουν και ένα σωρό άλλα πράγματα που δεν μας επιτρέπουν να συμμετέχουμε στο συνδικαλισμό όπως οι άνδρες. Όπως ο διπλός ρόλος της γυναίκας ο οποίος λίγο πολύ είναι αποδεκτός. Εμείς αμφισβητούμε πως ο ρόλος της νοικοκυράς, της μάνας, της δασκάλας είναι αποκλειστικά δικός μας.

- Δηλαδή το ότι η γυναίκα είναι και νοικοκυρά και μη-

τέρα την εμποδίζει να ασχοληθεί με το συνδικαλισμό ή να κάνει καριέρα;

- Θα πρέπει να αναλάβουν και οι άνδρες την αυτοσυντήρησή τους και τα παιδιά τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι εμείς θέλουμε να παραιτηθούμε από τα παιδιά μας, σημαίνει ότι θέλουμε να βάλουμε κάποιες αιχμές που λένε: "κύριοι έχετε και σεις κάποιες ευθύνες και εμείς έχουμε δικαίωμα να επιλέγουμε και κάποια άλλα πράγματα πέρα από το σπίτι μας και την οικογένειά μας".

- *Αυτό πώς υλοποιείται σε συγκεκριμένες προτάσεις της ομάδας;*

- Υπάρχει κάποιο μειωμένο ωράριο για τις μητέρες τα 4 πρώτα χρόνια του κάθε παιδιού. Να επεκταθεί αυτό και στους πατεράδες ώστε να μην ισχύει σαν ανασταλτικός παράγοντας στην εξέλιξη της γυναίκας μέσα στην τράπεζα όπως ισχύει σήμερα. Έχεις μειωμένο ωράριο, έχεις τη δυνατότητα να βγεις με μειωμένη σύνταξη, είσαι παθητικό μέσα εδώ, δουλεύεις με κάποιους όρους καλύτερους από τους άλλους, προσφέρεις λιγότερα στην τράπεζα, άρα κάτσε στη γωνία για να προωθηθούν αυτοί που προσφέρουν περισσότερα. Υπάρχουν κάποιες κατακτήσεις του κλάδου όπως γονική άδεια η οποία είναι 6-7 μέρες, ισχύει καί για τους δύο γονείς αλλά συνήθως την παίρνουν οι γυναίκες, αυτό πρέπει να σταματήσει και να αρχίσουν να την παίρνουν και οι άνδρες. Επίσης υπάρχει δυνατότητα να πάρεις δύο χρόνια άνευ αποδοχών άδεια για να μεγαλώσεις το παιδί σου και εδώ υπάρχει η δυνατότητα να επιλέξει ο ένας από τους δύο γονείς να την πάρει και πάντα διαλέγει η γυναίκα. Θα πρέπει να επεκταθεί και στους άνδρες.

Να μιλήσουμε λίγο για τις εργασιακές σχέσεις. Ένα θέμα που πιάσαμε αρκετά εκτεταμένα και προσπαθήσαμε να κάνουμε και μια δουλειά από πολύ πιο πριν ήταν η εξής: Στις τράπεζες υπάρχει μια συγκεκριμένη βαθμολογική κλίμακα κι ένα ενιαίο μισθολόγιο το οποίο ακολουθεί τα χρόνια υπηρεσίας δηλαδή ανάλογα με τα χρόνια υπηρεσίας, ανεβαίνει και ο μισθός, ο δε βαθμός συμβαδίζει κι αυτός με τα χρόνια υπηρεσίας αλλά είναι ανεξάρτητος από το μισθό. Σύμφωνα μ' αυτό το μοντέλο θάπρεπε, οποιοιδήποτε εργαζόμενοι-ες του ίδιου βαθμού και με τα ίδια χρόνια υπηρεσίας να έχουν τις ίδιες απολαβές. Όμως από ένα σημείο της βαθμολογικής κλίμακας και πάνω οι προαγωγές γίνονται κατ' επιλογή εκλογή, δεν γίνονται αυτόματα. Εκεί λοιπόν που μπαίνουν οι προαγωγές κατ' επιλογή οι γυναίκες κόβονται αθρόα και μαζικά, δηλαδή στα ανώτερα κλιμάκια της ιεραρχίας. Δεν έχουμε θέσει μέχρι στιγμής θέμα αν θέλουμε ή δε θέλουμε να είμαστε στα ανώτερα κλιμάκια της ιεραρχίας με την έννοια της συμμετοχής στην εξουσία. Έχουμε θέσει όμως το θέμα πως επεδή δεν προαγόμαστε σ' αυτά τα κλιμάκια χάνουμε τεράστια ποσά που αντιπροσωπεύουν τα επιδόματα ευθύνης. Ακόμα δηλαδή και αυτό το πράγμα το περιβόητο περί ίσης αμοιβής το οποίο υποτίθεται έχει κατοχυρωθεί στον κλάδο, δεν ισχύει γιατί χάνουμε αυτά τα ποσά τα οποία σ' αυτούς τους βαθμούς είναι και μεγάλα.

Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα έχει να κάνει με την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών. Οι τράπεζες ήταν ο πρώτος χρήστης της πληροφορικής και εξακολουθούν να είναι και σήμερα ένας από τους σημαντικότερους. Βέβαια δεν έχουμε ακόμη εξελίξεις όπως στην Αμερική ή την Ιαπωνία ωστόσο σημειώνονται κάποιες τάσεις προς τις κατευθύνσεις αυτών των χωρών.

Πέρα από τα γενικότερα προβλήματα που τίθενται για όλους τους εργαζόμενους θέτονται κάποια σοβαρότατα προβλήματα ειδικά για τις γυναίκες. Σύμφωνα με διάφορες έρευνες, οι νέες τεχνολογίες όπου εισάγονται έχουν σαν αποτέλεσμα τη μείωση των θέσεων εργασίας, δηλαδή απολύεται κόσμος και χάνει τη δουλειά του, ενώ θα μπορούσαν να μειωθούν οι ώρες εργασίας (κάτι που σαν ομοσπονδία το διεκδικούμε). Όσο προχωράμε προς την Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά, εισάγεται η τεχνολογία σε μεγαλύτερο βαθμό και μπαίνει σε νέους τομείς της δουλειάς υποκαθιστώντας όλο και περισσότερο την ανθρώπινη εργασία. Μπαίνουν δηλαδή διάφορα προβλήματα που για μας ίσως είναι ακόμη καιρός να κατοχυρώσουμε ορισμένα πράγματα.

Οι θέσεις που υποκαθιστούν οι υπολογιστές είναι κυρίως θέσεις ανειδίκευτων. Παλιότερα υπήρχαν υπάλληλοι που ενημερώνανε καρτέλλες, βγάζανε τόκους, έκαναν ένα σωρό άλλες δουλειές οι οποίες κυρίως δινόταν από γυναίκες. Καταργούνε επομένως θέσεις γυναικών. Από την άλλη δημιουργούνε θέσεις γυναικών, θέσεις μονότονες, με επαναληπτικές κινήσεις που δεν χρειάζονται ιδιαίτερη ειδίκευση.

Αυτή τη στιγμή στις χώρες της Ευρώπης διαμορφώνεται η εξής κατάσταση :

1) 2-3 γυναίκες μοιράζονται μια θέση εργασίας κι ένα μισθό και κανονίζουν μεταξύ τους ποιες ώρες θα δουλεύει η κάθε μια.

2) Σύμβαση ορισμένου χρόνου στην Ελλάδα στη Citibank ή στη National Westminster όπου προσλαμβάνονται υπάλληλοι για μία εβδομάδα ή για ένα μήνα κι έτσι δεν έχουν καμία νομική κάλυψη, δεν έχουν δικαίωμα σε άδειες και σε άλλες κατακτήσεις του κλάδου.

3) Κατ' οίκον τηλεεργασίες (φασόν): το τερματικό στο σπίτι και η τράπεζα σου αναθέτει δουλειά με το κομμάτι που διαβιβάζεται μέσω της οθόνης.

Όλους αυτούς τους τρόπους δουλειάς τους δέχονται οι γυναίκες γιατί νομίζουν ότι θα ανακουφιστούν από το διπλό ωράριο. Βέβαια το άγχος είναι πολύ μεγαλύτερο γιατί πρέπει συγχρόνως να δουλεύεις, να μαγειρεύεις, να φροντίζεις τα παιδιά και δεν έχεις ούτε μισθό, ούτε τα δικαιώματα των εργαζομένων. Και όταν σήμερα λέμε στους άνδρες, προσέξτε γιατί όταν θα περάσουν αυτά τα πράγματα θα περάσουν από τη δική μας πλάτη πρώτα, που είμαστε υποβαθμισμένες στους χώρους δουλειάς και στους υπόλοιπους τομείς θα το δεχτείτε θέλετε δεν θέλετε γιατί εμείς θα το έχουμε αποδεχτεί γι' αυτούς και γι' αυτούς τους λόγους, θα φροντίσετε επομένως όσο είναι καιρός να αποκατασταθεί μία μεγαλύτερη ισορροπία στους ρόλους μας ανάμεσα στα δύο φύλα μέσα στους χώρους δουλειάς και έξω από αυτόν αν θέλετε να αποφύγετε αυτού του είδους τα προβλήματα.

- *Γιατί πιστεύεις πως οι άνδρες που είναι πιο εξασφαλισμένοι θα στηρίξουν αυτό που λες, αυτό το αίτημα; Αφού απολύονται κυρίως γυναίκες.*

- Γιατί το συνδικαλιστικό κίνημα των τραπεζών είχε εδώ και χρόνια μια κατεύθυνση, να δημιουργεί ένα ενιαίο καθεστώς εργασίας για όλους τους εργαζομένους του κλάδου. Γιατί αυτό αποτελεί μια εξασφάλιση και έτσι δεν θα επιχειρήσουν να περάσουν κάποιες διασπάσεις ανάμεσα σε κατηγορίες προσωπικού. Αν αρχίσουν να κατηγοριοποιούνται οι εργαζόμενοι θα αρθούν μια σειρά κατακτήσεων που είχανε μέχρι σήμερα.

- *Πώς πιστεύεις ότι μπορεί να λυθεί το θέμα με τις νέες τεχνολογίες; Τί αιτήματα έχετε;*

- Ένα από τα βασικότερα αιτήματα που υπάρχουν είναι η μείωση των ωρών δουλειάς. Να μην ασχολείται κανένας υποχρεωτικά σε τερματικά. Να υπάρχει εναλλαγή με άλλα καθήκοντα στη διάρκεια της ημέρας και να μην καταδικάζονται μόνο οι γυναίκες μπροστά στα τερματικά.

- *Υπάρχει σεξουαλική παρενόχληση στην τράπεζα;*

- Το πρόβλημα είναι γενικό και φυσικά υπάρχει και στην τράπεζα. Πολλές φορές οι γυναίκες ενοχλούνται και πιέζονται να υποκύψουν στις διαθέσεις συναδέλφων, που χρησιμοποιούν ακόμη και ανταλλάγματα όπως μονιμοποίηση για τις κοπέλες που είναι με σύμβαση, αλλαγή θέσης κ.λπ. Τέθηκε το θέμα αυτό στη σύσκεψη, μπήκε στις αποφάσεις και έγινε αποδεκτό από την ΟΤΟΕ, κι είναι πολύ σημαντικό γιατί τέθηκε για πρώτη φορά.

ΕΡΕΣΟΣ
Μια άλλη τρομοκρατία.

Πέρυσι άρχισαν να ενοχλούν και τις λεσβίες. Οι τελευταίες, αν παλιότερα ήταν πιο "πολιτικοποιημένες" και δεν σήκωναν μύγα στο σπαθί τους, τα τελευταία χρόνια είναι ήσυχα νέα κορίτσια που κυκλοφορούν σε διμελείς, ή συχνότερα πενταμελείς παρέες, και οι δημόσιες εκδηλώσεις τρυφερότητάς τους εξαντλούνται στο να πιάνονται καμιά φορά χεράκι-χεράκι. Αυτό όμως φαίνεται πως ενόχλησε ξαφνικά μερικούς αγνούς Ερεσιώτες που έβαλαν στόχο να διώξουν τα μιάσματα.

Στις αρχές Σεπτεμβρίου λοιπόν, όταν πιο ο τουρισμός είχε πέσει, άρχισαν οι φασαρίες. Ένα βράδυ, που μερικές κοπέλες αποχαιρετούσαν κάποιες φίλες τους, επεμβαίνουν τρεις αστυνομικοί και λένε σε τέσσερις απ' αυτές, δυο γερμανίδες και δυο αγγλίδες, να τους ακολουθήσουν στο τμήμα. Υποστηρίζουν ότι τους τηλεφώνησε ένας ντόπιος και διαμαρτυρήθηκε γιατί οι κοπέλες.... φιλιόντουσαν δημοσίως. Ακόμα κι αυτή η δικαιολογία, που θα μπορούσε και να είναι αλήθεια, αποδεικνύεται ψευδής, αφού τα όργανα έτρωγαν φορώντας πολιτικά σε διπλανό εστιατόριο και όταν είδαν τις κοπέλες επαναστάτησε η ηθική τους, πήγαν και φόρεσαν στολή και γύρισαν να τις συλλάβουν.

Οι κοπέλες ζητούν να μάθουν γιατί συλλαμβάνονται και οι φρουροί της τάξης αντί απαντήσεως, τις αρχίζουν στις σφαλιάρες και τις φορτώνουν σηκωτές στα περιπολικά. Αυτόπτες μάρτυρες, πηγαίνουμε στο τμήμα, δηλώνουμε δημοσιογράφοι και ζητάμε να μάθουμε τί έκαναν οι κοπέλες και γιατί τις χτύπησαν. Εκ μέρους της αρχής απαντάει ο Μπάμπης, που είχε στο παρελθόν εκδιωχθεί από το χωριό γιατί δημιουργούσε συνεχώς προβλήματα: "Τις δείραμε και θα τις δέρνουμε όλη νύχτα και να πάτε να γράψετε ό,τι θέλετε".

Από κοντά και ανησυχούντες πολίτες που φωνάζουν εξαγριωμένοι: "Θα κάνουμε ομάδες κρούσης και θα τις διώξουμε από το χωριό μας τις ανώμαλες που προκαλούν τα παιδιά μας". Πιλότος της Ολυμπιακής που βρίσκεται "τυχαία" εκεί και εκτελεί χρέη διερμηνέα (για παράδειγμα όταν οι κοπέλες ζητούν να πάνε στην τουαλέτα τους λέει ότι "εδώ δεν είναι Ιντερκοντινεντάλ") μας προειδοποιεί "φιλικά" να προσέχουμε γιατί μπορεί και να μας την πέσει κανείς τη νύχτα ή να μας σπάσουν το μηχανάκι.

Η παραμονή μας στο τμήμα μέχρι τα χαράματα δεν έχει αποτέλεσμα. Οι κοπέλες κατηγορούνται πλέον για περιύβριση αρχής (γιατί είπαν "Fuck you" στους μπάτσους την ώρα που τις τραβούσαν) και αντίσταση κατά της αρχής. Μ' αυτές τις κατηγορίες θα παραπεμφθούν το άλλο πρωί στο αυτόφωρο, στη Μυτιλήνη, όπου θα καταδικαστούν σε 20 και 25 μέρες φυλακή. Το ποσό με το οποίο εξαγόρασαν την ποινή τους, κάπου 100.000 δρχ. η καθεμία, σήμαινε βέβαια και το τέλος των διακοπών τους.

Οι "ομάδες κρούσης" θα κτυπούσαν λίγες μέρες αργότερα. Άγνωστος, που είπε ότι εκπροσωπεί το "Πατριωτικό Απελευθερωρικό Κίνημα '89" (!) τηλεφώνησε στο αστυνομικό τμήμα Ερεσού και προειδοποίησε ότι σε μια ώρα θα εκραγούν βόμβες στην παραλία των γυμνιστών. Η απειλή δεν ήταν φάρσα και από τις ισχυρές εκρήξεις έσπασαν τα τύμπανα δύο γάλλων τουριστών. Η παραλία βέβαια εκκενώθηκε για πολλές μέρες, αφού τα απειλητικά τηλεφωνήματα συνεχίστηκαν και οι συνέπειες σε ό,τι αφορά την "απελευθέρωση" της περιοχής από τον "αντιπατριωτικό" τουρισμό είναι προφανείς.

Ο Αθηναϊκός τύπος δεν πολιτικοποιεί το θέμα (η

Ελευθεροτυπία το καταχωρεί στα "Ανθρώπινα") και το θεωρεί μεμονωμένο επεισόδιο. Το θέμα όμως ασφαλώς και είναι πολιτικό και η βία που ασκείται στην Ερεσό στο όνομα του νόμου και της ηθικής τάξης (αλλά δεν ασκείται αντίστοιχα στη Μύκονο, για παράδειγμα) έχει πολλές διαστάσεις. Οι ντόπιοι αστυνομικοί, από τη μια μεριά, δεν επιδόθηκαν στο προσφιλές σπορ του επαγγέλματος εναντίον οποιουδήποτε: βρήκαν την ευκαιρία να δείξουν σ' αυτές τις ανώμαλες που τολμούν ν' αμφισβητούν το φύλο τους, τί εστί άντρας. Και νάναι ευχαριστημένες που δεν τις βίασαν κιόλας στο τμήμα.

Αποσπάσματα από κείμενο του Μ. Μήτσου (Περιοδικό Σχολιαστής, τεύχος 80).

ΑΔΕΣΜΕΥΤΗ ΚΙΝΗΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 109
ΑΘΗΝΑ 114 72

ΠΡΟΣ : 1) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΩΝ 96
ΕΝΤΑΥΘΑ

2) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ
ΚΑΤΕΧΑΚΗ 1
ΕΝΤΑΥΘΑ

3) ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ
ΜΟΥΣΑΙΟΥ 4
ΕΝΤΑΥΘΑ

Στο περιοδικό "ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ" Τεύχος 80, σελ. 43 με τίτλο "ΕΡΕΣΟΣ μια άλλη τρομοκρατία" διαβάσαμε ότι στην Ερεσό ασκήθηκε βία εναντίον τεσσάρων τουριστριών στα πλαίσια "εκκαθαρίσεων των ανεπιθύμητων".

Η κατηγορία της αντίστασης και περιύβρισης κατά της αρχής, που επικαλέστηκαν οι τοπικές αρχές, είναι το αιτιατό που τις περισσότερες φορές έχει ως αιτία την ψυχοκοινωνική ταυτότητα των οργάνων της τάξης. Πίσω από την "αγανάκτηση" των κατοίκων βρίσκονται οικονομικά συμφέροντα (αξιοποίηση της περιοχής τουριστικά) και είναι βέβαιο ότι η ψευτοηθική μιας ανήθικης κοινωνίας δεν θα ενοχλείτο αν η ομοφυλοφιλία των τουριστριών συνοδευόταν με μεγάλη οικονομική επιφάνεια.

Κ Α Τ Α Γ Γ Ε Λ Ο Υ Μ Ε

* Τη βάναυση συμπεριφορά εναντίον ατόμων με το "στίγμα" της διαφορετικότητας.
* Τη σκοταδιστική πολιτική που έχει σαν στόχο την επιβολή "κοινωνικών" προτύπων και περιορίζει την ελευθερία επιλογής του ατόμου.
* Την αυθαίρετη συμπεριφορά της Αστυνομίας που καταστρατηγεί θεμελιώδη συνταγματικά δικαιώματα της χώρας μας αλλά και της παγκόσμιας κοινότητας.

Κ Α Λ Ο Υ Μ Ε

* Τις γυναικείες οργανώσεις και ομάδες να καταγγείλουν το γεγονός για να μπει φραγμός σε τέτοιου είδους συμπεριφορές και πρακτικές.
* Τις γυναικείες οργανώσεις και ομάδες του εξωτερικού να κάνουν διαβήματα στις κατά τόπους Ελληνικές Πρεσβείες.

ΣΥΝ. Φ/φο άρθρου περιοδικού "ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ"

ΑΔΕΣΜΕΥΤΗ ΚΙΝΗΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ
ΤΕΛΕΣΙΛΛΑ, Ελληνικό Φεμινιστικό Δίκτυο αλληλοπληροφόρησης, αλληλεγγύης και δραστηριοποίησης των γυναικών.

Άσπρου τύπου... παρέμβαση.

• ΙΤΑΛΙΑ

Μια ομάδα από φεμινίστριες διάκοψε μια συζήτηση που γινόταν στη Ρώμη με θέμα την πορνεία, εισβάλλοντας στην αίθουσα όπου διεξαγόταν, ρίχνοντας αλεύρι στο πρόσωπο του δημοσιογράφου που διάβαζε εκείνη τη στιγμή την εισηγητική έκθεση και εκτοξεύοντας λεμόνια στο προεδρείο όσο και στους άντρες που λάβαιναν μέρος σε αυτή τη συζήτηση. "τεστ"

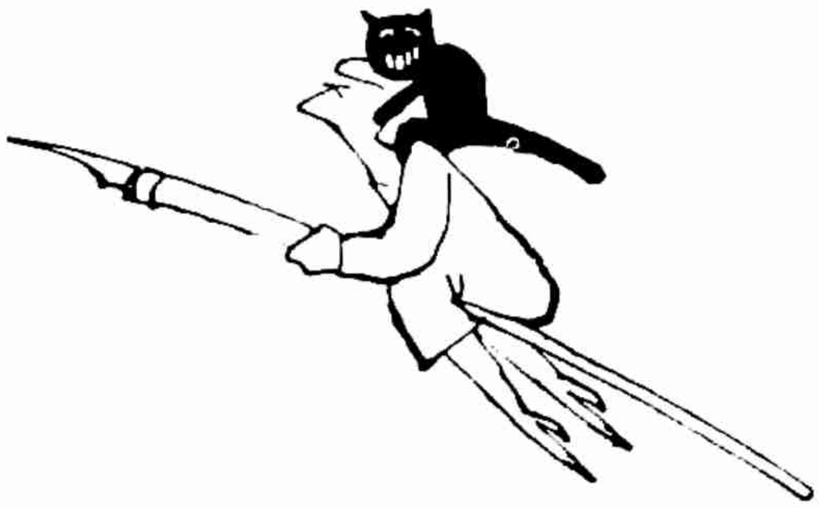

Ναι μεν αλλά... ΕΛΛΑΔΑ

Θετικό βήμα, η δημιουργία της παραπάνω επιτροπής. Προβληματικό όμως, το πόσο μπορεί να λειτουργήσει ελεύθερα για να πετύχει τους στόχους της, μέσα στα στενά κρατικά, πατριαρχικά, καπιταλιστικά πλαίσια. Και πως μπορεί ακόμη να συμβαδίζει, η αλλαγή των αντιλήψεων και νοοτροπιών με την επίτευξη συγκεκριμένων νομικών αιτημάτων;

Για τη γυναίκα επιχειρηματία

ΕΙΔΙΚΗ επιτροπή για την «γυναίκα στο χώρο των μεσαίων τάξεων» σχημάτισε η Ευρωπαϊκή Ένωση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (EMSU). Στόχοι της επιτροπής, στην οποία μετέχει και η EMSU - Ελλάδος, είναι, σύμφωνα με σχετική ανακοίνωση:
● Η προώθηση των συμφερόντων των γυναικών που ασχολούνται με ελεύθερα επαγγέλματα και επιχειρηματικές δραστηριότητες.
— **Η παροχή** βοήθειας για τη συνύπαρξη επιχειρηματικών και οικογενειακών δραστηριοτήτων.
— **Η μόρφωση**, η εκπαίδευση και η κοινωνική εξασφάλιση των γυναικών, στο χώρο των μεσαίων τάξεων.

• ΙΑΠΩΝΙΑ

Και στην Ιαπωνία, η γυναίκα συνεχίζει να είναι παραγκωνισμένη, με μοναδικό ρόλο αυτό της μητέρας και συζύγου. Πολιστική σχολιάστρια του Τόκιο, αναφέρει πως η ανισότητα στα δύο φύλα είναι τεράστια τόσο στο σεξουαλικό τομέα όσο και στον επαγγελματικό, τον οικονομικό και τον επιχειρηματικό τομέα. Μόνο το 1/4 του γυναικείου πληθυσμού υποαπασχολείται ή έχει κάποια δευτερεύουσα δουλειά. Ακόμη ο μέσος γυναικείος μισθός είναι το 52% του μέσου ανδρικού. Γυναίκες είναι μόλις το 10% των μελών του δικαστικού και δικηγορικού σώματος, ένα 2,5% από τους επιστήμονες μηχανικούς και ένα 6,7 από τους επιστήμονες ερευνητές. Μέχρι σήμερα 2 μόνο γυναίκες έγιναν υπουργίνες. Και στις εκλογές του '87 βγήκαν μόνο 7 βουλευτίνες.

Η ύπαρξη τελικά 50 γυναικείων οργανώσεων, που αριθμούν 20 εκατομμύρια μέλη, είναι η μόνη ελπίδα για να υπάρξει το φαινόμενο που ήδη ονομάζουν "επανάσταση των χιμονό".

φαντάρε πού πας;

Η ΣΤΗΛΗ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΕΥΜΕΝΩΝ

Γράφει ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΣΤΑΝΑΣ

ΟΣΑ ΘΑ ΘΕΛΑΤΕ ΝΑ ΜΗΝ ΕΙΧΑΤΕ ΔΙΑΒΑΣΕΙ ΑΛΛΑ ΑΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΛΑ Ο ΤΥΠΟΣ....

Είδατε πόσο γρήγορα πέρασε ένας χρόνος; Κουράγιο, λοιπόν, σειρούλες... Σκεφθείτε τι σας περιμένει, την πολυπόθητη στιγμή...

Είναι πια αποδεδειγμένο και ολοφάνερο. Στο στρατό τα όπλα των στρατευμένων, γίνονται προέκταση των "εν αχρηστεία" φαλλών τους. Και όταν πια, τη στιγμή της απόλαυσης, τα αφήνουν πίσω τους ρίχνονται στην απόλαυση του σεξ, σαν σε πόλεμο. Ναι, σαν σε πόλεμο. Επίθεση, βία, κατάκτηση, λεηλάτηση. Σώμα και πνεύμα βρίσκονται σε επιστράτευση. Αυτά όμως συμβαίνουν και κατά τη διάρκεια της θητείας τους. Μόνο που τότε, για πρώτη φορά, δραστηριοποιείται η φαντασία τους, για δημιουργία εικόνων. Και αδάμαστη πια μορφοποιείται μέσα από πορνό περιοδικά, πορνό ταινίες, πορνό σχέσεις, πορνό απολαύσεις.

Και πόσο όμως πρόθυμα φιλοξενούνται τέτοια φαλλοκρατικά, σεξιστικά αποσπάσματα, υπό τη σκέπη του τύπου! Φαλλοκρατης, φαλλοκράτη μάτια βγάζει;

Κουσούρι.....

Μη μου πείτε ότι δεν είναι.... κουσούρι να είσαι φεμινίστρια!

- Καλή κοπέλλα, λέει η μαμά του νεαρού, αλλά φεμινίστρια. Ισότητες και τέτοια. Δεν ξέρει να τον κολακέψει, να πάει λίγο με τα νερά του! Να πει μια φορά ναι, να του κάνει το χατήρι! Να το συζητήσουμε λέει, κι άμα με πείσεις, εντάξει. Αλλιώς.... Του έχει σπάσει τα νεύρα του παιδιού!

- Έχει μια γλώσσα, λέει ο προϊστάμενος, θεός να σε φυλάει! Ένα της λες, δυο σου γυρίζει. - Δεν είμαι υποχρεωμένη να σας κάνω καφέ, δεν έχω υποχρέωση να πάω να σας αγοράσω φέτα. Αλλά τί περιμένεις; Φεμινίστρια δεν είναι; Αντρογυναίκα δηλαδή.

- Θέλει να πλένω εγώ τα πιάτα, λέει ο σύζυγος. Όχι ότι δεν προφταίνει ή κουράζεται. Αλλά είναι φεμινίστρια βλέπεις! Και θέλει να μου φορέσει την ποδιά.

Και το πιο κουφό! Το Μάη πέρσυ, είχαν τοιχοκολλήσει μια μεγάλη αφίσα στο κέντρο της πόλης, με μια γυμνή γυναίκα, που διαφήμιζε κάποιο αντηλιακό, και μια γυναικεία ομάδα έγραψε απάνω: Φτάνει πια! Ο γνωστός μου που μου είπε για την αφίσα, σχολίασε :

- Εγώ στην αρχή νόμισα ότι κάποιο θρησκευτικό σωματείο ενοχλήθηκε και το έγραψε για να διαμαρτυρηθεί. Δε μπορούσα να διανοηθώ ότι το έγραψαν φεμινίστριες! Αυτές πάνε να μας γυρίσουν στο μεσαίωνα!

Τί του λες τώρα! Εγώ πάντως στάθηκα ανίκανη να τον πείσω ότι, η χρησιμοποίηση του γυναικείου σώματος για διαφήμιση, ήταν αυτό που ενόχλησε τις φεμινίστριες και όχι το γυμνό.

Τέτοιες παρεξηγήσεις δηλαδή και τέτοια σύγχιση, γύρω από τον ταλαίπωρο όρο "φεμινίστρια".

Μια πρόταση για να ξεκαθαρίσει μια και καλή το ζήτημα, είναι, να απαιτήσουμε να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα και να βάλουμε εκεί μέσα τον ορισμό. Να πούμε :

Φεμινίστρια είναι :

1. Ένας άνθρωπος.
2. Ένας κανονικός άνθρωπος του εικοστού αιώνα. Δεν είναι προάνθρωπος ούτε μετάνθρωπος. Δεν έχει κέρατα ούτε ουρά.
3. Ο άνθρωπος αυτός είναι γένους θηλυκού.
4. Ο θηλυκού γένους αυτός άνθρωπος, έχει την τάση να θυμίζει στον αρσενικού γένους άνθρωπο, την ανθρώπινή του ιδιότητα (και ό,τι απορρέει απ' αυτήν), που αυτός έχει την τάση να ξεχνάει και να μονοπωλεί.

Πάντως για να μιλήσουμε και λίγο σοβαρά, οι καιροί είναι δύσκολοι για τις φεμινίστριες! Τουλάχιστον τις δηλωμένες.

Αθήνα 20.9.1989 **Λιλίκα Μπομπόλου**

Γυναικεία στερεότυπα

"Το δώρο" της Κάρολ Όουλς

Στην Α.Φ.

Νομίζοντας πως αυτή ήταν το δώρο
άρχισαν νωρίς να το περιτυλίγουν,
κέρωσαν το χαμόγελό του
χαμήλωσαν τα μάτια του,
συντόνισαν τ' αυτιά του στο τηλέφωνο,
κατσάρωσαν τα μαλλιά του
ίσιωσαν τα δόντια του
του έμαθαν να θάβει το κοκκαλάκι της νυχτερίδας
έχυσαν μέλι στο λαιμό του
το έκαναν να λέει ναι, ναι,ναι,
κάθησαν στους αντίχειρές του.
Αυτό το κουτί έχει πάνω τ' όνομά μου
είπε ο άντρας. Είναι για μένα.
Και δεν νιώσανε έκπληξη.
Δίνοντας φιλιά και κλείνοντας το μάτι
το πήρε σπίτι. Το ακούμπησε στο τραπέζι
για να το εξετάσουν οι φίλοι του
λέγοντας χόρευε, λέγοντας γρήγορα.
Βούτηξε βαθιά μέσα του
γράφοντας τ' όνομά του βαθύτερα.
Αργότερα το έβαλε στην πλατφόρμα
κάτω απ' τα φώτα κλήγκ
λέγοντας σπρώξε, λέγοντας κι άλλο
λέγοντας ακριβώς αυτό που ήθελα
μου έδωσες ένα γιο.

Νομίζω ότι το ποίημα μιλάει μόνο του και δεν χρειάζεται πολλά σχόλια. Μέσα από μερικούς στίχους ξεδιπλώνεται μπροστά μας η ιστορίας μιας γυναίκας: μεταμφιέζεται σε αντικείμενο ομορφιάς που στάζει μέλι και γοητεία για να αρέσει. Όχι σε οποιονδήποτε. Για να αρέσει στον άντρα. Υπακούει στα πρότυπα της καπιταλιστικής κοινωνίας που της λανσάρουν καθημερινά η τηλεόραση, η μόδα, ο τύπος. Όλα αυτά βέβαια είναι δημιούργημα της κοινωνίας που κυριαρχείται από τους άντρες. Η ιστορία συνεχίζεται με το γάμο και την ερωτική πράξη που αποσκοπεί στην αναπαραγωγή και τη μητρότητα κι αυτές με τη σειρά τους στοχεύουν στη συνέχιση της υπάρχουσας κοινωνικής δομής που υπακούει στα αντρικά πρότυπα :

Ένα από αυτά,η απόκτηση ενός γιού.

Ζερβάκη Θέη

● Στις γιατρίνες λέμε ναι

"Τελευταίες έρευνες στις ΗΠΑ και τη Δ. Γερμανία καταδεικνύουν μία νέα τάση. Όλο και περισσότερες γυναίκες μπαίνουν στο ιατρικό επάγγελμα. Και κάτι ακόμα πιο σημαντικό. Λίγο παραπάνω από τους μισούς ερωτηθέντες ασθενείς σε πρόσφατες δημοσκοπήσεις, θεωρούν πως οι γυναίκες γιατροί είναι καλύτερες από τους άντρες συναδέλφους τους.

Σε μερικές ειδικότητες οι γυναίκες γιατροί θεωρούνται από τους περισσότερους καλύτερες. Ας πούμε στην παιδιατρική: Αυτό που μετράει ιδιαίτερα στην περίπτωση αυτή είναι η μεγαλύτερη ζεστασιά και ευαισθησία των γυναικών που τις κάνει ικανές να κερδίζουν γρήγορα την εμπιστοσύνη των παιδιών".

Συνειδητή προσπάθεια ένταξης του επαγγέλματος της γιατρίνας, σε καθαρά γυναικείες φόρμες, με κυρίαρχα τα χαρακτηριστικά του μητρικού ενστίκτου, της προστατευτικότητας και της υπομονής. Θετικά αυτά, όταν υπάρχουν, αρνητικά όμως όταν καθορίζουν και διαιωνίζουν φυλετικούς ρόλους. Ρόλοι, εξαιτίας των οποίων θεωρούνται ανίκανες οι γυναίκες να ασχοληθούν με "σοβαρότερες" ειδικότητες, και που ως τώρα ανήκουν κατεξοχήν στους άντρες. Το μέλλον όμως και της ιατρικής προβλέπεται περισσότερο εναλλακτικό, καθώς άρχισε: α) να χλονίζεται η αναγκαιότητα της ύπαρξης στιβαρών χεριών και ρωμαλέων μυαλών για πετυχημένες θεραπείες και β) να απαιτείται νέό μοντέλο για την αντιμετώπιση της-του ασθενούς. Ψυχοσωματική αντιμετώπιση, την οποία οι γυναίκες είτε ενστικτωδώς είτε από διαίσθηση, είτε σαν τρόπος ζωής, πλησιάζουν και εφαρμόζουν ευκολότερα.

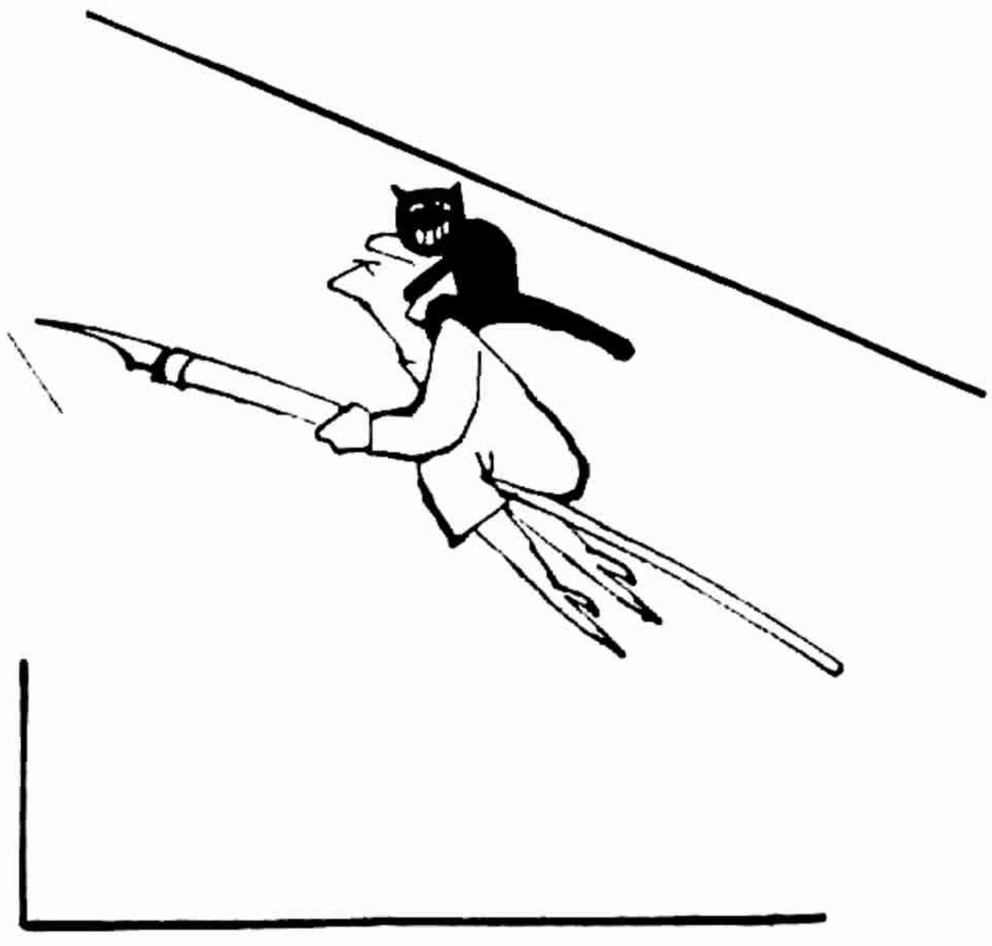

● Ε.Σ.Σ.Δ.
Φεμινιστική περεστρόικα

Σύμφωνα με τη σοβιετική φιλόσοφο Όλγκα Βορονίνα, η περεστρόικα δεν φαίνεται να έχει ακόμη αγγίξει το καθεστώς των γυναικών της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτή η κατάσταση αποδίδεται στη διατήρηση του πατριαρχικού χαρακτήρα της σοβιετικής κοινωνίας, όπου εξακολουθεί να κυριαρχεί η συνεχής μείωση του ρόλου των γυναικών στην κοινωνία. Ακόμη η Βορονίνα επισημαίνει ότι η σοβιετική οικονομία βασίζεται στην εκμετάλλευση της γυναικείας, κακοπληρωμένης εργασίας. Και καταλήγει πως οι σοβιετικές γυναίκες δεν θα αρκεστούν να βαδίζουν σιωπηλά πίσω από τους άνδρες τους, που κι αυτοί δεν γνωρίζουν πού πηγαίνουν. Για να επιτευχθούν οι επίσημα διατυπωμένοι στόχοι, πρέπει να εξασφαλισθεί η πραγματική ισότητα των δύο φύλων.

Φεμινιστική άνοιξη λοιπόν στην Ε.Σ.Σ.Δ. καθώς το γυναικείο κίνημα εκεί, κάνει τα πρώτα του βήματα. Για να μπορέσει και στον κομμουνισμό να πάψει η φαλλοκρατία.

Κλειτοριδεκτομή: μια απλή επέμβαση ή μήπως μια ακόμα επιβολή της κοινωνίας των αντρών;

Με αφορμή άρθρο που δημοσιεύτηκε σε μηνιαίο έντυπο, που δεν χαρακτηρίζεται βέβαια ούτε και αποτελεί δείγμα και πρότυπο φεμινιστικού εντύπου, βρίσκω την ευκαιρία να αναφερθώ στο θέμα της κλειτοριδεκτομής που εγώ προσωπικά αγνοούσα.

Κλειτοριδεκτομή είναι η διαδικασία του γενετικού ακρωτηριασμού για λόγους που θεωρούνται ότι χαλιναγωγούν τα γυναικεία ήθη στις χώρες της Αφρικής: η γυναίκα δεν συμμετέχει στον έρωτα παρά μόνο στο γάμο. Και βέβαια ο σαρκικός έρωτας στο γάμο εξυπηρετεί τους γνωστούς σκοπούς της αναπαραγωγής και της μητρότητας. Για μια ακόμα φορά βρισκόμαστε μπροστά στο ζεύγος-σχήμα γυναίκα-μητέρα, γυναίκα-σύζυγος.

Το παρακάτω κείμενο που παραθέτω μόνο συναίσθημα αηδίας, αγανάκτησης και απόγνωσης μπορεί να προκαλέσει.

"Βυθίζω τη λάμα μέσα σε βραστό νερό κι ενώ δυο γυναίκες βαστάνε γερά τη μικρή, πιάνω το όργανο ανάμεσα στα δύο μου νύχια και το κόβω. Ύστερα, αφαιρώ κι ό,τι άλλο περισσεύει. Καμιά φορά τυχαίνει να μείνει ένα κομμάτι, οπότε το τραβάω με μια βελόνα και το κόβω. Μετά, αν μου το ζητήσουν οι γονείς, κάνω από μια τομή σε κάθε πλευρά, ώστε να κολλήσουν μαζί τα χείλη. Σε αυτή την περίπτωση το κορίτσι πρέπει να μείνει σχεδόν ακίνητο για δυο εβδομάδες.

Αργότερα, όταν θα παντρευτεί, έρχεται σε μένα ο γαμπρός για να του την ανοίξω, μια που μονος του δε θα μπορέσει να τα καταφέρει. Μερικοί, βέβαια, τις ανοίγουν δίχως βοήθεια και μετά πρέπει να τις "χρησιμοποιούν" συχνά, για να μην ξανακολλήσουν τα χείλη".

Αποτέλεσμα των παραπάνω, όπως μπορείτε να φανταστείτε δεν είναι μόνο οι κοινωνικές συνέπειες αλλά και τα προβλήματα υγείας που προκαλούνται σε κάθε γυναίκα-κορίτσι που δέχεται την επέμβαση της κλειτοριδεκτομής. Μπορεί βέβαια η "επέμβαση" να γίνει και σε δημόσιο νοσοκομείο μέσα σε πιο υγιεινές συνθήκες, αυτό όμως δείχνει ότι το γεγονός επιτρέπεται και εφαρμόζεται στα νοσοκομεία αν και "τυπικά" καταδικάζεται από τις αρχές.

Η γυναίκα αποτελεί όργανο στα χέρια του άντρα για μια ακόμα φορά στη συγκεκριμένη περίπτωση στις χώρες της Αφρικής. Κομματιάζουν τη γυναίκα, αφαιρούν το φύλο της, την προετοιμάζουν για τη μελλοντική συζυγική ζωή της διασφαλίζοντας την γυναικεία υπόστασή της για τη μητρότητα, μητρότητα που αποτελεί και δικαίωση του ρόλου και της ύπαρξής της.

Θέη Ζερβάκη

Πέφτει η νύχτα με άσχημα σημάδια σκοταδισμού στο ραδιοφωνικό ορίζοντα, πριν ακόμα προλάβουμε να δούμε και ν' απολαύσουμε τους καρπούς της πολυσυζητημένης άνοιξης της ελεύθερης ραδιοφωνίας.

Σ' αυτό το λυπηρό συμπέρασμα μας οδηγεί τους τελευταίους μήνες το επίπεδο των διαφόρων εκπομπών λόγου και μουσικής. Πρόσφατο παράδειγμα νυχτερινή εκπομπή στον "Ραδιο-Θεσσαλονίκη".

Ο υπεύθυνος της εκπομπής ένοιωσε εκείνη τη νύχτα την ανάγκη να μην ασχοληθεί με κάποιο θέμα που θα προβλημάτιζε ή θα μελαγχολούσε αλλά με κάτι πιο ελαφρύ, πιο αστείο, πιο διασκεδαστικό. Και το βρήκε στο πρόσωπο των γυναικών. Εκείνο το βράδυ και τί δεν ακούστηκε για τη "γυναίκα", μέσα απ' την πιο φτηνή και κακόγουστη χρήση ενός υποτιθέμενου χιούμορ. Το πρόσωπο της γυναίκας γελειοποιήθηκε, κακοποιήθηκε -φυσικά όχι για πρώτη φορά.

Μένεις άναυδη όταν από τα χείλη υπεύθυνου σταθμού ευρείας ακροαματικότητας επικαλείται και αναπολείται η παρουσία ενός Ηρώδη για να εξολοθρεύσει τις γυναίκες και ενός Παπαχρόνη για να τις κανονίσει όπως εκείνος ξέρει, ενώ ο λόγος διανθίζεται με άσματα του τύπου "Να πεθάνουν οι γυναίκες να πεθάνουνε....".

Άγρια πράγματα! που σε γεμίζουν οργή, αγανάκτιση, αηδία για το ποιοί και πώς χειρίζονταν τον λόγο μπροστά σ' ένα μικρόφωνο. Και η αντίδραση του κοινού; Χλιαρή, υποτονική. Ευφορία στο ανδρικό ακροατήριο. Κάποιες γυναίκες επικρότησαν. Κάποιες αγανάχτησαν. Κάποιες γέλασαν μαζί τους. Κάποιες άλλες θέλησαν ν' αντιδράσουν μα αντιμετωπίστηκαν με το ύψος. Γυναίκες εμείς σας αγαπάμε! Ένα αστείο κάναμε. Αστείο! Βλέπετε οι λέξεις πια χάσανε το νόημά τους.

Και η Ελλάδα των Νεοελλήνων ανυποψίαστα χαμένη σε πολυδαίδαλους παραπλανητικούς καθρέπτες μ' ένα μαλθακό διαβρωμένο πρόσωπο απ' τη διαφθορά της αδιαφορίας εφησυχάζει.

Να δούμε ως πότε και με ποιό τίμημα.

Φανή Αθανασιάδου

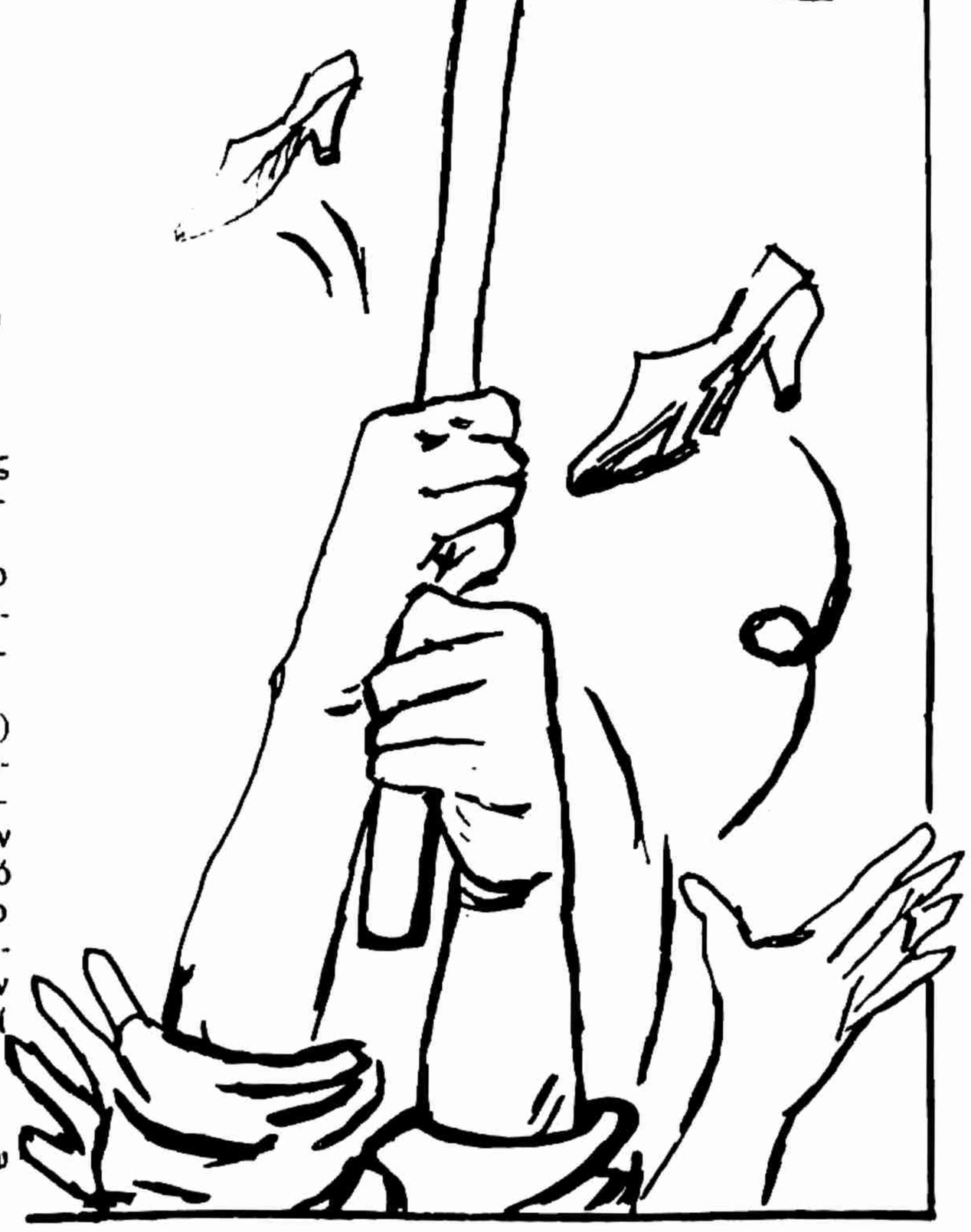

"Ούτε ιερό ούτε όσιο"

Μα τί είμαστε επιτέλους εμείς οι φεμινίστριες! Δε σεβόμαστε ούτε τον αρχαίο, ιερό όρκο που όλες κι όλοι που αποφοιτούμε, επικαλούμαστε να πάρουμε.

Τον Ιούλιο λοιπόν, στις 21 του μήνα του 1989 ο όρκος της Φιλοσοφικής, στην αίθουσα όπου ορκίζονταν τα δύο ξένα τμήματα το Αγγλικό και το Ιταλικό, αντίχησε κάπως έτσι :

"Του πτυχίου τούτου αξιωθείσες (και αξιωθέντες) όρκος ομνύομεν...., βαίνουσες (και βαίνοντες) εν ευθεία του βίου οδώ, προς την αλήθειαν και το δίκαιον αποβλέπουσες (και αποβλέποντες) και τον βίον ανυψούσες (και ανυψούντες) εις τύπον αρετής υπό την σκέπην της σοφίας....". Τί να κάνει λοιπόν ο κοσμήτορας αφού η του όρκου έλαχε να είναι φεμινίστρια και μάλιστα "Κατίνα" και πώς θα ήταν εξάλλου δυνατό να υπερισχύσουν οι 3 αρσενικοί πτυχιούχοι στις 100 θηλυκές; Αστεία πράματα!

Ρούλα Τσοκαλίδου

Η ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ♂ ΑΝΤΡΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ

Λιλίκα Μπομπόλου

Αθήνα 20.9.1989

Ξέρω, ξέρω, τί θα σκεφθείτε: Κάτι μας είπες τώρα, αυτό το ξέρουν και οι γάτες (οι θηλυκές φυσικά). Τόσα χρόνια φωνάζουμε ότι η τηλεόραση είναι αντροκρατούμενη, ότι προβάλλονται απ' αυτήν οι άντρες και οι αντρικές αξίες, ότι οι γυναικείες απαξίες διαιωνίζονται και επαυξάνονται, ότι και για εκπομπές που μας αφορούν αποκλειστικά -όπως για τη μέρα της γυναίκας, της μητέρας, της αντισύλληψης (αυτό δε θυμάμαι να το είδα, ...μάλλον το φαντάστηκα)- οι άντρες πάλι εγκρίνουν και αποφασίζουν, κι έρχεται τώρα εσύ να μας το πεις για νέο!

Σιγά-σιγά, μη βιάζεστε. Αυτό που ήθελα να πω, είναι ότι εγώ, αν και θέλω πολλές φορές να δω ένα έργο, ένα σήριαλ, μια τηλεταινία και αν και έχουμε τηλεόραση.... δεν τα βλέπω. Γιατί; θα απορήσετε. Γιατί ένας από τους δύο άντρες που είναι στο σπίτι θέλει να δει το άλλο κανάλι. Και όπως δεν συμπίπτουν τα γούστα μας, επικρατούν τα δικά τους. Και το χειρότερο είναι ότι όλοι, με πρώτη και καλύτερη εμένα, το βρίσκουμε πολύ φυσικό αυτό που κάνουμε.

Χώρια που έχω και δουλειές και την ώρα που έχει η τηλεόραση κάτι που με ενδιαφέρει, δεν ευκαιρώ να το δω ή ξεχνάω, δηλαδή τελικά δεν το βλέπω, και αν ακόμα η τηλεόραση είναι κλειστή. Αλλά αυτό είναι άλλη ιστορία.

Όπως και νάχει το πράγμα, όλα τα μέσα ενημέρωσης -τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδα (καϋμό τόχω να πάρω μια εφημερίδα και να την ανοίξω πρώτη)- θεωρούνται αντρική προτεραιότητα. Ό,τι δούμε, ακούσουμε, διαβάσουμε εμείς είναι κατά παραχώρηση. Μας κάνουν δηλαδή ένα ακόμα χατήρι, όπως όταν μας αγοράζουν φόρεμα, παπούτσια -ή τα παίρνουμε μόνες μας αλλά με τις ευλογίες τους- ή ακόμα αυτοκίνητο και γούνα, που δεν τα δικαιούμαστε κανονικά, αλλά έλα που μας αγαπάνε και κάνουν θυσίες για μας! Τα δικά τους έξοδα είναι πάντα μέσα στα δικαιώματά τους. Τα δικά μας δικαιώματα στα έξοδα δεν είναι αυτοτελή και αυτονόητα. Η άσκησή τους εξαρτάται από την καλή προαίρεση των άλλων ή είναι ό,τι περισσέψει αφού εξασκήσουν όλοι οι άλλοι τα δικαιώματά τους. Κι αυτό ασχέτως αν έχουμε δικό μας εισόδημα ή μισθό.

Αλλά ας γυρίσουμε σε μένα και την τηλεόραση.

Αν βέβαια καμιά φορά επιμείνω να δω κάτι, δεν το φτάνουν στην άκρη αλλά μου παραδίδουν τελετουργικά το τηλεχειριστήριο, λες και το πρόβλημά μου είναι πώς θα το πάρω από το τραπεζάκι, και αποχωρούν επιδεικτικά σα να μου λένε: Χαλάλι σου αλλά όχι να δούμε κι αυτές τις αηδίες. Ενώ αν δεν είχα εμφανιστεί εγώ σαν ενδιαφερόμενη για την εκπομπή, μπορεί και να την έβλεπαν και μπορεί και να τους άρεσε. (Έχω δει να τους αρέσουν και χειρότερες). Αλλά βρίσκουν μια ακόμα ευκαιρία να υποτιμήσουν τα γούστα μου και τις επιλογές μου.

Μια φίλη με δυο παιδιά, μου έλεγε: Εγώ δεν βλέπω τηλεόραση, α κ ο ύ ω . Πάντα κάποια δουλειά κάνω ταυτόχρονα, καθαρίζω φασολάκια, σιδερώνω, ταΐζω το μπέμπη, κι έτσι ούτε που με νοιάζει ποιό κανάλι είναι ανοιχτό. Κι ούτε που με ρωτάνε πια. Καθιερώθηκε.

Ήλιε μου (και τηλεόρασή μου), πόσο είσαι πάνω για τις γυναίκες! Ούτε μια εμπομπή δε φτάνουν να δουν!

ΕΛΛΑΔΑ
Ευρωπαίες συνθέτριες

Πολύ σημαντική και ελπιδοφόρα η εκδήλωση του "Ελλένα Τρίο", να παίξει αποκλειστικά μουσικά έργα Ευρωπαίων συνθετριών από τον 11ο αι. μέχρι σήμερα. Το "Ελένα Τρίο" που αποτελείται από τις Έλεν Μετζελάαρ (φλάουτο), Μαριλένα Ζλατάνου (τραγούδι) και Χίδερ Σλάιντ Λίπκιν (χάρψικορντ), παρουσίασε έργα των Χιάντεγραντ Φον Μπίγκεν, Φραντσέσκα Κατσίνι (1587-1640), Ελίζαμπεθ Τζάκετ Ντε λα Γρερ (1667-1729), Αμαλία, πριγκίπισσα της Ρωσίας (1723-1787), Ελίζαμπεθ Μακ Όντον (1907), Μπέτι Ρόι (1930), Τία Μασγκρέιβ (1928), Σέσια Όρε (1954), Ρόζι Βέρτχαϊμ (1888-1949), Κλάρα Σούμαν (1819-1896), Άλμα Μαρία Σίντλερ-Μάλερ (1879-1964) και Εύα Ντελ Άκβα (1860).

Είναι κι αυτό γυναικείο κίνημα (και πέρα από την ιστορική σπουδαιότητα). Να ακούς μουσική γυναικών, να χαίρεσαι με γυναίκες, να ονειρεύεσαι με γυναίκες, να μαθαίνεις την καλλιτεχνική ιστορία με γυναίκες.

ΚΥΠΡΟΣ

Κατεχόμενα εδάφη..... κατεχόμενες γυναίκες

Τον Ιούλιο, τουρκικά στρατεύματα, συλλαμβάνουν 111 Ελληνοκύπριους στη Νεκρή ζώνη. Και από αυτούς φυλακίζονται κάποιες γυναίκες στις φυλακές του Ντενκτάς. Οι νέες κοπέλες που αφέθηκαν ελεύθερες, ανέφεραν ότι κατά τη διάρκεια της κράτησής τους ζούσαν κάτω από άθλιες συνθήκες. Οι Τούρκοι τις έβριζαν, τις ταλαιπωρούσαν και τις εξευτέλιζαν. Όπως είπαν, οι φρουροί τους, τις έκαναν ψυχολογικό πόλεμο και απειλούσαν διαρκώς να τις παραδώσουν στους στρατιώτες για να τις βιάσουν. (Ελευθεροτυπία 25/7/89).

Η βία, ο σεξισμός και η κακοποίηση των γυναικών δεν έχουν σύνορα, ούτε καν διαχωριστικές ζώνες. Επεκτείνονται και υπάρχουν παντού. Και εκδηλώνονται ακόμη εντονότερα, όταν οι γυναίκες είναι σε ξένο έδαφος, υπό κράτηση, υπό έλεγχο και κυρίως όταν εξεγείρονται ειρηνικά, διεκδικώντας τα όσα τις ανήκουν. Η απειλή του βιασμού τις συνοδεύει σε κάθε αγωνιστική τους, και μη, κίνηση. Και στις εμπόλεμες περιόδους, οι γυναίκες είναι τα κατεξοχήν θύματα σε όλα τα επίπεδα: κοινωνικά και φυλετικά.

Έκθεση ομοφυλοφυλίας στο Άμστερνταμ

Αν και το παρακάτω αποτελεί απόσπασμα από το γράμμα μιας φίλης (από το Amsterdam) προτίμησα να μπει ατόφιο, μια ςχαι η φίλη μας, πέρα από την πληροφόρηση, πετυχαίνει να μας κάνει πάντοτε, κι άκρως ενδιαφέρουσες προτάσεις.

"Την περασμένη εβδομάδα, πήγαμε σε μία πρωτότυπη έκθεση. Ήταν έκθεση για την ομοφυλοφυλία. Πολύ καλά ήταν οργανωμένο όλο το υλικό. Στην αρχή είχε ιστορικά στοιχεία με κείμενα και αποφάσεις εκτελέσεων δι' απαγχονισμού ή πνιγμού, των gay του 16ου, 17ου, 18ου αιώνα. Επειδή δεν πίστευαν ότι οι γυναίκες μπορούσαν να κάνουν τίποτα μεταξύ τους (!!!), αν ερχόταν καμία υπόθεση στο δικαστήριο, την γλίτωναν με λίγα χρόνια φυλάκισης σε αναμορφωτήριο. Είχε άφθονο φωτογραφικό υλικό, video, από gay show, μουσική κουβέντες που είχαν γίνει στην τηλεόραση για την ομοφυλοφυλία, βιβλία που εκδόθηκαν και ανασκόπησης της ομοφυλοφυλίας από ιατρική σκοπιά. Αλλά και πάλι, δεν μπόρεσα να ξεφύγω από τη διαπίστωση της τεράστιας διαφοράς ανάμεσα στους gay και τις λεσβίες, στον τρόπο διασκέδασης και στην πολιτική πρακτική. Οι πρώτοι, κεντραρισμένοι στην εξουσία, τα πάντα κινούνται γύρω απ' αυτήν. Μπροστά τους οι λεσβίες, ακόμα και οι πιο "σκληρές", έμοιαζαν αγγελούδια. Και μπορούσες να δεις ότι οι γυναίκες κέντραραν πιο πολύ στην κοινότητα-συλλογικότητα, τρυφερότητα και δημιουργικότητα. Όταν έφυγα από την έκθεση, μία ιδεά στριφογύριζε στο κεφάλι μου με ένα μεγάλο ερωτηματικό. Θα μπορούσε μία τέτοια έκθεση να γίνει στην Ελλάδα;;; Να μία ιδέα, τουλάχιστον όσον αφορά το ιστορικό μέρος. Δεν ξέρουμε τίποτα και πρέπει να μάθουμε".

Όσες γυναίκες ενδιαφέρονται για την υλοποίηση της παραπάνω πρότασης, ας επικοινωνήσουν μαζί μας.

ΧΩΡΙΣ ΤΙΤΛΟ

Τα βράδυ της Πέμπτης 8 Δεκεμβρίου η τηλεάραση ανακοίνωσε ένα ιδιαίτερα απότροπαιο έγκλημα, μια μαζική δολοφονία με θύματα 14 δολοφονημένες γυναίκες και 12 τραυματισμένες. Δράστης ένας νεαρός άνδρας που "ο φεμινισμός του κατέστρεψε τη ζωή".

Ο δολοφόνος μπήκε στο Πολυτεχνείο του Μόντρεαλ στη σχολή μηχανικών και άρχισε να πυροβολεί τις φοιτήτριες. Ξεχώρισε μέσα σ' ένα αμφιθέατρο τις γυναίκες από τους άνδρες, τα σφάγια από τους σφαγείς, και τις σκότωσε. Μετά αυτοκτόνησε.

Στο κείμενο που βρέθηκε εξηγούσε τους λόγους των δολοφονικών ενεργειών του. "Ο φεμινισμός μου κατέστρεψε τη ζωή".

Είστε μηχανικίνες, αντρικό επάγγελμα άρα φεμινίστριες.

Όπλισε τη σκανδάλη και άρχισε να πυροβολεί. "Γιατί είστε ένα μάτσο φεμινίστριες είπε".

Η ομαδική δολοφονία γυναικών στον Καναδά από έναν άνδρα δεν είναι ένα έγκλημα ενός ψυχοπαθούς ιδιαίτερα βίαιου, σχιζοφρενούς που η τρέλλα της στιγμής τον οδήγησε στο έγκλημα.

Η δολοφονία αυτή (παρόλη την ακρότητά της) δεν έχει τη φύση της μοναδικότητας του τυχαίου του παράξενου του άλογου.

Δεν χαρακτηρίζει μόνο τον συγκεκριμένο άνδρα δολοφόνο ούτε άπτεται των προσωπικών δολοφονικών ενστίκτων, παρορμήσεων και προδιαθέσεών του.

Το έγκλημα στον Καναδά είναι ένα έγκλημα βαθύτατα πολιτικό, που στιγματίζει την ανδροκρατική εξουσιαστική κοινωνία και ιδεολογία που ζούμε και βιώνουμε.

Είναι μια πράξη τρομοκράτησης και υποταγής του γυναικείου φύλου. Μια πράξη επιβολής και απειλής της ανδρικής κυριαρχίας πάνω στο υπό κατοχήν γυναικείκο πληθυσμό.

Στις γυναίκες έχει αποδοθεί ένας κοινωνικά προσδιορισμένος ρόλος. Μάνες, τρυφερές, υπομονετικές, αγίες, ή πόρνες που προσφέρουν το κορμί και τις χαρές του στο κυρίαρχο αρσενικό.

Οτιδήποτε παρεκκλίνει του παραπάνω μανιχαϊκού μοντέλου, του αγνού και του βρώμικου της γυναικείας φύσης, είναι επικίνδυνο, καταστρέφει ανδρικές ζωές, δημιουργεί προβλήματα στις ανδρικές ψυχές, οπλίζει το χέρι τους να το εξολοθρεύσουν.

Ο κόσμος φτάνει (όπως λέει η Αντρέα Ντβόρκιν) στις γυναίκες μέσω των ανδρών, οι αλήθειες, οι αξίες, οι χαρές του.

Όταν αυτή την κοινωνική κατασκευή, εξουσία και κυριαρχία την αμφισβητήσουν οι γυναίκες, τότε είναι άξιες της μοίρας που τις προορίζουν οι άνδρες. Βασανισμοί, βιασμοί, κακοποίηση, εξευτελισμοί, φόνοι, αίμα.

Χτύπημα του φεμινιστικού κινήματος στο πρόσωπο 14 δολοφονημένων και 12 τραυματισμένων γυναικών που εισχώρησαν και κατείχαν μια απαγορευμένη γι' αυτές ανδρική περιοχή, το Πανεπιστήμιο, το πνεύμα, τη γνώση.

Ο δολοφόνος του Καναδά δεν ήταν απλά ένας κακούργος, μανιακός, μια ανώμαλη αιμοδειψής φύση αλλά ένας άνδρας σαν όλους τους άλλους.

Ένας άνδρας μεγαλωμένος με τα ιδανικά της βίας, του πολέμου, της στρατοκρατίας, της ανδρικής υπεροχής και κυριαρχίας.

Ένας άνδρας ιδιοφυής (όχι σε σχέση με τη δολοφονία) στο πνεύμα, έγραψε μια ξένη εφημερίδα.

Ένας άνδρας λογικός, ένα "από τα καλά παιδιά" όπως είχαν πει για τον Παπαχρόνη και οι παραλληλισμοί δεν είναι τυχαίοι.

Όταν απορρίφθηκε από τον στρατιωτικό μηχανισμό αυτός που τόσο ήθελε να εξουσιάσει δεν μπόρεσε να καταστρέψει, να απομυθοποιήσει το ιδανικό, το όραμα, το ιδεώδες του για το στρατό. Έτσι στράφηκε στο χώρο όπου μπορούσε να επιβάλλει τη θέληση και την υπεροχή τους, στις γυναίκες που λειτούργησαν στη συνείδησή του ως θύματα -και τα αίτια της καταστροφής- για να δεχθούν την οργή του.

Δολοφόνησε στο όνομα του "φεμινισμού που του κατέστρεψε τη ζωή" γιατί αμφισβήτισε και ανέτρεψε ως κίνημα την ανδρική εξουσία και ιδεολογία.

Δεν είναι η σεξουαλική πείνα, τα άσχημα παιδικά χρόνια, η εγκληματική φύση του που τον οδήγησαν στους φόνους.

Αλλά είναι η τιμωρία, η εκδίκηση, η καταστολή, η δολοφονία όχι μόνο των συγκεκριμένων γυναικών μα και της γυναικείας ύπαρξης γενικότερα.

Είναι ο φασισμός, η τρομοκρατία που μας επιβάλλει η εξουσιαστική φαλλοκρατική ιδεολογία για να μας κρατάει σε υποταγή.

Ένα έγκλημα βαθύτατα πολιτικό που ας ελπίσουμε δεν θα έχει μιμήσεις.

Οι γυναικείες ζωές αποδέκτες μιας τρομαχτικής ανδρικής βίας και νεκρικής καταστροφικής ιδεολογίας.

Οι γυναίκες, οι φεμινίστριες ομάδα υψηλού κινδύνου.

Ο φεμινισμός υπό διωγμόν

ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ, ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗΣ

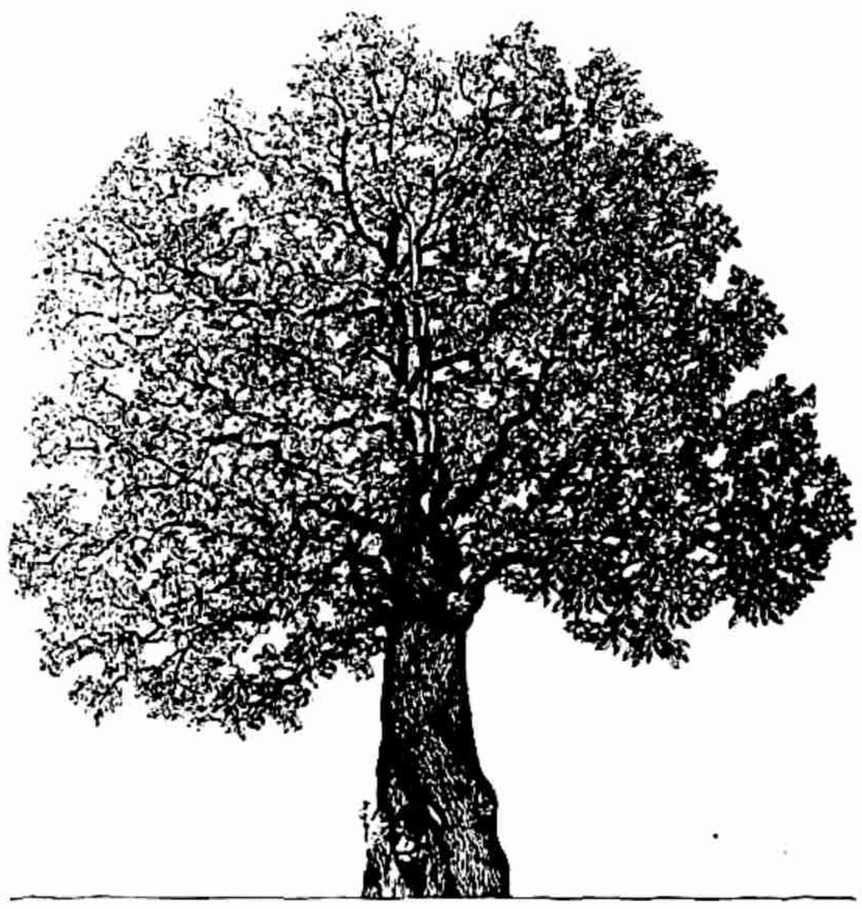

✔ γιατί η ενημέρωση είναι προϋπόθεση για δράση

✔ γιατί για το πράσινο κίνημα είναι απαραίτητα *τα δικά του* έντυπα

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

ΜΑΣΣΑΛΙΑΣ 20 & ΣΚΟΥΦΑ
106 80 ΑΘΗΝΑ
τηλ. 3611423

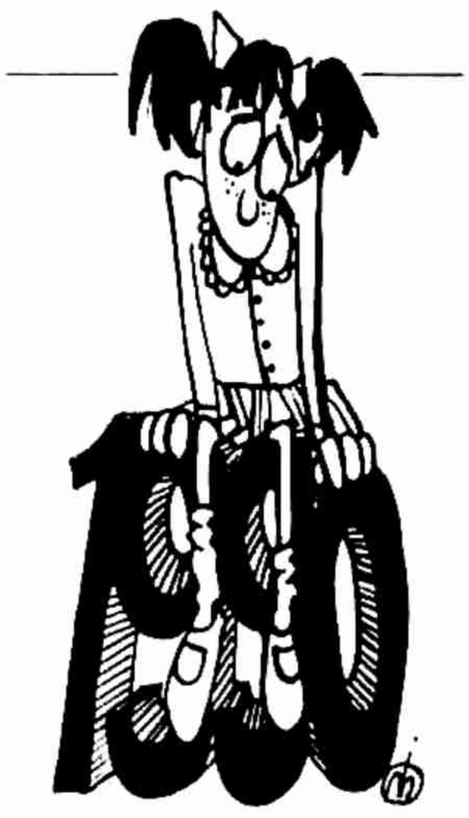

Οι φεμινίστριες της περιφερείας σας,
σας εύχονται χρόνια πολλά
και
ευτυχισμένος ο καινούργιος χρόνος

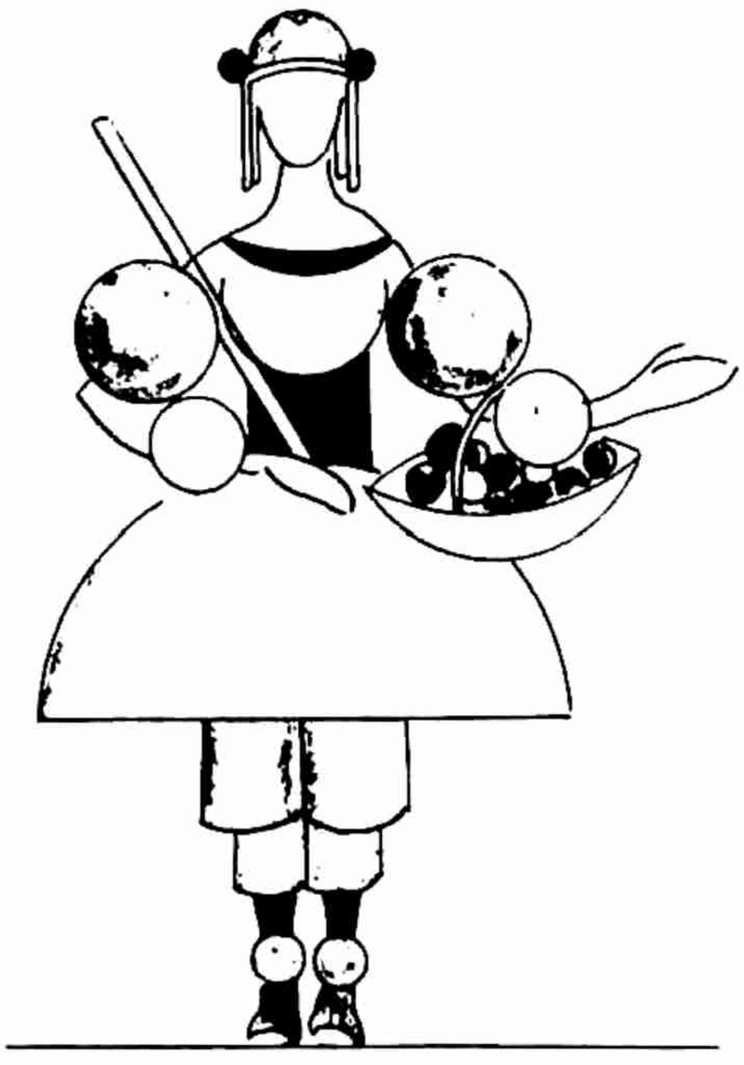

ατζέντα γυναικών 1990

Αρχ. 300